

2022

praxis
mõttekoda

Rahvaraamatukogude rolli analüüs ja ettepanekud valdkondadevahelise koostöö tõhustamiseks

Uuringu on tellinud Riigikantselei koostöös Kultuuriministeeriumiga.

Tööd finantseeriti Euroopa Liidu Sotsiaalfondist rahastatud ühtekuuluvusfondide 2014-2020 rakenduskava prioriteetse suuna 12 „Haldusvõimekus“ meetmest 12.2 „Poliitikakujundamise kvaliteedi arendamine“.

Poliitikauuringute Keskus Praxis on sõltumatu mittetulunduslik mõttekeskus, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

Autorid:

Meeli Murasov

Marleen Allemann

Karin Preegel

Aleksandr Michelson, PhD

Selle töö valmimisele on andnud olulise panuse ka: Andi Kiissel, Kadri Arrak, Kaupo Koppel ja Kaur Saarepuu.

Täname uuringu juhtrühma ning kõiki neid inimesi, kes intervjuudes, küsitlustes ja töötubades osalemisega aitasid kaasa uuringu valmimisele.

Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale:

Murasov, M., Allemann, M., Preegel, K., Michelson, A. (2022). Rahvaraamatukogude rolli analüüs ja ettepanekud valdkondadevahelise koostöö tõhustamiseks. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

ISBN 978-9949-662-33-3 (pdf)

Sisukord

Lühikokkuvõte	6
Summary.....	7
Kasutatud lühendid.....	8
Sissejuhatus	9
1. Rahvaraamatukogude teenused.....	12
1.1. Rahvaraamatukogu põhi- ja lisategevused	12
1.1.1. Rahvaraamatukogu tegevused ja roll kogukonnas	12
1.1.2. Rahvaraamatukogude tegevused teemade lõikes	14
1.1.3. Raamatukogutöötajate tegevused teenuste pakkumisel	17
1.2. Valdkondadevaheliste teenuste pakkumine	17
1.2.1. Digiteenuste ja digiseadmete kasutamise juhendamine	17
1.2.2. Elukestev õpe.....	20
1.2.3. Tervisedendus.....	21
1.2.4. Töötamine ja töö otsimine	23
1.2.5. Lõimumine	24
1.2.6. Kriisiabi tegevused	26
1.3. Ressursid teenuste arendamiseks.....	28
1.3.1. Rahvaraamatukogude töötajate motivatsioon lisateenuste arendamiseks ja pakkumiseks.....	28
1.3.2. Rahvaraamatukogude rahastamine ning tehnoloogilised ja ruumilised ressursid	31
1.3.3. Muud raamatukogude arengut pärssivad tegurid.....	37
1.4. Vahekokkuvõte.....	38
2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid.....	39
2.1. Rahvaraamatukogude asutustevaheline koostöö	39
2.2. Kohalike elanike ootused rahvaraamatukogule.....	41
2.3. Teenuste arendamise võimalused.....	43
2.3.1. Elukestev õpe.....	43
2.3.2. Tööturuteenused.....	44
2.3.3. Tervisedendus	45
2.3.4. Lõimumine	46

2.4.	Millega teenuste arendamisel arvestada?	46
2.5.	Vahekokkuvõte.....	50
3.	Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel.....	51
3.1.	Iirimaa.....	51
3.1.1.	Süsteemi üldine korraldus.....	51
3.1.2.	Riiklikud arengustrateegiad	53
3.1.3.	Ühtne raamatukogude infosüsteem	54
3.1.4.	Riiklikud programmid kui valdkondadevaheline tegevus Iiri raamatukogudes	55
3.1.5.	Raamatukoguvaldkonna kitsaskohad	58
3.1.6.	Soovitused Eestile	58
3.2.	Rumeenia	60
3.2.1.	Süsteemi üldine korraldus	60
3.2.2.	Rumeenia raamatukogude edulugu – Biblionet programm.....	61
3.2.3.	Teisi näiteid valdkondadevahelistest tegevustest	63
3.3.	Holland	64
3.3.1.	Süsteemi üldine korraldus	64
3.3.2.	Valdkondadevahelised teenused	67
3.4.	Soome.....	68
3.4.1.	Süsteemi üldine korraldus.....	68
3.4.2.	Valdkondadevahelised teenused	72
3.5.	Vahekokkuvõte.....	74
4.	Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted	76
4.1.	Rahvaraamatukogude töötajate palgad 2015–2021	76
4.2.	Osakoormusega töötamine	79
4.3.	Rahvaraamatukogude ja Eesti Rahvusraamatukogu töötajate palkade võrdlus 79	
4.4.	Hinnangud töötasule raamatukogude küsitluse põhjal	81
4.5.	Lisatasu maksmise praktikad rahvaraamatukogudes.....	83
4.6.	Raamatukogude töötajate palkade võrdlus teiste ametialadega	84
4.7.	Raamatukogude töötajate palgafondi katteallikad	87
4.8.	Vahekokkuvõte.....	89
5.	Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid.....	91
5.1.	Valdkondadevahelise koostöö mudelid.....	91

5.1.1. Valdkond-raamatukogud mudel	91
5.1.2. Riikliku programmi mudel	94
5.1.3. Riik-KOV-raamatukogu mudel.....	98
5.1.4. Mudelid pole kivisse raiutud	101
5.2. Teenuste arendamise etapid	102
5.2.1. E-teenused raamatukogu toel	103
5.2.2. Kohalike elanike vajaduste mõistmine.....	104
5.2.3. Valdkondadevaheliste teenuste arendamine.....	105
6. Järeldused ja soovitused.....	107
7. Kasutatud allikad	112
Lisa 1. Meetodid ja andmed	117
Lisa 2. Dokumendianalüüsi valim	128
Lisa 3. Raamatukogutöötajate töötasu analüüsi tabelid	130

Lühikokkuvõte

Uuringu „Rahvaraamatukogude rolli analüüs ja ettepanekud valdkondadevahelise koostöö tõhustamiseks“ eesmärgiks on analüüsida rahvaraamatukogudes pakutavate valdkondadevaheliste teenuste hetkeolukorda ja arenguvõimalusi ning saada selgust raamatukoguhoidjate tasustamise praktikates.

Analüüsist selgub, et rahvaraamatukogud pakuvad lisaks oma põhitegevusele mitmekesiseid **kohalike elanike hakkamasaamist ja toimetulekut toetavaid teenuseid** alates inimeste juhendamisest digitoimingutes kuni keeleõppe toetamise ja kriisiabi tegevustesse panustamiseni. Analüüsi fookuses olnud valdkondade (nt **tervisedendus, lõimimine, tööturuteenused, finantskirjaoskuse edendamine, elukestev õpe**) esindajad on siiani siiski **vähe teadvustanud** raamatukogude potentsiaali koostööpartnerina ja abikäna oma valdkonna strateegiliste sihtide saavutamisel. **Kohalike omavalitsuste võimekus ja huvi** raamatukogude teenuste arendamiseks on **ebaühtlane** ning sageli on ka raamatukogude endi teadlikkus kohalike elanike vajadustest vähene. Kuna kohalike omavalitsuste suutlikkus raamatukogude digitaristut uuendada on ebaühtlane, on **tehnik**a paljudes kohtades **vananenud**, mistõttu on raamatukogudel keeruline olla kasutajate silmis kaasaegne ja atraktiivne teenusepakkuja. Lisateenuste pakkumist raskendab ka **ruumipuudus** ning **inimressursside nappus**, samas ei ole töötajate tööaja kasutus iseteenindusvõimaluste vähese rakendamise tõttu alati efektiivne. Teenuste mitmekesisitudes vajavad **raamatukogude töötajad regulaarseid koolitusi** oma pädevuste (digikompetentsid, teenusedisain, kommunikatsioon jne) arendamiseks.

Raamatukogutöötajate töötasu on oluliselt madalam nii Eesti keskmisest palgast kui ka sarnaseid kompetentse eeldavate teiste ametikohtade keskmisest töötasust, mis võib pärssida töötajate motivatsiooni teenuseid arendada ega taga personali piisavat järelkasvu. Seetõttu on oluline Kultuuriministeeriumi, Rahandusministeeriumi ja kohalike omavalitsuste koostöös töötada välja lahendused, mis motiveeriksid kohalikke omavalitsusi raamatukogude töötajate töötasusid tõstma.

Valdkondadevaheliste teenuste arendamiseks ja multifunktsionaalsemate ülesannete täitmiseks vajab rahvaraamatukogude valdkond **terviklikku visiooni** rahvaraamatukogude tulevikurollidest. Kui seni on rahvaraamatukogude valdkonnas puudunud keskne vastutaja, kes tegeleks teenuste arendamise ja valdkondadega koostöö edendamisega, siis uues rahvaraamatukogude seaduses tuleks sätestada **rahvaraamatukogude arenduskeskuse funktsioon** ning riigieelarvest kavandada ülesannete täitmiseks vajalikud ressursid. **Strateegiline lähenemine ja koostöö eestvedamine on vajalik ka poliitikavaldkondade poolelt**, et koos raamatukogudega kavandada teenuseid, mis toetaksid valdkonnas seatud eesmärkide saavutamist ning parandaksid elanike ligipääsu valdkonnaga seotud infole ja digiteenustele.

Summary

The aim of the research *Analysis of the Role of Public Libraries and Proposals for Enhancing Multidisciplinary Cooperation* is to analyse the current situation and development opportunities of multidisciplinary services offered in public libraries and to obtain clarity in librarians' remuneration practices.

The analysis shows that in addition to their main services, **public libraries offer a range of services to support the livelihoods of local people**, from mentoring people in digital activities to facilitating language learning and crisis assistance. However, awareness of the potential of public libraries as partners and contributors in achieving the strategic goals of their field has been rather modest among representatives of the thematic areas that have been the focus of the analysis (e.g., **health promotion, integration, labour market services, promotion of financial literacy, lifelong learning**).

The capacity and interest among local governments to develop library services **is uneven** and the librarians are often not well informed about the needs of their local community. Due to the uneven capacity of local governments to upgrade the digital infrastructure of their libraries, **technology is outdated** in many places, making it difficult for libraries to develop a modern and attractive service provider perception in the eyes of users. The provision of additional services is further hampered by **lack of space and human resources**. Yet, the use of employees' working time is not always efficient due to the low implementation of self-service facilities. The more diversified the services offered, the more **employees need regular training** to acquire and develop different competencies (digital competencies, service design, communication, etc.).

Given a **significantly lower than the average salary** among the librarians in Estonia coupled with the same trend in comparison with other positions requiring similar competencies, this may inhibit employees' motivation to develop services and does not ensure the next generation of librarians. Therefore, in cooperation between the Ministry of Culture, the Ministry of Finance and local governments, it is important to develop solutions that would incentivize local governments to raise the salaries of library staff.

To develop multidisciplinary services and increasingly perform multifunctional tasks, the field of public libraries must have a **comprehensive vision** of the future roles of public libraries. While so far there has been no institution with a central responsibility in the field of public libraries to promote the development of services and cooperation between libraries and different policy fields, the new Public Libraries Act should establish the **institution of the Public Libraries Development Centre**. Moreover, a **strategic approach and leadership are also needed from the policy fields** to develop services in cooperation with the public libraries to support the achievement of the strategic goals of a field and improve citizens' access to information and digital services.

Kasutatud lühendid

ERÜ	Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing
Andras	Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsioon „Andras“
HTM	Haridus- ja Teadusministeerium
INSA	Integratsiooni Sihtasutus
KOV	kohalik omavalitsus
KuM	Kultuuriministeerium
MKM	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
RaM	Rahandusministeerium
RaRa	Eesti Rahvusraamatukogu
SoM	Sotsiaalministeerium
TAI	Tervise Arengu Instituut
TK	Eesti Töötukassa

Sissejuhatus

„Raamatukogu on riigi kõige lühem tee inimeseni.“

Raamatukogu juht

Rahvaraamatukogude¹ eesmärk on tagada elanikele vaba ja piiramatu juurdepääs **informatsioonile, teadmistele, inimõtte saavutustele ning kultuurile, toetada elukestvat õppimist ja enesetäiendamist** (Rahvaraamatukogu seadus, 1998). Eestis on kokku 520 rahvaraamatukogu (Statistikaamet, 2022a) ning aasta jooksul külastab neid iga teine Eesti 15+ vanuses elanik (Kantar Emor, 2018). Elanike vajadus raamatukoguteenuste järele on endiselt kõrge.

Samas on maailmas viimasel kümnendil üha enam räägitud rahvaraamatukogude **muutuvast rollist** (Aabø ja Audunson, 2012; van Kempen, van den Dool, Lindberg ja Parviainen, 2020; van Melik ja Merry, 2021) ning ka Eesti kontekstis näeme, kuidas rahvaraamatukogud pakuvad kohalikele elanikele lisaks oma senisele põhirollile ehk teavikute laenutamisele aina mitmekesisemaid tegevusi ja teenuseid. Nii on rahvaraamatukogudes üha olulisemal kohal inimestele pakutavad infoteenused² nagu koolitused, nõustamine, juhendamine, päringutele vastamine, inforessursside kättesaadavaks tegemine, aga ka spordivahendite ja muusikainstrumentide laenutamine ning kaugtöökohtade kasutamise võimaldamine. Rahvaraamatukogudel on suur potentsiaal olla **kohaliku kogukonna infokeskus**, edendades kogukonnas **sotsiaalset kaasatust** ning **aidates omandada** kaasaegses maailmas toimetulekuks **hädavajalikke oskusi** nagu digitaalne kirjaoskus, meediataip jms (Lison, Huysmans, Mount, 2016).

Raamatukogude rolli teisenedes ja laienedes on saanud üha selgemaks raamatukogude potentsiaal senisest märksa tõhusamalt **kaasa aidata** selliste Eesti arengu jaoks oluliste eesmärkide saavutamisele nagu **digilõhe vähendamine, ühiskonna sidususe suurendamine ja erinevate sotsiaalsete gruppide lõimumine**.

Arengukavas „Eesti digiühiskond 2030“ (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2021) rõhutatakse jätkuvat vajadust tegeleda **elanikkonna digikirjaoskuse arendamisega** ning nagu ka „Kultuuri arengukava 2021-2030“ (Kultuuriministeerium, 2021) raamatukogude valdkonna eesmärkide³ seas välja toodud, on raamatukogude panus

¹ Rahvaraamatukogu - tasuta üldkasutatav universaalse koguga raamatukogu (Raamatukogusõnastik, 2018). Käesolevas aruandes kasutame mõisteid „rahvaraamatukogu“ ja „raamatukogu“ sünonüümidena.

² Infoteenus - kasutaja infovajaduse rahuldamiseks toimuv tegevus (Raamatukogusõnastik, 2018)

³ Kultuuriministeerium. (2021). „Kultuuri arengukava 2021-2030“ lisa 5. Vald kondlikud teemalehed. Võrgulehel: <https://kul.ee/media/3573/download> (31.05.2022)

inimeste digi- ja infopädevuste arendamisel ning avalikele e-teenustele juurdepääsu tagamisel olulisem kui kunagi varem. Samuti haakub raamatukogude tegevuse põhifookuse ehk info ja teadmiste vahendamisega hästi ka **inimeste teadlikkuse tõstmine** ja nende **käitumise mõjutamine**, mis on samuti tähtis osa mitmete valdkondade poliitikast (nt haridus-, tööturu- ja tervisedenduse valdkonnas).

Ühtlasi näeb „Kultuuri arengukava 2021-2030“ ette, et raamatukogud kujunevad **kaasavateks kultuuri-, haridus- ja kogukonnakeskusteks**, edendades sotsiaalset kaasatust ning olles muuhulgas teejuhiks Eesti ühiskonda ka teistest kultuuridest tulijatele. Niisiis saavad raamatukogud oma tegevusega toetada ka kultuurivaldkonna laiemat eesmärki, mis puudutab kaasava ja tõenduspõhise avaliku aruteluruumi ning sidusa ühiskonna kujunemist.

Strateegias „Eesti 2035“ üheks sihiks on **kvaliteetsete ja kättesaadavate avalike teenuste tagamine** sõltumata inimese elukohast ning selle eesmärgi saavutamiseks on „Eesti 2035“ tegevuskavas (2022) muuhulgas ette nähtud ka **raamatukogus pakutavate teenuste laiendamine**, sh kaugtöökohtade, tervise- ja sotsiaalteenuste pakkumine, digipädevuste ja keeleõppe arendamine. Ka 2016. aastal välja antud „21. sajandi raamatukogu visioonidokumendis“ (Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, 2016) on tõdetud, et raamatukogud saavad mõjutada positiivselt mitmete poliitikavaldkondade (kultuuri-, haridus-, lõimumis-, sotsiaalpoliitika jpt) eesmärkide saavutamist.

Selleks, et raamatukogud saaksid kaasa aidata erinevate poliitikavaldkondade strateegiliste eesmärkide saavutamisele, on oluline rahvaraamatukogude ja teiste valdkondade vahelise **koostöö arendamine** ning üheskoos **valdkondadevaheliste⁴ teenuste väljatöötamine**. Selleni jõudmise eelduseks on aga omakorda see, et raamatukogude füüsiline keskkond on kaasaegne, mitmekülgne ja ligipääsetav, et raamatukogud suudavad sammu pidada tehnoloogilise arenguga ning raamatukoguspetsialistide pädevused on sobilikud kaasaegsete teenuste pakkumiseks. Unustada ei saa ka raamatukogude töötajate palgaküsimust – nõuded ametile on kõrged, eriti kui pidada silmas tulevikku suunatud eesmärgi, kuid madala töötasu tõttu on keeruline motiveerida spetsialiste valdkonnas jätkama (Michelson jt, 2021).

Eesti rahvaraamatukogudes valdkondadevaheliste teenuste pakkumise hoogustamiseks ning nende ühtlaselt hea taseme ja kättesaadavuse tagamiseks on oluline läheneda teenuste arendamisele süsteemiselt. Käesoleva **uuringu keskseks eesmärgiks** on anda ülevaade **rahvaraamatukogudes juba pakutavatest valdkondadevahelistest teenustest**,

⁴ Valdkondadevaheline - rahvaraamatukogude ja mõne teise valdkonna (elukestva õppe valdkond, tervise-, tööturu-, lõimumisvaldkond jms) vaheline. Valdkondadevaheliste teenustena on aruandes silmas peetud kõiki teenuseid ja tegevusi, mida raamatukogud saavad pakkuda koos teiste valdkondade toimijatega ning mis jäävad väljapoole raamatukogude traditsioonilisi põhiteenuseid nagu teavikute laenutamine, kirjandusürituste korraldamine, lugemisoskuse edendamine jms.

analüüsida nende **arenguvõimalusi ja riske**, tuvastada **head praktikad** nii siseriiklikult kui rahvusvahelist kogemust arvestades ning nende pinnalt töötada välja kaasaegsed ning kõigi osapoolte vajadustele ja huvidele vastavad **valdkondadevahelise koostöö mudelid** ühes teenuste arendamise kavaga. Uuringu teiseks eesmärgiks on saada selgust rahvaraamatukogude **raamatukoguhoidjate tasustamise praktikates**, et tekiks selge ülevaade raamatukoguhoidjate palgapositsioonist ning tasustamispõhimõtetest.

Käesolev analüüs põhineb nii kvalitatiivsetel kui kvantitatiivsetel andmekogumis- ja analüüsimeetoditel ning nii palju kui võimalik, on uurimisküsimustele vastamisel kasutatud triangulatsioonipõhimõtet ehk ühele ja samale küsimusele on vastatud kombineerides nii kvalitatiivseid kui kvantitatiivseid meetodeid või kasutades erinevaid infoallikaid. Täpsem info uuringus kasutatud meetoditest ja andmetest on leitav Lisas 1.

Aruanne koosneb **viiest põhiosast**. Esimesest peatükist leiab ülevaate sellest, millist rolli rahvaraamatukogud kohalikus kogukonnas kannavad, milliseid valdkondadevahelisi teenuseid pakuvad ning millised on nende ressursid teenuste arendamiseks ning erinevate valdkondadega koostöö tegemiseks. Teise peatüki moodustab ülevaade raamatukogude senisest asutustevahelisest koostööst, kohalike ootustest raamatukoguteenusele, aga ka sellest, millised on raamatukogude teenuste arendamise võimalused ning nendega kaasnevad riskid. Kolmas peatükk tutvustab seda, kuidas on rahvaraamatukogude valdkondadevahelist koostööd ja teenuste pakkumist korraldatud teistes Euroopa riikides (Iirimaa, Rumeenias, Hollandis ja Soomes). Aruande neljas peatükk käsitleb rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikaid ning põhimõtteid ja viies peatükk annab ülevaate valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelistest ning pakub välja kolmeetapilise valdkondadevaheliste teenuste arendamise kava. Lisaks sisaldab aruanne kokkuvõtlikku osa, mis resümeerib analüüsist tulenevad järeldused ning toob välja poliitikasoovitused.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Rahvaraamatukogude praegustest teenustest ja ressurssidest ülevaate saamiseks viisime läbi rahvaraamatukogude ja kohalike omavalitsuste küsitluse, kaardistasime pakutavaid teenuseid/tegevusi rahvaraamatukogude veebilehtede ja Facebooki lehekülgede abil ning käsitlesime teenuste pakkumisega seonduvat raamatukogunduse ekspertidega läbi viidud intervjuudes ning erinevate valdkondade poliitikakujundajate ja elluviijatega toimunud fookusrühma aruteludes.

Järgnevas peatükis anname ülevaate sellest, millist rolli rahvaraamatukogud kohalikus kogukonnas kannavad, milliseid valdkondadevahelisi teenuseid pakuvad ning millised on nende ressursid teenuste arendamiseks ning erinevate valdkondadega koostöö tegemiseks.

Konkreetsed näited rahvaraamatukogude tegevustest tuginevad eelkõige dokumendianalüüsile, mille valimisse kuulus 30 rahvaraamatukogu (vt Lisa 2). Seega ei ole aruandes kajastatud näidete loetelu ammendav ei tegevuste ega raamatukogude lõikes, vaid on mõeldud ilmetama rahvaraamatukogude tegevuste laia amplituuda.

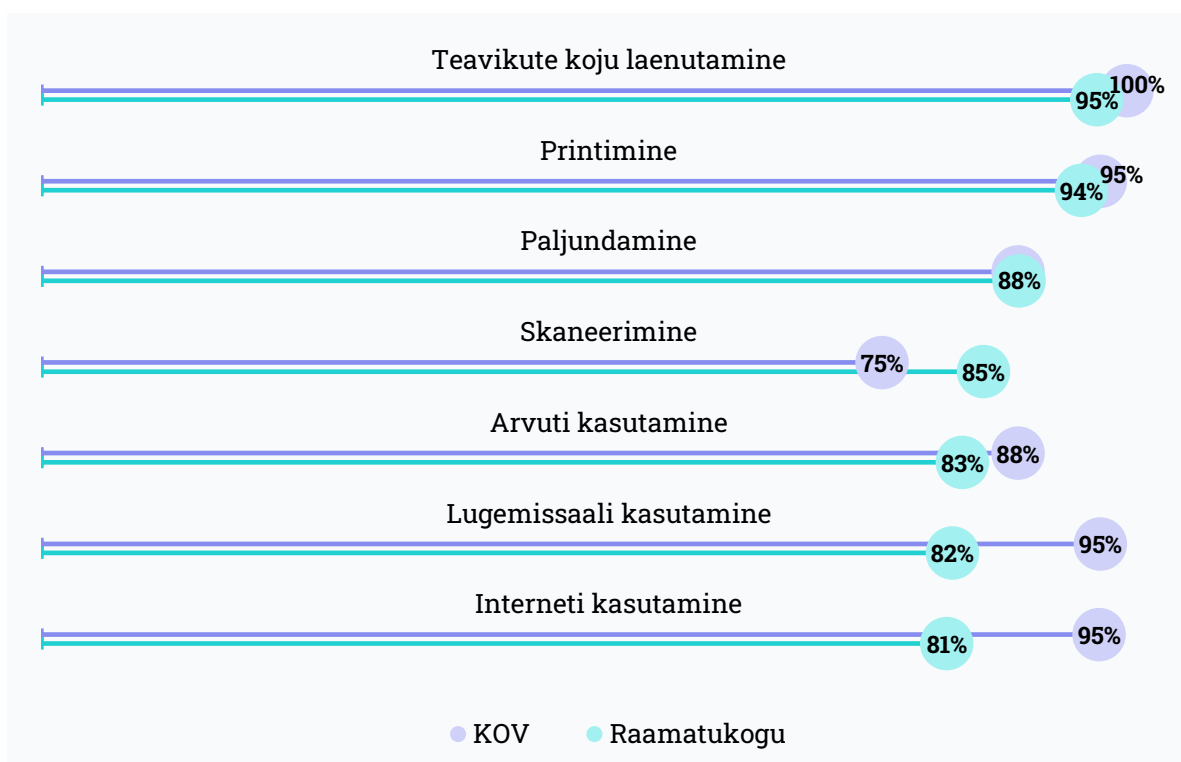
1.1. Rahvaraamatukogu põhi- ja lisategevused

1.1.1. Rahvaraamatukogu tegevused ja roll kogukonnas

Kohalikku raamatukokku külastatakse eelkõige selleks, et leida endale meeldivat või vajalikku lugemisvara. Lisaks sellele on enamikus Eesti rahvaraamatukogudes võimalik kasutada arvutit ja interneti ning saada abi paljundamisel, printimisel või skaneerimisel.

Rahvaraamatukogude põhiteenuste taset hindavad nii raamatukogude kui KOV-ide küsitluses osalenud kõrgelt (Joonis 1). Pea kõigi teenuste puhul andis üle 80% küsitlusele vastanutest hinnangu „hea“ või „väga hea“. Erandiks on skaneerimine, mille osas hindas teenuse taset heaks 75% KOV-ide küsitlusele vastajatest. Kõige suuremad vahed raamatukogude ja KOV-ide hinnangutes ilmnevad lugemissaali ja interneti kasutamisel, mille puhul on raamatukogude esindajate hinnangud KOV-ide hinnangutega võrreldes märksa madalamad.

1. Rahvaraamatukogude teenused

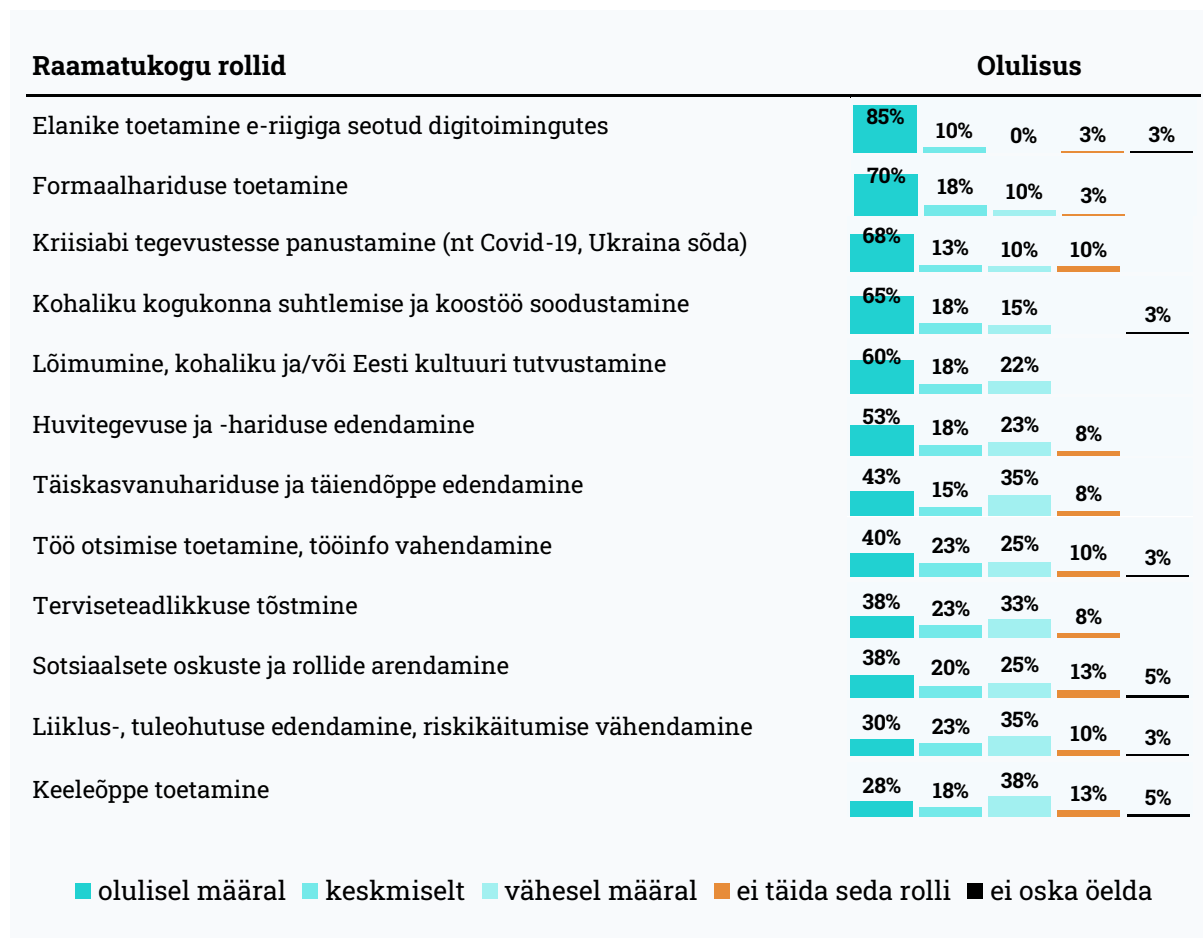
Joonis 1. Vastajate osakaal, kes andsid rahvaraamatukogu teenuse tasemele hinnangu hea/väga hea, KOV n=40, Raamatukogu n=215, %⁵.

Rahvaraamatukogud toetavad oma tegevustega kohalikke elanikke paljudes eluvaldkondades. Küsitlusele vastanud KOV-ide esindajate hinnangul on rahvaraamatukogudel väga oluline roll elanike toetamisel e-riigiga seotud digitoimingutes (Joonis 2). Lisaks sellele toetavad raamatukogud formaalhariduses osalemist, panustavad COVID-19 pandeemia ning Ukraina sõjaga seotud kriisiabisse, soodustavad kohalike elanike omavahelist või asutustega suhtlemist ning aitavad kaasa lõimumisele ning kohaliku ja Eesti kultuuri tutvustamisele.

Kõige vähem on KOV-ide töötajate hinnangul rahvaraamatukogud siiani panustanud keeleõppesse ning erinevatesse ennetustegevustesse, sh liiklus- ja tuleohutuse edendamisse.

⁵ Siin ja edaspidi näitab "KOV n=" küsitlusanneedi küsimusele vastanud kohalike omavalitsuste arvu ning "Raamatukogu n=" küsimusele vastanud rahvaraamatukogude arvu.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Joonis 2. Kohaliku omavalitsuse vastuste jaotus küsimusele „Millist täiendavat rolli teie KOV-is rahvaraamatukogud hetkel täidavad ning mil määral?“, KOV n=40, %.

1.1.2. Rahvaraamatukogude tegevused teemade lõikes

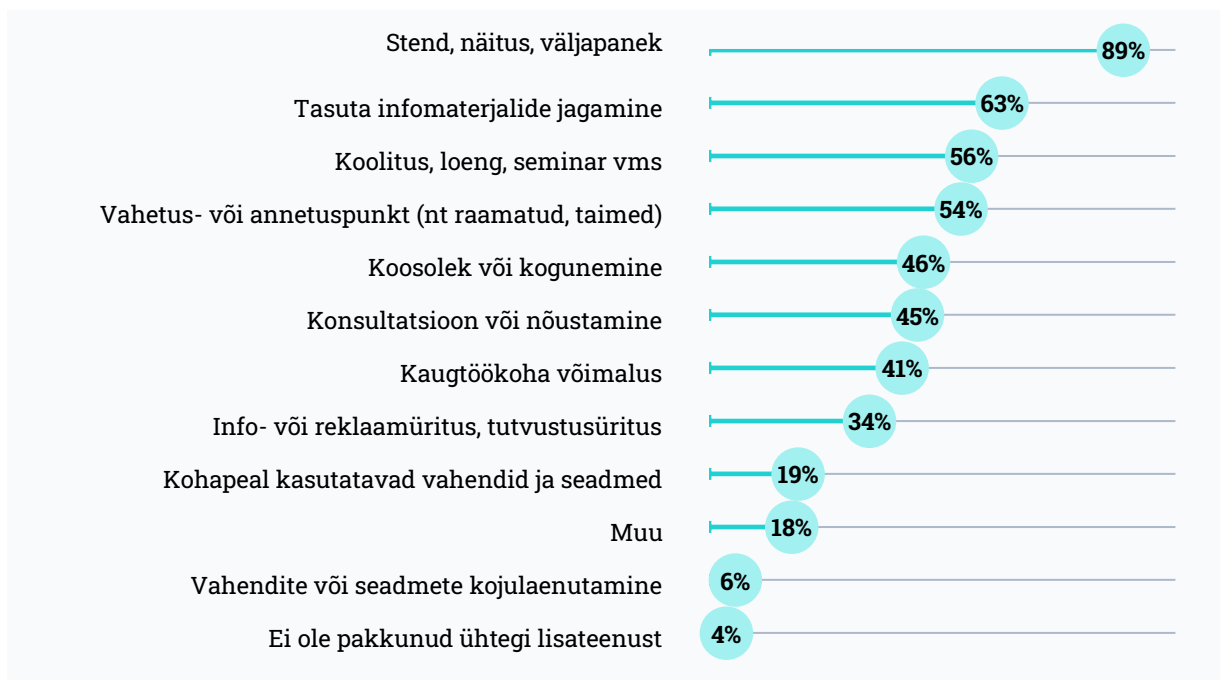
Küsitlusele eelneva 12 kuu jooksul on 89% küsitluses osalenud raamatukogudest korraldanud vähemalt ühe **näituse** või organiseerinud stendi või väljapaneku (Joonis 3).

Üle poole raamatukogudest on jaganud **tasuta infomaterjale**, korraldanud vähemalt ühe **koolituse, loengu või muu** ürituse ning võimaldanud **vahetus- või annetuspunktis** kasutatud raamatute soetamist. Arvestatav hulk raamatukogusid on võimaldanud raamatukogus **koosoleku või kogunemise** korraldamist ning pakkunud **konsultatsiooni ja nõustamist**. **Kaugtöökoha** kasutamise võimalust on pakkunud 41% küsitluses vastanud rahvaraamatukogudest. Vähesed raamatukogud on võimaldanud vahendite ja seadmete laenutamist kas kohapeal kasutamiseks või koju laenutamiseks. Vaid 4% küsitluses osalenud rahvaraamatukogudest (kaheksa rahvaraamatukogu) ei ole viimase aasta jooksul lisateenuseid pakkunud.

Muude teenuste all nimetati kuueteistkümmel korral koduteenindust ja seitsmel korral raamatukogu kontaktivaba laenutust. Kaheksa raamatukogu esindajad töid välja postipunkti teenuse. Lisategevuste ja -teenustena nimetati ka laste ja noortega tegelemist

1. Rahvaraamatukogude teenused

ja nende aja sisustamist, 3D printimise ja laserlõikuse võimaluse pakkumist, lamineerimisteenust, ruumide rendile andmist, õmblustuba, pesu pesemise, süntesaatori kasutamise, muusika ja audioraamatute kuulamise ja videotoa kasutamise võimalust, sülearvuti laenutamist, külakeskuse teenuste vahendamist, lugemiskoera kasutamist, kohaliku käsitöö müümist.

Joonis 3. Rahvaraamatukogude osakaal, kes on viimase 12 kuu jooksul lisateenuseid pakkunud, Raamatukogu n=215, %.

Kõige sagedamini on raamatukogude stendid, väljapanekud ja näitused seotud kunsti ja kirjandusega (Tabel 1). Paljud raamatukogud on korraldanud ka käsitöö ja meisterdamisega seotud näitusi, samuti on populaarseteks teemadeks tervis ja tervislikud eluviisid, loodus ja keskkonnahoid, laste areng ja lapsevanemaks olemine, vaimne tervis. Muudest teemadest toodi välja aianduse, Eesti kultuuri, kodukandi ajaloo ja tähtpäevadega seotud väljapanekud. Ukraina sõjaga seonduvalt on raamatukogudes tõstetud esile Ukraina autorite ning Ukraina riigi ja kultuuriga seotud väljaanded.

Tasuta infomaterjale on enim raamatukogusid jaganud hariduse, õppimisvõimaluste ja elukestva õppe (61 raamatukogu) ning tervise ja tervislike eluviiside valdkonnas (58 raamatukogu). Üle 30 raamatukogu on levitanud ka looduse, liiklus- või tuleohutuse, töö otsimise ja vaimse tervise seotud infomaterjale. Teistel teemadel on infomaterjale jaganud vähesed raamatukogud. Muude teemade all toodi esile turismi, sotsiaalse toimetuleku ja toetuste, Rail Balticu, energiatootuste taotlemise ja kultuurisündmustega seotud infomaterjalid. Mitmed raamatukogud nimetasid ka vallalehe levitamist.

Koolitusi, loenguid, seminare või töötubasid on kõige enam raamatukogusid pakkunud käsitöö ja meisterdamise valdkonnas (64 raamatukogu), samuti kunsti teemal (56 raamatukogu). 47 raamatukogu on teinud koolitusi digioskuste ja tehnoloogia teemal

1. Rahvaraamatukogude teenused

ning 35 raamatukogu tervisest ja tervislikest eluviisidest. Teistel teemadel on koolitusi ja loenguid korraldanud vähem kui 30 rahvaraamatukogu. Muudest teemadest nimetasid raamatukogud Eesti ajalugu ja vaimset kultuuripärandit ning kodukandi kultuurilugu.

Ülekaalukalt kõige enam raamatukogusid pakub konsultatsiooni ja nõustamist digioskuste ja tehnoloogia kasutamise valdkonnas (75 raamatukogu). Muudel teemadel on külastajaid konsulteerinud vähesed küsitluses osalenud raamatukogudest.

Tabel 1. Rahvaraamatukogude tegevused teemade lõikes. Raamatukogude arv, kes on nimetatud valdkonnas tegevust pakkunud, Raamatukogu n=215.

Teemad ja tegevused	Stend, näitus, väljapanek	Infomaterjalide jagamine (tasuta)	Koolitus, loeng, seminar	Koosolek, kogunemine	Konsultatsioon, nõustamine	Info- ja reklaamüritus
Kunst (kujutatav kunst, muusika, kirjandus jne)	134	20	56	14	22	46
Tervis ja tervislikud eluviisid, sh toitumine ja sport	87	58	35	18	23	32
Käsitöö, meisterdamine	87	10	64	25	27	37
Digioskused, tehnoloogia	23	15	47	20	75	36
Loodus ja keskkonnahoid	75	39	29	12	13	23
Haridus, õppimisvõimalused, elukestev õpe	35	61	23	10	22	26
Vaimne tervis	50	32	26	5	13	22
Lapsed, laste areng, lapsevanemaks olemine	51	10	20	6	13	21
Liiklus-, tule- vm ohutus	21	35	15	12	8	19
Töö otsimine, tööturuinfo ja -teenused	10	32	13	8	22	8
Regionaalareng	15	15	12	24	8	12
Muu	21	18	19	15	5	7
Tegevus(ed) ei ole seotud kindla teemaga	18	16	11	21	11	7
Eesti kultuuri tutvustamine muu emakeelega inimestele	23	6	12	4	10	14
Rahatarkus ja investeerimine	29	9	6	4	5	7
Eesti keele õpe	10	6	8	2	5	3
Ettevõtlus, äri või juhtimine	6	5	3	5	2	3
Ei tea / ei oska öelda	1	3	1	7	1	1
Raamatukogude arv kokku, kes on vähemalt ühel teemal tegevust pakkunud	191	135	121	99	96	74

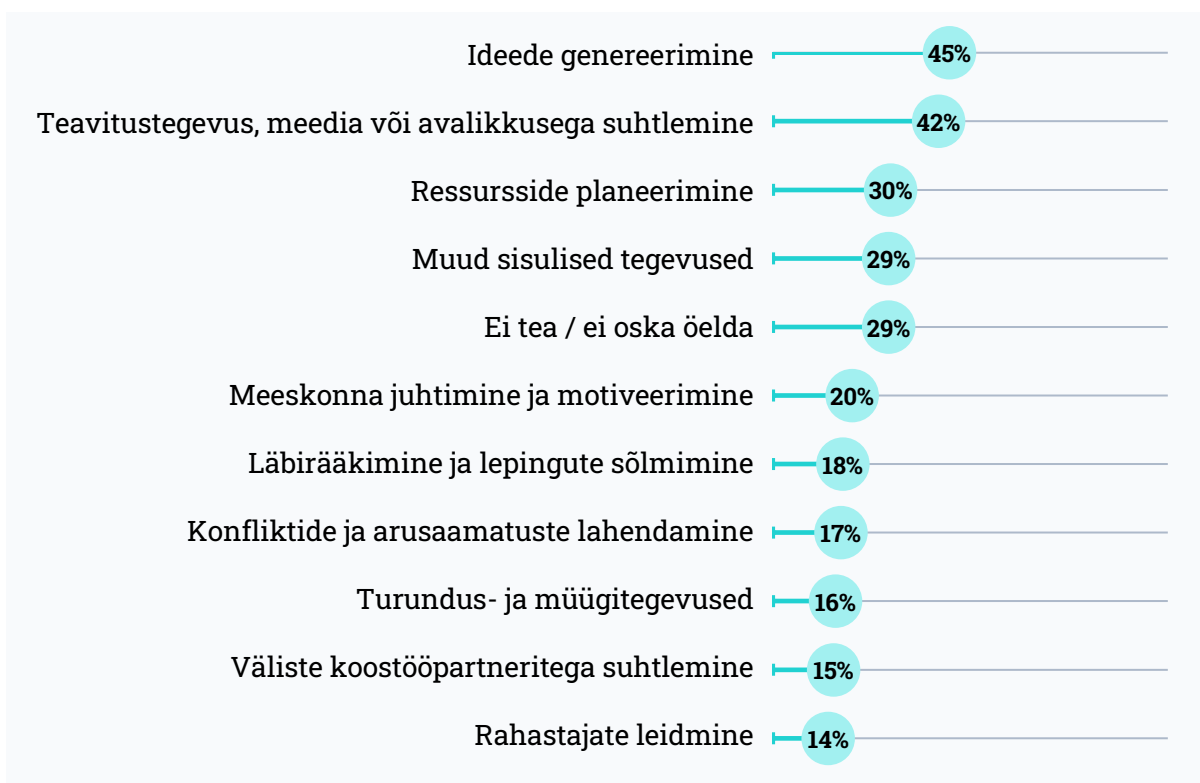
Info- ja reklaamüritusi on raamatukogud enim korraldanud kunsti, käsitöö ja meisterdamise, digioskuste ja tehnoloogia ning tervise ja tervislike eluviiside valdkonnas.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Raamatukogud on siiani pakkunud suhteliselt vähe tegevusi ettevõtluse ja äriiga seotud teemadel, samuti rahatarkuse valdkonnas. Eesti keele õppe ning muu emakeelega inimestele Eesti kultuuri tutvustamisega seotud tegevusi olid küsitluse toimumisel ajal pakkunud vähesed raamatukogud, kuid Ukraina sõjast tingitud põgenikekriisiga seoses võib see olla praeguseks muutunud.

1.1.3. Raamatukogutöötajate tegevused teenuste pakkumisel

Lisateenuste ja muude projektipõhiste tegevuste puhul on raamatukogutöötajate peamisteks vastutusaladeks viimase 12 kuu jooksul olnud ideede genereerimine, teavitustegevuste läbiviimine ja ressursside planeerimine (Joonis 4). Muudest sisulistest tegevustest nimetati inimeste stressi maandamist ja pidevat koostööd valla keskraamatukoguga.

Joonis 4. Rahvaraamatukogude töötajate vastutusalad lisateenuste pakkumisel. Rahvaraamatukogude osakaal, kus nimetatud tegevus on olnud töötajate vastutusala, Raamatukogu n=215, %.

1.2. Vald-kondadevaheliste teenuste pakkumine

1.2.1. Digiteenuste ja digiseadmete kasutamise juhendamine

Interneti kasutab 91% Eesti 16–74aastastest elanikest ning kodust internetiühendust omab 90% Eesti leibkondadest (Statistikaamet, 2021). Seega on Eestis vähemalt 100 000

1. Rahvaraamatukogude teenused

inimest, kes internetti ei kasuta ja kellel puudub seetõttu ka ligipääs erinevatele avalike ja erasektori digiteenustele.

Fookusrühmas osalenud RaM-i ametnike hinnangul on oluline neid inimesi Eesti riigis mitte unustada ning seega on nende **abistamine interneti kasutamisel ning julgustamine ja juhendamine erinevate digitoimingute tegemisel** tähtis funktsioon, millega raamatukogud lihtsustavad ka riigiasutuste tööd. Eriti oluline on see olukorras, kus riigiasutuste teeninduspunkte on vähendatud ning digiteenuste kasutamine on järjest laialdasem.

Digiteenuste ja digiseadmete kasutamise juhendamist vajavad intervjueeritud raamatukogu juhtide hinnangul valdavalt eakamad inimesed, kuid aeg-ajalt on seda tarvis ka 40-50. eluaastates kohalikel elanikel, kes igapäevaselt digiteenuste kasutamisega kokku ei puutu ja kes tunnevad ennast seetõttu nende kasutamisel ebakindlalt.

Raamatukogude tegevusaruannetes, infokanalites ja küsitluse avatud vastustes kajastatud **näited riigi ja kohalikest digiteenustest**, mille kasutamisel on raamatukogude töötajad elanikke abistanud:

- tuludeklaratsiooni esitamine;
- patsiendiportaali kasutamine;
- COVID digitõendi loomine patsiendiportaalis, alla laadimine, printimine;
- HOIA äpi alla laadimine ja kasutamine;
- e-rahvaloendusel osalemine;
- energiakulude hüvitise taotlemine;
- valla sotsiaaltoetuste taotlemine;
- KOV-i kaasava eelarve hääletusel osalemine;
- PRIA pindalatoetuse taotlemine;
- Riigi Teataja veebikeskkonna kasutamine;
- elektrooniline isikutuvastamine;
- Eesti 2035 arvamuskorjes osalemine;
- videokõnede tegemine ametiasutustega.

Lisaks aitavad raamatukogude töötajad inimesi pangatoimingutes, piletite ostmisel, sõidugraafikute vaatamisel, e-poodide kasutamisel.

Raamatukogude töötajad on inimesi juhendanud ja koolitanud digiseadmete kasutamisel, aga ka sotsiaalmeedia ja suhtlusvõrgustike kasutamisel ning telefoniga pildistamisel. „Ole IT-vaatlik!“ kampaania raames pakuti eelkõige vanemaalistele inimestele nõu

1. Rahvaraamatukogude teenused

küberturvalisuse küsimustes (tugevad paroolid, seadmete uuendamine, failide varukoopiate tegemine, privaatsuse tagamine sotsiaalmeedias, õngitsuskirjade äratundmine jms).

Mõnes raamatukogus on katsetatud rühmajuhendamist digipädevuste järele aitamiseks, kuid kuna inimesed ja nende vajadused on väga erinevad ja nende mured võivad ulatuda uue digiseadme karbist välja võtmisest elektroonilise isikutuvastuse kasutamiseni, vajavad raamatukogu külastajad enamasti individuaalset juhendamist. Kui inimene on juba raamatukokku kohale jõudnud, siis on lihtsam ja mõistlikum teda kohe juhendada ja huvi korral pakkuda välja järgmine aeg, kui ta soovib ennast sel teemal edasi arendada. Intervjueeritud raamatukogu juht tõi esile põhimõtte, et **inimene ise peab vajalikud toimingud ära tegema** ning raamatukogutöötaja rolliks on üksnes tema juhendamine selles.

„Meie lähenemine on selline, et me ei tee inimese eest midagi ära. Me ei võta tema käest seadet ära, vaid tema seade on tema käes ja raamatukoguhoidja siis lihtsalt juhendab.”

Raamatukogu juht

Sageli tulevad inimesed uue nutiseadmega raamatukokku otse müügiesindustest, kuna sealne juhendamine jääb inimeste jaoks liialt napiks. Unustamise tõttu võivad vanemaealised vahel vajada mitmel korral juhendamist. Eriti oluline on raamatukogutöötaja abi digiseadmete ja -teenuste kasutamisel maapiirkondade elanikele, samas kui linnades on võimalik abi saada enamatest kohtadest (sh sotsiaalkeskustest).

Fookusrühmas osalenud MKM-i esindaja hinnangul on vajalik selgemalt läbi mõelda rahvaraamatukogude infoteenuste disain, sh IT-nõustamise puhul. Praegu tuginevad paljud tegevused eelkõige inimlikule suhtumisele ja suhtlemisele, kuid süsteemsest lähenemisest teenuse sisule on jäänud vajaka.

„Võib-olla raamatukogud ei ole ise läbi mõelnud täpselt, mis see IT-nõustamise teenus on, mida nad pakuvad. Kui see oleks paremini läbi mõtestatud teenusedisainina, siis oleks võib-olla lihtsam ka klientidele öelda, “ei, ma ei oska teile nõu anda”, näiteks Apple'i toodete teemal, aga see teine raamatukogu seal kõrval või ümber nurga oskab näiteks rääkida. Või noh, Linux on nagu eriti suur ja lai teema.”

Elukestva õppe fookusrühmas osaleja

1. Rahvaraamatukogude teenused

1.2.2. Elukestev õpe

Lisaks digipädevuste arendamisele on rahvaraamatukogud ka muul moel kaasa löönud inimeste teadmiste ja oskuste laiendamisel, elukestva õppe propageerimisel ning õppimisvõimaluste tutvustamisel. **Näited rahvaraamatukogude tegevustest elukestva õppe valdkonnas:**

- täiskasvanud õppija nädalal koolituste korraldamine;
- käsitööringide korraldamine (Jõhvis on see lõimitud keeleõppega);
- meisterdamise töötoad/ringid nii lastele kui täiskasvanutele;
- rahatarkuse loengud/seminarid;
- loengud aiandusest, taimekasvatusest;
- loengute ja vestlusõhtute vormis meediapädevuste valdkonnas koolitamine nt libauudiste ja väärinfo äratundmise teemal;
- keskkonnateemalised loengud ja aruteluringid (säästlik eluviis, jäätmevaba elu, pakendiringlus jms);
- keeleõpe (kursused, vestlusringid, keelekohvikud).

Andras on enda ümber loonud **raamatukogude võrgustiku**, kellega toimuvad kuus korda aastas võrgustikukohtumised, mille raames on läbi viidud inspiratsiooniseminare ürituste korraldamisest, turundusest, kommunikatsioonist ja kujundamistöööriistade kasutamisest. **Rahvaraamatukogud on aktiivsed partnerid** täiskasvanud õppija nädala ürituste korraldamisel, sh õpitunni läbiviimisel ning jagavad elukestvat õpet propageerivaid flaiereid ja meeneid.

„Need flaierid küll, pean tunnistama, linnaraamatukogudes ei olnud nii populaarsed, aga maaraamatukogudes küll. Linnas on lihtsalt see, et informatsiooni, mida raamatukogudes soovitakse jagada, on nii palju. Näiteks minge sinna Inglise Kolledži kõrval olevasse roosasse majja – kui te sealt trepist juba sisse lähete, siis seal on nii palju neid plakateid, ma arvan, võiks tund aega veeta, et lugeda, mida kõike pakutakse. Aga maaraamatukogudes on olukord teine.“

Elukestva õppe fookusrühmas osaleja

Samuti jagavad rahvaraamatukogud oma kanalites Andrase kaudu saadud infot ürituste ja koolituste toimumise ning otseülekannete kohta. 2022. aastal on Andrase raamatukogude võrgustiku fookuses kogukonnale oluliste tegevuste kaardistamine, samuti raamatukogutöötajate täiskasvanute juhendamise seotud oskuste arendamine.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Koostöövõrgustikku kuuluvatel rahvaraamatukogudel on selle eestvedaja hinnangul suur kogukonda ja ühiskonda panustamise soov ning potentsiaal kujuneda kohalikeks väikesteks elukestva õppe keskusteks.

Lisaks HTM-i haldusalale on rahvaraamatukogudega koostööd teinud ka MKM ja RaM. MKM on pakkunud raamatukogude töötajatele digipädevuste arendamise koolitusi. RaM on finantskirjaoskuse edendamise tegevuste raames jaganud raamatukogudele rahatarkuse raamatuid.

Fookusrühmas osalejate sõnul rahaliselt rahvaraamatukogude tegevust siiani otseselt toetatud ei ole, pigem on toimunud **vastastikku kasulik koostöö**, mille raames on Andras pakkunud raamatukogude töötajatele võimalust oma teadmiste täiendamiseks ning raamatukogud on aidanud kaasa elukestva õppe valdkonna sõnumite levimisele ühiskonnas. Koos raamatukogudega tuleks ühiselt läbi mõelda, kuidas oleks võimalik juba praegu raamatukogusid aktiivselt külastavate inimeste kaudu jõuda elukestva õppe propageerimise prioriteetsete sihtrühmadeni (nt madala haridustasemega inimesed, mehed, muu emakeelega inimesed).

1.2.3. Tervisedendus

Tervisedenduse valdkonnas on raamatukogud panustanud nii info jagamise kui töötubade ja treeningute korraldamisse. Koostööpartneriteks on olnud Eesti Õdede Liit, kohalikud perearstikeskused ning haiglad. Narva Keskraamatukogu viis 2019. a koos USA suursaatkonnaga läbi rahvusvahelise seminari *Ending HIV/AIDS Transmission in the Baltic Region and Beyond*.

Rahvaraamatukogude tegevused tervisedenduse valdkonnas:

- terviseteemalised loengud/loengusarjad ja vestlusringid: osteopaatia, reumatoloogia, seljaprobleemid, elustamisvõtted, elundidoonorlus, tervislik toitumine, unehügieen, vaimse tervise hoidmine;
- jooga ja meditatsiooni õpitoad (nt Narva Keskraamatukogus, aga ka mujal);
- tantsu- ja liikumisterapeutiline töötuba (Tallinnas);
- mälu treening (nt Narvas, Rakveres, Kuressaares, Pärnu-Jaagupis).

Lisaks on raamatukogu jaganud infot doonoribussi saabumise kohta kohalikku asulasse ning laenutanud koju spordi- ja liikumisvahendeid. Põltsamaa raamatukogus saab kohapeal vererõhku mõõta. Raamatukogude ruumides on korraldatud vaktsineerimist ning doonoripäevi.

Fookusrühmas osalenud tervisedenduse poliitikavaldkonna eestvedajad ja rakendajad ei ole siiani rahvaraamatukogudega süsteemselt koostööd teinud ning tunnistavad, et rahvaraamatukogude potentsiaali on siiani **liiga vähe** ära kasutatud.

1. Rahvaraamatukogude teenused

„Võin ka enda poolt öelda, et kindlasti nii mõneski kohas võib ka endale tuhka pähe raputada, et oleme ise neid vähe kaasanud.

Tuleb ka ise olla aktiivsem.“

Tervisedenduse fookusrühmas osaleja

Raamatukogudesse on saadetud üksnes kohustuslikke trükiseid, mõningaid väljaandeid (nt vanemluskoolituse õpikuid) on levitatud ka suuremates raamatukogudes. Lendlehtede või voldikute asemel kasutatakse info jagamiseks pigem infoteatmikke ja ajakirju. Siiani ei ole raamatukogudest eraldi tagasisidet kogutud selle kohta, mis neist trükistest raamatukogudes edasi saab ja kui palju need kasutust leiavad.

Tervise Arengu Instituut (TAI) teeb koostööd kogukondadega, kellel on ise võimalik otsustada, kus nad oma üritusi korraldavad ning kohalik raamatukogu võiks olla üheks võimalikuks kohaks.

Tervisedenduse valdkonna fookusrühmas osalenud vaimse tervise poliitika kujundaja rõhutas, et ainuüksi kogukonnategevuse edendamiseks panustavad raamatukogud juba inimeste vaimsesse ja füüsilisse tervisesse. Senisest palju **enam tuleks** raamatukogude töötajaid **tunnustada** selle eest, et nad kohalike inimestega suhtlevad ja nende muresid lahendada aitavad.

„Isegi kui nad ei tee mitte midagi tervisespetsiifilist, aga kui nad tegutsevad aktiivselt, toovad inimesi sinna raamatukokku, viivad inimesi omavahel kokku, on oluliseks lüliks kogukonna tegevusel, siis nad juba panustavad tervisesse. Seal loengul ei pruugi sõna “tervis” üldse kõlada, aga kui ta on toonud inimesed välja, viinud inimesi omavahel kokku, siis see panus tervisesse on juba olemas.“

Tervisedenduse fookusrühmas osaleja

Fookusrühmas osalejad tõid esile, et raamatukogu on **üks vähestest avalikest tasuta teenustest** ja on oluline, et seal oleks koht ka neile, keda mujalt kiputakse ära ajama (nt noored).

Valdkonna esindajatele on väga oluline, et raamatukogus jagatav **terviseinfo oleks tõenduspõhine**. Samuti tasuks läbi mõelda, kuidas oma seniseid tegevusi tervislikumalt korraldada. Ühe uudse võimalusena pakuti välja kõnniringina toimuvad lugemisklubid.

1. Rahvaraamatukogude teenused

1.2.4. Töötamine ja töö otsimine

Suur hulk rahvaraamatukogusid toetab otseselt kohalike, aga ka ajutiste elanike (nt suvitajad, külalised jne) tööelu pakkudes ruume kaugtöö tegemiseks.

Muud töötamise ja töö otsimisega seotud tegevused rahvaraamatukogudes:

- Töötukassa (TK) infotunnid / õpitoad / teenuste tutvustamine raamatukogus;
- Narva Keskraamatukogu kodulehel on eraldi alajaotuse "Täiskasvanuõpe" all toodud välja riiklikud tasuta täiendusõppekursused, keeleõppe võimalused, Narva autokoolid jms enesetäiendamisevõimaluste info. Kodulehel on eraldi alajaotus "Materjalid töötajale", kus on lingid Tööinspektsiooni lehele, tööpakkumiste portaalidele, Rajaleidjale, Karjäärikeskusele jpm:
- töötajate keskkondade kasutamise koolitus töötajale (nt cv.ee; cvkeskus.ee; tootukassa.ee);
- FIE-dele palgatoetuse taotluse avalduste vormistamise juhendamine E-töötukassa kaudu;
- Hiiumaa arenduskeskus on viinud raamatukogus läbi koolituse „Hobist äri“.

Tööturuteenuste valdkonna poliitikakujundajate ja -rakendajate sõnul ei ole rahvaraamatukogudele siiani tööturuinformatsiooni jagamise rolli pandud ning koostöö raamatukogudega toimub eelkõige Andrase täiskasvanuhariduse maakondlike võrgustike kaudu, kus on osalenud ka TK esindajad, kes on jaganud infot oma teenuste ja tegevuste kohta.

Töötukassal on aastas kaks suuremat kampaaniat ja nendega seotud materjale (nt plakateid) on jagatud ka raamatukogudele. Flaiereid ja voldikute trükkimist on viimastel aastatel piiratud, kuna info vananeb ja kasutult vedelemaid materjale toota ei soovita.

Varasematest koostöökogemustest toodi esile „Tööta ja õpi“ programmi tegevuste tutvustamist rahvaraamatukogude töötajatele, et nad oskaksid inimesi TK-sse edasi suunata. 2009–2010 majanduskriisi ajal juhendasid raamatukogude töötajad inimesi Töötukassa IT-lahenduste kasutamisel.

Koroonaga seoses on olnud vähem võimalust minna kuhugi kohale TK teenustest rääkima. Töö- ja karjäärimeeskonnad on kolitud veebikeskkonda ning digioskustega inimestele on tööturuteenustega seotud info nüüd varasemast paremini kättesaadav.

Fookusgrupis osalenute hinnangul on raamatukogu **neutraalne ja kodulähedane koht**, kust võiksid vajalikku informatsiooni saada ka need inimesed, kes kooli või TK-sse kohale ei läheks. Rahvaraamatukogude roll on oluline, et jõuda tööturuinfoga inimesteni, kuid see tuleks ühiselt selgemalt läbi mõtestada, et raamatukogud ei peaks neid viise ise välja mõtlema.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Rõhutati vajadust läbi mõelda ka rahvaraamatukogude endi kontseptsioon ning kuivõrd see toetab seda, et seal toimuvad ka muud tegevused – millised on raamatukogude ressursid alates ruumilahendusest kuni töötajate valmisolekuni infot jagada ja muid tegevusi koordineerida.

„Kui ma järjekorras seisan, siis ma vaatan neid flaiereid ja mis seal on, aga keegi ei kutsu mind, et teate, siin on midagi tulemas või kas olete huvitatud... Mingit sellist suhtlust ma ei ole praegu kohanud. Võib-olla see ongi selline stiil, et kõik on vaikselt, sosistades, et me jumala eest kedagi ei segaks, kes kuskil loeb seal midagi parasjagu.“

Tööturuteenuste fookusrühmas osaleja

1.2.5. Lõimumine

Lõimumist toetavatest tegevustest panustavad rahvaraamatukogud eelkõige keeleõppe toetamise ning sisserrändajate nõustamise. Lisaks on raamatukogud ellu viinud eraldi projekte uussisserrändajate laste kohanemise toetamiseks.

Näited rahvaraamatukogude lõimumisvaldkonna tegevustest:

- eesti keele keelekohvik (nt Tallinnas, Tartus, Pärnus, Rakveres, Aseris);
- Narva Keskraamatukogu teeb koostööd Integratsiooni sihtasutuse (INSA) ja Narva eesti keele majaga. Raamatukogus tegutsevad eesti keele maja keelerühmad. Eesti keele õpetajate soovil viiakse läbi ekskursioone ja tehakse õppijatele ülevaade eesti keele õpikutest;
- Jõhvis korraldatakse koostöös Narva eesti keele majaga käsitöötubasid, kus keeleõppijad saavad lisaks eesti keele praktikale tutvuda erinevate meisterdamistehnikatega;
- individuaalne nõustamine ja eestikeelsete sõnade tähenduse selgitamine (Kadrinas, vene emakeelega inimestele);
- keelingid lastele (nt Tallinna Keskraamatukogu);
- Eesti Rahvusraamatukogus (RaRa) on muukeelsele elanikkonnale loodud keeletasemepõhised otsimismängud, mis aitavad tutvuda Eesti kultuuriga ja saada praktilisi keeloskusi; keeleõpetajad saavad tuua oma õpperühmi mängima;
- Tallinna Keskraamatukogu võõrkeelse kirjanduse osakonnas toimuvad sisserrändajate nõustamised eesti, inglise, prantsuse, saksa ja vene keeles. Räägitakse raamatukogu kasutamisest ja teenustest, vajalike infoallikate leidmisest, e-teenustest ja ka muudest teemadest, mis võivad inimest huvitada;

1. Rahvaraamatukogude teenused

- Saaremaal kaasavad kohalikud raamatukogud muu emakeelega uussisserändajaid kohalikku kultuuriellu. Hellamaa raamatukogu on tutvustanud kirjandust ning kutsunud üritustele soomlastest elanikke ja ka suvitajaid, abistanud venekeelseid elanikke avalikus internetipunktis;
- Narva Keskraamatukogus toimuvad ühisüritused koos erinevate kultuuriseltsidega, et siduda erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesi;
- Põltsamaa raamatukogu on hankinud venekeelset kirjandust kohalikes ettevõtetes töötavatele Ukraina tööliste jaoks;
- 2019. a toimus RaRa-s neli kuud kestev digipädevuse programm kolmandatest riikidest pärit lastele;
- 2019. a viis Tallinna Keskraamatukogu läbi pagulasperede lastele suunatud projekti „Raamatukoguga sõbraks“, mis lõi kontakti raamatukogu ja pagulasperede vahel.

Lõimumisvaldkonna poliitikakujundajatele ja elluvijatele on koostöö raamatukogudega olnud oluline tegevus, kuid siiani ei ole nad enda hinnangul raamatukogude potentsiaali täielikult ära kasutanud. INSA-s on eraldi töötaja, kelle ülesandeks on koordineerida sihtasutuse koostööd raamatukogudega. Koostöö baseerub sageli isiklikel headel pikaajalistel kontaktidel. Senise kogemuse põhjal on raamatukogud ise olnud huvitatud oma tegevuste laiendamisest lõimumise valdkonnas.

INSA on raamatukogudega teinud koostööd kolmel eri viisil:

- 1) Rahvaraamatukogude ruumide kasutamine ürituste korraldamiseks (keelekohvikud, keeleklubid, kohtumised kirjanikega);

„Inimesed on harjunud sinna käima; rada on sisse tallatud. Me otsime neid kohti, kus saada inimesi hõlpsamini kätte, /.../ ka meie oleme tihtipeale hädas, kuidas jõuda nende sihtrühmadeni, kelleni me tahame jõuda. Ja seal me olemegi raamatukogudega mõnes mõttes seljad kokku pannud. Meie toome oma õppijaid sinna ja saame vastu, sest konkurents puudub. Meil ei ole seda, et vot ei anna teile oma kliente.“

Lõimumise fookusrühmas osaleja

- 2) Koostöös korraldatud ja rahastatud üritused (nt Elava Raamatukogu projekt Narva Keskraamatukogus), et kasutada ära vastastikuseid kompetentse;
- 3) Kohanemis- ja lõimumisteenuste veebikeskkonna Linda tutvustamine KOV-ides (sh raamatukogudele), et kohalikud inimesed oskaksid kohapeal usaldusväärset infot pakkuda. Väiksemates KOV-ides on esmane nõustamisteenus rahvaraamatukogus.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Lisaks on INSA pakkunud Narvas raamatukogutöötajatele eesti keele koolitust.

Lõimumisvaldkonnas nähakse rahvaraamatukogude rolli eelkõige **lõimumisvaldkonna kohapealsel edendamisel** ja teenuse pakkumisel nii **uussisserändajatele** kui **vähelõimunud inimestele** (sh keeleõppe võimaldamine, info vahendamine, ürituste korraldamine).

„Ongi kaks suurt väljakutset. Üks on info edastamine - kuidas oma teenustest ja tegevustest infot edastada. Teine ongi see, et kuidas leida nendes kohalikes piirkondades need ärksad inimesed üles, kes oleksid siis meie nägu ja tegu seal kohapeal, kes teaksid kohalikke inimesi. Ja noh, tihtipeale sealt tilgub sinna raamatukogu juurde ikkagi välja see tee.“

Lõimumise fookusrühmas osaleja

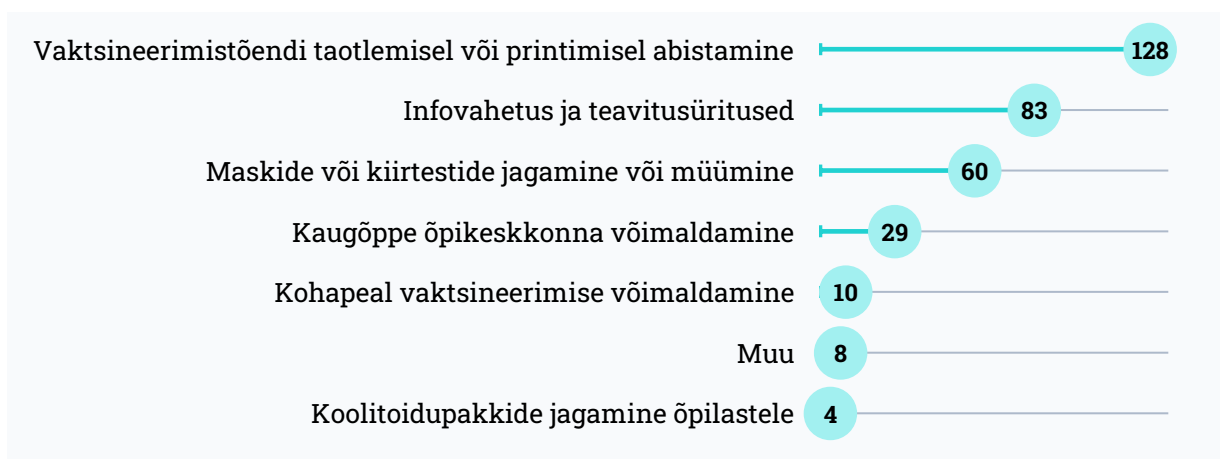
Venekeelne kogukond elab pigem suuremates linnades, samas tagasipöördujad ning uussisserändajad võivad elada kus tahes üle Eesti ning külaraamatukogud saaksid neid lõimumisel toetada. Koostöö edendamiseks oleks vaja selgemat arusaama, mis on iga raamatukogu roll ja ülesanne - mida teeb RaRa, mida maakonna keskraamatukogu ja mida valla- või külaraamatukogu.

1.2.6. Kriisiabi tegevused

Kaks kolmandikku küsitluses osalenud **raamatukogudest** on viimase aasta jooksul **panustanud kriisiabi tegevustesse**. Ka KOV-ide hinnangul on raamatukogude roll seoses kriisiabi pakkumisega olnud väga oluline.

103 raamatukogu (48%) on panustanud kriisiabisse seoses **COVID-19 pandeemiaga**, kuus raamatukogu (2,8%) muu sotsiaal- ja humanitaarabi osutamisesse ning 32 raamatukogu (14,9%) on panustanud nii seoses COVID-19 pandeemiaga kui muu sotsiaal- ja humanitaarabi osutamisesse. Raamatukogude peamised tegevused seoses COVID-pandeemiaga on esitatud joonisel 5.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Joonis 5. Covid-19 pandeemiaga seotud tegevused rahvaraamatukogudes. Rahvaraamatukogude arv, kus on nimetatud tegevust pakutud, Raamatukogu n=135.

Uuringu raames läbi viidud raamatukogude tegevusaruannete ja infokanalite sisu analüüsist selgus, et lisaks aitasid raamatukogud inimesi ka HOIA äpi allalaadimisel ja kasutamisel.

Raamatukogud on pakkunud pandeemia ajal inimestele vaimset tuge individuaalsete (telefoni)vestluste näol, soovitanud kirjandust, pakkunud teavikute kojukande ja kontaktivaba laenutuse teenust. Intervjueeritud KOV-i esindaja hinnangul on COVID-19 pandeemia oluliselt mõjutanud seda, kuidas KOV raamatukogude teenuseid näeb. Ta tõi esile raamatukogu töötajate algatusvõime ise välja pakkuda tegevusi kohalike inimeste toetamiseks.

„Võtame kasvõi selle kurva kriisi, mis täna käes on – siis on nendelt alati kohe olnud algatused, kuidas toetada raamatukoguna sellist kogukonnatunnet ka nendel kriisis osalejatel ja ka oma inimestel, ja võimalikud teenused, mis neile on vajalikud. Nii et selles suhtes ma neid usaldan.“

KOV-i esindaja

Rahvaraamatukogude küsitluse ajal oli väga aktuaalseks muutunud Eestisse saabunud **Ukraina sõjapõgenike abistamine** ning paljud raamatukogud tõid esile ka neile suunatud tegevusi:

- raamatukogu hoones ajutise sõjapõgenike keskuse avamine;
- põgenikele info jagamine ja laste vaba aja sisustamine;
- info jagamine kohalikele elanikele, kuidas saab Ukraina sõjapõgenikke aidata;
- annetuste, humanitaarabi, abipakkide ja raamatute kogumine sõjapõgenikele;

1. Rahvaraamatukogude teenused

- maha kantud raamatute jagamine sõjapõgenikele, lastele mängude, joonistamis- ja meisterdamisvahendite jagamine;
- ürituste korraldamine sõjapõgenikele;
- abi ja annetajate otsimine sõjapõgenikele.

1.3. Ressursid teenuste arendamiseks

Teenuste arendamiseks ja pakkumiseks on vajalik, et nii raamatukogudel kui ka valdkonna poliitikakujundajatel ja elluviijatel on motivatsiooni teenuste ühiseks väljaarendamiseks. Samuti eeldab teenuste pakkumine mitmesuguseid ressursse (info, inimesed, ruumid, tehnilised vahendid, raha).

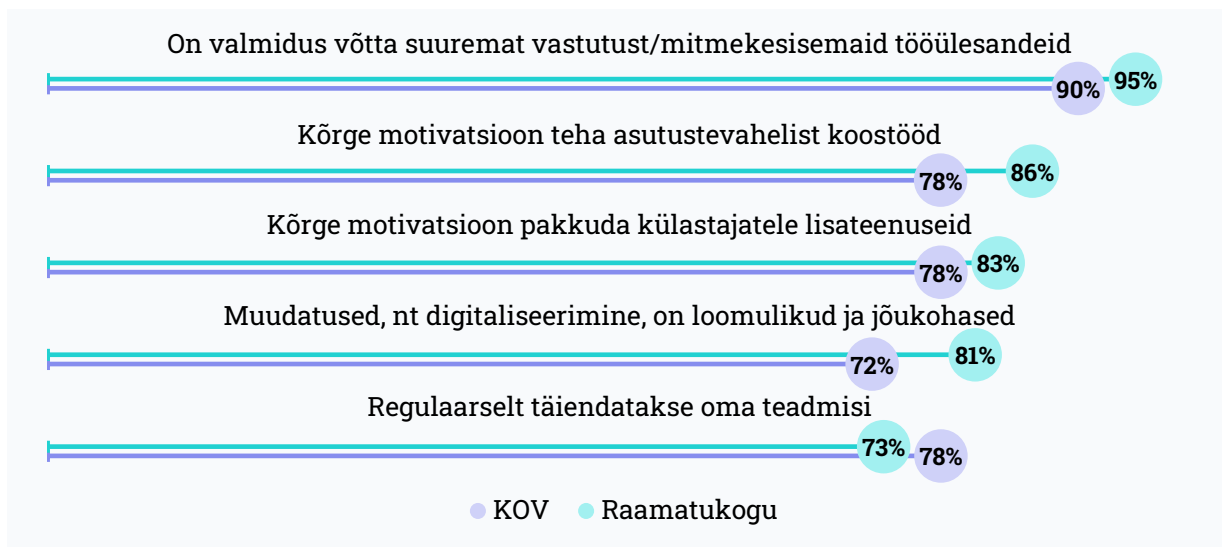
1.3.1. Rahvaraamatukogude töötajate motivatsioon lisateenuste arendamiseks ja pakkumiseks

Rahvaraamatukogude **töötajate motivatsiooni** lisateenuste pakkumiseks ja asutustevahelise koostöö tegemiseks **peavad nii raamatukogude kui KOV-ide esindajad üsna kõrgeks** (Joonis 6).

95% raamatukogude küsitluses osalenute hinnangul **täiendavad raamatukogude töötajad regulaarselt oma teadmisi** ning 86% hinnangul on **muudatustega kaasamine raamatukogu töötajate jaoks loomulik ja jõukohane**. Kõige madalamalt hindasid raamatukogude esindajad töötajate valmisolekut võtta suuremat vastutust ja täita mitmekesisemaid tööülesandeid.

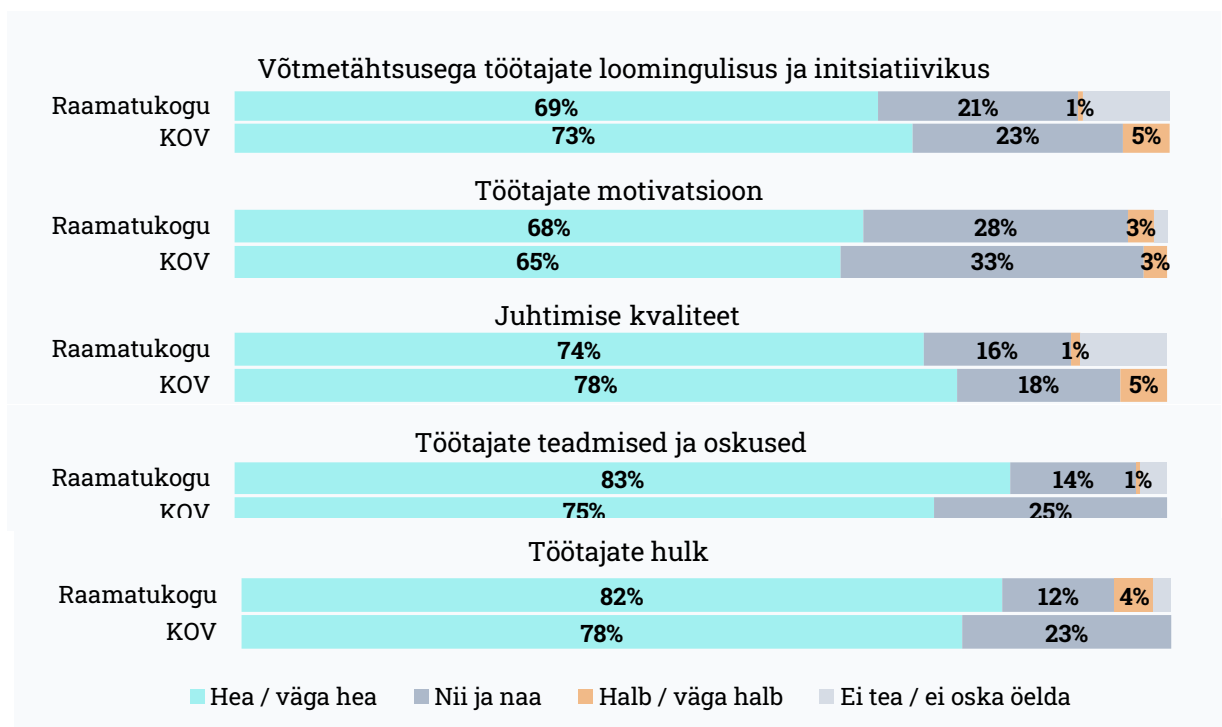
Pea kõigi töötajate motivatsiooni ja muudatustega kohanemist puudutavate väidete puhul on raamatukogude küsitluses osalenute hinnangud mõnevõrra kõrgemad KOV-ide esindajate hinnangutest. Hoolimata suhteliselt kõrgetest hinnangutest töötajate valmisolekule ja motivatsioonile on teenuste arendamisel vaja siiski arvestada, et kõigile töötajatele ei pruugi muudatustega kaasaminek olla lihtne ning neid on vaja seejuures **julgustada ning toetada**.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Joonis 6. Raamatukogude ja kohalike omavalitsuste hinnangud raamatukogu töötajate valmisolekule ja motivatsioonile. Osakaal vastajatest, kes vastas pigem nõus/täiesti nõus, KOV n= 40, Raamatukogu n=215, %.

Hinnangud raamatukogu töötajaid puudutavatele aspektidele on kõrged (Joonis 7). Kõige kõrgemad hinnangud andsid raamatukogude küsitluses osalenud töötajate teadmiste ja oskustele ning töötajate hulgale.

Joonis 7. Raamatukogude ja kohalike omavalitsuste hinnangud raamatukogude töötajatele, KOV n=40, Raamatukogu n=215, %.

Avatud vastustes tõid KOV-ide esindajad välja, et töötajate erialane pädevus on hea, kuid **digioskused võiksid olla paremad**. Raamatukogude küsitluse avatud vastustes toodi esile **üksinda raamatukogus töötamist**, mis ei võimalda kõiki tegevusi teha; samuti seda, et osakoormusega töö ei võimalda kliente sobival ajal teenindada. Ühe raamatukogu

1. Rahvaraamatukogude teenused

hinnangul võiks töötajaid olla veidi rohkem, sest nõudlus nii kohapealsete kui e-teenuste osas on väga suur ja praegu tuleb teha valikuid, mida pakkuda jõutakse.

Positiivses võtmes toodi esile seda, et praegused raamatukogutöötajad on **pika staaži ja erialase haridusega**, kuid samas nenditi ka, et digimaailma areng nõuab hädasti raamatukogudesse nooremaid töötajaid. Suurema töötajate arvuga raamatukogudes on võimalik iga töötaja tugevustega arvestada, kuid ka seal on vaja töötajatel pidevalt juurde õppida ja ennast täiendada.

Küsitluses puudutatud teguritest hinnati teiste aspektidega võrreldes töötajate motivatsiooni madalamalt, kuid ka selle puhul on nii raamatukogude kui KOV-ide seas kahe kolmandiku vastajate hinnangul kõik hästi või väga hästi. Avatud vastustes tõid KOV-ide esindajad esile, et sarnaselt muudele asutustele on ka raamatukogus töötajate motivatsioon erinev - leidub kõrge motivatsiooniga töötajaid ja on ka vähem motiveeritud.

Mõnede raamatukogutöötajate passiivsust, mugavustsoonis olemist ja vähest huvi teenuste arendamise vastu toodi arengu takistusena välja ka raamatukogude küsitluse vastustes.

„Osa töötajaid on madalalt motiveeritud, liiga enesekindlad oma töökoha säilimises ning vähe huvitatud lisateenuste pakkumistest.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

„Vaja uusi, teotahtelisi ja ka nooremaid ja siis juba tasub soetada uusi tehnikamaailma vidinaid, sest vastasel juhul jäävad need seisuma. Praegused raamatukogutöötajad on oma kompetentsiga vaid väga head erialase töö tegijad ja selleks praegused tehnikavidinad ka piisavad. Milleks raamatukogule videote tegemiseks vahendeid, kui töötajad neid teha ei taha.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Motivatsiooni suurendab lugejate rahulolu ning vähendab see, kui kohalike seas on lugejaid vähe. Üks vastaja tõi esile, et kuna talle meeldib tema töö, siis ta motiveerib ennast ise.

Ühe vastaja jaoks oli murekohaks organisatsiooni palgapoliitika, kuna töötasu määramisel ei väärtustata töötajate tööpanust, vaid lähtutakse haridust tõendavast dokumendist.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Viimaste aastate **ühiskondlikud pinged** seoses pandeemiaaegsete piirangutega **on mõjutanud ka raamatukogude personali tööalast heaolu.**

„Töötajatel ei ole olnud lihtne aasta. Maskivastased ja vaksineerimisvastased ning piirarvude vastased elavad ennast tihti raamatukoguhoidjate peal välja (sõimavad ja ähvardavad), esinenud on ka füüsilist vägivalda (maski viskamine näkku, rusikaga visiiri löömine). See teeb töötajatel töötamise väga keeruliseks ning kindlasti on päevi, mil on hommikuti raske tööle tulla (tead juba ette, et sind täna jälle sõimatakse ja ähvardatakse).“

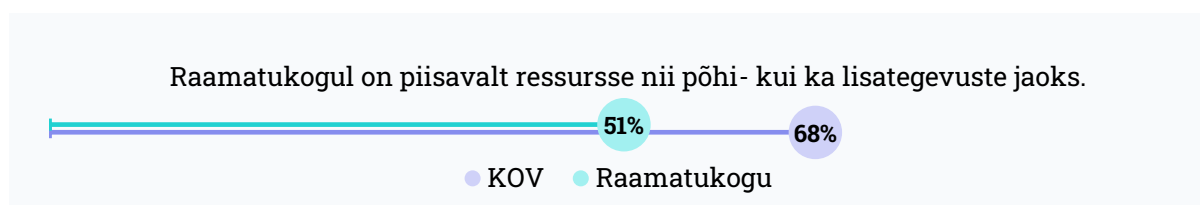
Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Võtmetähtsusega töötajate loominguilisust ja initsiatiivikust ning juhtimise kvaliteeti hinnates nimetasid KOV-ide esindajad nii seda, et töötajad on algatusvõimelised ja tegelevad pidevalt enesearenguga, kui seda, et juhtimist saaks parandada ja mõnikord ootaks raamatukogult enam. Raamatukogude poolelt toodi esile eelkõige seda, et iseenda tegevuse hindamine on keeruline.

1.3.2. Rahvaraamatukogude rahastamine ning tehnoloogilised ja ruumilised ressursid

Täiendavate teenuste pakkumine raamatukogus **eeldab sageli lisaressursse** – vajalik on tagada tehnoloogiline valmisolek, hankida sobilik inventar, võimaldada töötajatele piisavalt tööaega nii koostöö edendamiseks, teenuste arendamiseks kui oma kompetentside täiendamiseks.

Küsitluses osalenud raamatukogudest on üksnes pooltes praegu piisavalt ressursse nii raamatukogu põhi- kui lisategevuste jaoks (Joonis 8). KOV-ide esindajate hinnangud on mõnevõrra positiivsemad: raamatukogude ressursse peab piisavaks kaks kolmandikku vastanutest.

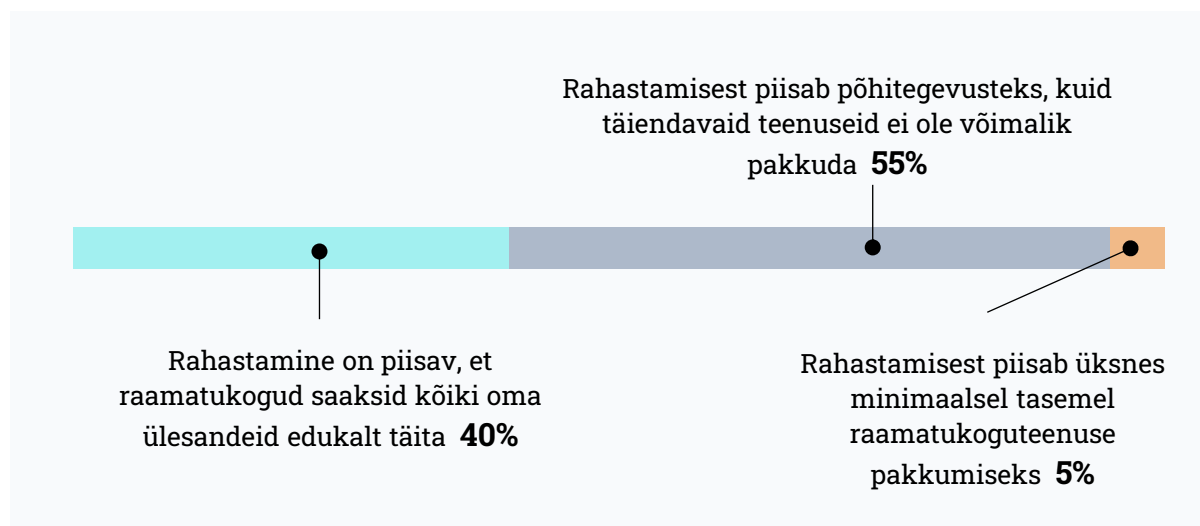

Joonis 8. Vastajate osakaal, kes on pigem nõus/ täiesti nõus väitega „Raamatukogudel on piisavalt ressursse nii põhi- kui lisategevuste jaoks“, KOV n=40, Raamatukogu n=215, %.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Rahvaraamatukogude rahastamine

40% küsitluses osalenud KOV-ide esindajate hinnangul on raamatukogude rahastamine piisav selleks, et raamatukogud saaksid edukalt kõiki oma ülesandeid täita (Joonis 9). Üle poolte (55%) KOV-ide esindajatest leiab, et rahastamine on piisav põhitegevuste jaoks, kuid mitte täiendavate teenuste jaoks. Kahe KOV-i esindaja hinnangul (5% kõigist küsitluses osalenud omavalitsustest) on raamatukogud rahastatud üksnes minimaalsel tasemel teenuse pakkumiseks.

Joonis 9. Kohalike omavalitsuste hinnangud raamatukogude rahastamise tasemele, väitega nõustunud vastajate osakaal, KOV n=40, %.

Mitmed rahvaraamatukogude küsitluses osalejad nimetasid probleemina **KOV-ide vähest huvi** raamatukogude tegevuste vastu ja nende tegevuse vähest tunnustamist, mis on viinud selleni, et raamatukogu ressursivajadust ei peeta piisavalt oluliseks.

„Kuna raamatukogu on KOV allasutus siis sõltume suurel määral sellest kuidas suhtumine on. Raamatukogu juhataja koostab eelarvet, siis arvestab ta raamatukogu vajadusi ja teab, mida arenguks vaja. Kuid siis teeb KOV eelarves kärped ja jälle on rahad nii väikesed, et midagi osta ei saa. Raamatukogu on vallavalitsuse silmis pigem teisejärguline, ei saada aru, kui oluline on kogukonna jaoks arendada just raamatukogusid.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Täiendavate teenuste osutamise eest on **lisatulu** viimase 12 kuu jooksul saanud 15 raamatukogu (7% küsitluses osalenud raamatukogudest). 10 juhul on lisategevusi rahastanud KOV-id, kolmel juhul teenuse tarbijad (nt osalustasu makstes), kahel juhul eraisikud, ühel juhul riigiasutus ning veel ühel juhul teenuse osutamisse otseselt kaasatud isikud või asutused ise. Muudest rahastajatest nimetati ühel korral Eesti Posti.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Lisateenuste pakkumisega seotud täiendava sissetuleku maht on raamatukogude jaoks olnud väike ja on enamasti jäänud alla 10% raamatukogu viimase 12 kuu tuludest.

Raamatukogude küsitluse avatud vastustes toodi esile, et ressursside puuduses ei ole võimalik teenuseid arendada ega töötajaid vajalikul määral koolitada.

„Aastaeelarve on liiga väike, ei võimalda eriti arendustegevusi rahastada ja töötajaid koolitada, kui projektidega ei õnnestu lisarahastusi saada, siis jäävad arendused ja töötajate täiendkoolitused tegemata.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Ressursipuudus mõjutab olulisel määral ka raamatukogude töötajate motivatsiooni, kuna **väike palk ei innusta rohkem pingutama**. Samuti on see **takistuseks uute töötajate leidmisel**. Raamatukogude küsitluse avatud vastustes mainiti korduvalt töömotivatsiooni ja palga seost. Samas tõi üks vastaja välja, et hiljutine palkade tõstmine nende raamatukogus on töötajate motivatsiooni tõstnud.

Mõnedes raamatukogudes on probleemiks ka **töötajate väike töökoormus või vähesus**. Ühel inimesel on keeruline mitmes rollis olla ning on juhuseid, kus raamatukogu koristamist töötaja sisse ei arvestata.

„Raamatukogutöötajaile esitatakse järjest rohkem nõudmisi, kuid töökoormuse suurenemine ei too kaasa palga suurenemist.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

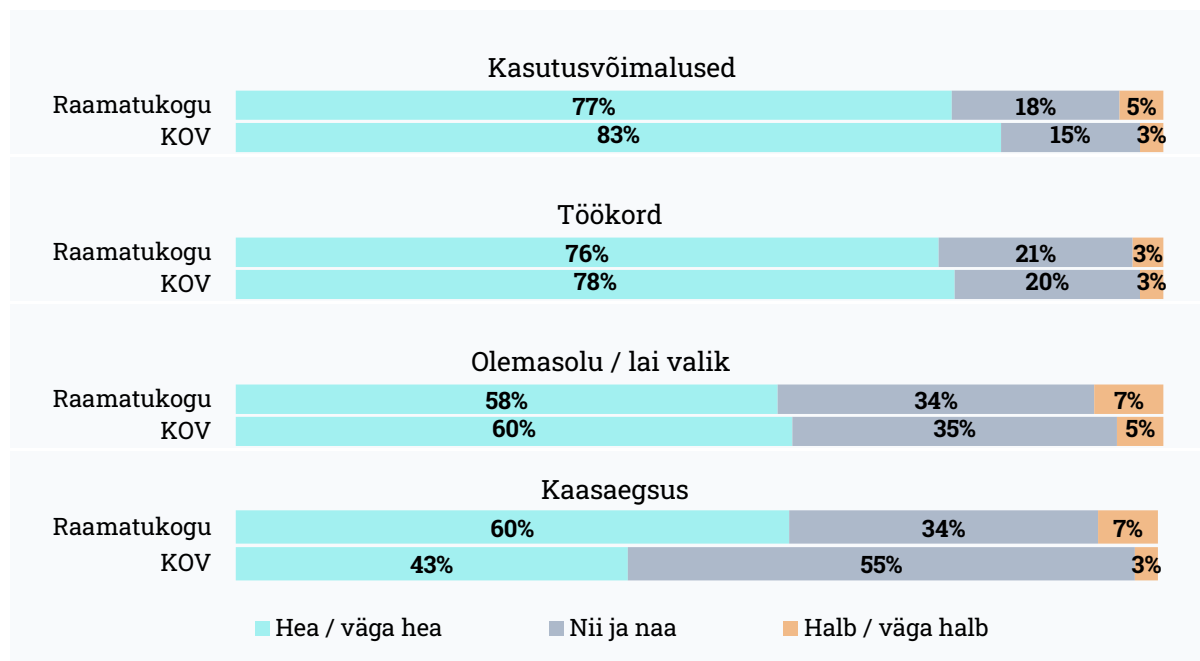
„Maal raamatukogud ühe töötajaga, kellele tuleb kõik tööd ära teha - ka koristamine, mille eest lisatasu ei saa (töö tuleb ära teha peale põhitöö aega).“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Tehnika ja seadmed

Rahvaraamatukogude tehnika ja seadmete kasutusvõimalusi ja töökorda hindavad nii raamatukogude kui KOV-ide küsitlusele vastajad valdavalt heaks (Joonis 10). Madalamalt hinnatakse tehnika ja seadmete laia valikut ning nende kaasaegsust. Halvaks hindavad olukorda tehnika ja seadmetega siiski vaid üksikud vastajad.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Joonis 10. Hinnangud rahvaraamatukogude tehnika ja seadmetega seotud aspektidele, vastajate osakaal, KOV n=40, Raamatukogu n=215, %.

Vastuste kommentaarides toodi esile, et **kaasaegne raamatukogu peaks tähendama iseteeninduse võimaldamist**, kuid praegu ei ole see raamatukogus võimalik. Kuna inimesed kasutavad kaasaegseid seadmeid, siis peaksid ka raamatukogude seadmed olema tänapäevased, et raamatukogutöötajad oskaksid külastajaid nende kasutamisel juhendada.

„Alati võiks olla tehnika kaasaegsem, et oskaks aidata ka lugejaid, kes tulevad raamatukokku abi saama ka kõige uuemate mudelitega (kui nt lapsed on eakatele kinkinud uusi arvuteid ja nutiseadmeid), aga siis on õpitud koos lugejaga.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Laste arvutikasutusega seoses toodi aga ühes vastuses esile, et raamatukogu lasteosakonna arvuti on siiani jäetud teadlikult välja vahetamata, et **motiveerida lapsi raamatukogus muude tegevustega tegelema**.

1. Rahvaraamatukogude teenused

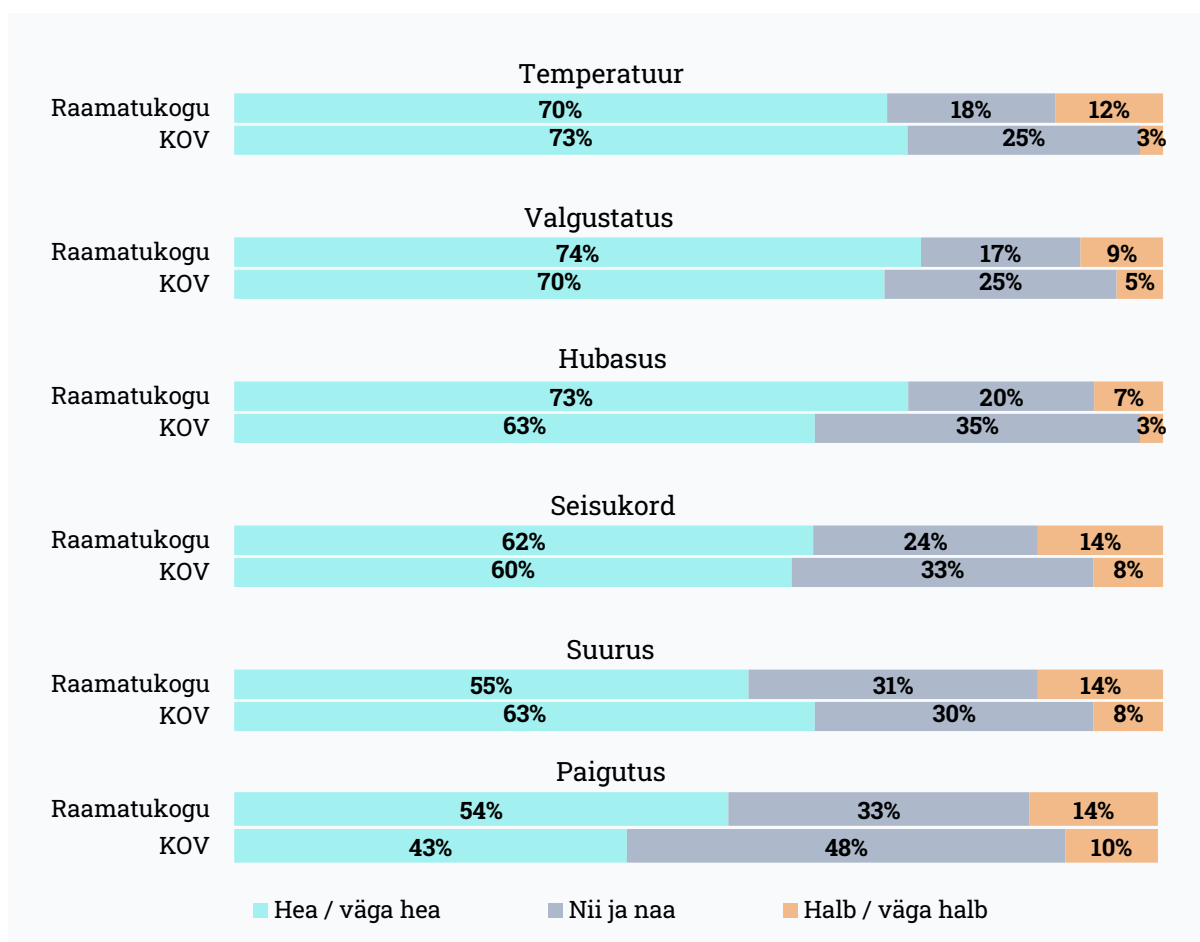
„Ja näiteks arvuti on meil ka lasteosakonnas, aga see on hästi kehv. Ja siis me oleme olnud nagu selle dilemma ees... Lapsed ütlevad, et “böö, mis arvuti teil siin on”. Aga me oleme olnud seda meelt, et me ei kiirusta välja vahetama, sest pigem ju lapsed on liiga palju arvutis kui liiga vähe. Kas nad ikkagi peaks olema raamatukogus ja istuma arvutis, kui lapsevanemat pole lähedal?

Me oleme pigem panustanud nendele mängudele, mis arendavad, et nad saaks ka seal näppida ja istuda ja olla.“

Raamatukogu juht

Ruumilised võimalused

Küsitluses osalenud rahvaraamatukogude esindajad hindasid oma ruumide sisetemperatuuri ning valgustatuse olukorda valdavalt heaks või väga heaks (Joonis 11). Siiski on 25 raamatukogus probleeme ruumide temperatuuriga ning 19 raamatukogus

valgustusega.

Joonis 11. Hinnangud rahvaraamatukogude ruumidega seotud aspektidele, vastajate osakaal, KOV n=40, Raamatukogu n=215, %.

1. Rahvaraamatukogude teenused

Peamiseks probleemiks on ventilatsiooni puudumine, mis muudab raamatukogu ruumid päikselistel suvepäevadel väga kuumaks ning töötajate töötingimused ebainimlikuks. Eestis on kahjuks ka selliseid raamatukogusid, kus töötajad peavad talvel külmades ruumides töötama.

„Üks rendipinnal asuv raamatukogu töötab külmas, talvel temperatuur vaevu +15 kraadi, karm reaalsus, mis kavade kohaselt on 2023. aastal muutumas“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Valgustuse osas on probleemiks kesine laevalgustus ning päevavalgustuslampide halb mõju silmadele.

Raamatukogude töötajad pingutavad ise selle nimel, et luua raamatukogust hubane keskkond. Hubasust aitab luua spetsiaalne ja mugav sisutus ning rohked taimed.

29 raamatukogude küsitlusele vastajat (14% kõigist vastanutest) hindas raamatukogude ruumide seisukorda halvaks või väga halvaks. Probleemidena toodi välja amortiseerunud ruume, puudulikku ventilatsiooni ja halba ligipääsetavust liikumispuudega inimestele.

„Ruumid on ilusad ja on privaatsust, aga asume 3. korrusel ning lugeja ei kipu treppidest hea meelega käima. Ürituste saal on 3. korrusel ja seetõttu peame publikut valima.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Paljudele raamatukogudele on probleemiks **ruumipuudus ja ruumide kehv paigutus**. Heaks või väga heaks hindas ruumide suurust 55% ja ruumide paigutust 54% raamatukogudest. Vastuste kommentaarides toodi välja, et lastele pole eraldi lugemispesa nurka ning kogude kasvades hakkavad ruumid väikseks jääma.

Mitmel pool asuvad raamatukogud muude asutustega samas hoones. Koolimajas asuvas raamatukogus on probleemiks liigne kärarikkus vahetundide ajal. Külakeskusega samas hoones asuvas raamatukogus pääseb teise ruumi üksnes läbi külakeskuse saali ning kui seal toimub mõni üritus, siis on selle ruumi kasutamine problemaatiline. Esile toodi ka individuaalsete töökohtade ja rühmatööruumide puudust.

„Ruumipuudus piirab oluliselt raamatukogu poolt pakutavate teenuste kättesaadavaks tegemist. Pandeemia ajal küllastajate hajutamistki on raske saavutada.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

1. Rahvaraamatukogude teenused

Ruumipuudust töid esile ka osalusvaatluse ajal külastatud raamatukogude töötajad. Küsitluse avatud vastustes tõi ühe raamatukogu töötaja probleemina välja, et ruumipuudusel ei saa nad raamatukogus esitleda koduloolastega kogutud ajaloolist materjali küla kohta ja see seisab hoidlaruumis riulitel.

Raamatukogude töötajad tajuvad murekohana ka seda, et praegu **raamatukogude kasutada olevad ruumid ei vasta enam kasutajate ootustele**. Rohkem oleks vaja individuaaltöörume ning mugavaid istumiskohti.

„Raamatukogude ruumid ei võimalda aja jooksul tekkivate uute teenustega kaasa minna. Ei ole grupitöö ega individuaaltöö ruume, rääkimata igasugustest muudest ruumidest (helitehnika ja salvestusruum jne).“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

„Raamatukogud peaksid olema tänapäeval oluliselt suuremad, sest lugejate ootused on teenuste osas tõusnud.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

1.3.3. Muud raamatukogude arengut pärssivad tegurid

Lisaks ressursipuudusele tõi raamatukogude küsitluses osalenud olulise arengutakistusena välja **kohalike elanike** ja sellega seoses ka **lugejate arvu vähenemise**, mistõttu on raamatukogu sattunud sulgemisohtu. Tajutakse kohalike elanike huvi puudust raamatukogu vastu ning tuntakse puudust aktiivsetest kogukonnaliikmetest, kes raamatukogu väärtustaksid. Raamatukogu külastatavus on olnud viimastel aastatel tavapärasest madalam ka pikaajaliste koroonapiirangute tõttu.

Muudest arengutakistustest toodi üksikutel juhtudel esile veel raamatukogu **juhtimisprobleeme**, **halba ligipääsetavust** (raamatukogu asub küla servas või jääb lasteasutustest kaugemale), **liiga vähe avatud olemist** (nt üksnes kahel päeval nädalas) ning **maakonna keskraamatukogu vähest tuge**. Kritiseeriti **raamatukoguteenuse kättesaadavuse halvenemist** haldusreformi tagajärjel ning toodi esile, et postipunktitöoga seoses on raamatukogu põhitegevuste pakkumiseks tööjõudu jäänud poole vähemaks.

1.4. Vahekokkuvõte

Rahvaraamatukogud aitavad kohalikel elanikel hakkama saada digitoimingutega, toetavad formaalharidust, panustavad kriisiabi tegevustesse, soodustavad kohaliku kogukonna suhtlemist ja koostööd jne. Enamlevinud viisideks nende tegevuste korraldamisel on stendide, näituste ja väljapanekute organiseerimine, tasuta infomaterjalide jagamine, koolituse, loengu või töötoa korraldamine, koosoleku või kogunemise kokku kutsumine, konsulteerimine ja nõustamine jt.

Kõige sagedamini on tegevuste teemaks olnud **kunst, tervis ja tervislikud eluviisid, käsitöö ja meisterdamine, digioskused ja tehnoloogia, loodus ja keskkonnahoid jne**. Suhteliselt vähe on raamatukogud siiani pakkunud tegevusi äri ja ettevõtluse ning rahatarkuse valdkonnas. Samuti on vähesed raamatukogud panustanud lõimumise edendamisse eesti keele õppe võimalusi pakkudes või tutvustades eesti kultuuri muu emakeelega inimestele.

Raamatukogude töötajad **täiendavad regulaarselt oma teadmisi ning enamik neist on motiveeritud tegema asutustevahelist koostööd ning pakkuma küllastajatele lisateenuseid**.

Teenuste pakkumiseks **vajalikud ressursid on piisaval tasemel tagatud pooltes raamatukogudes**. Raamatukogude eelarve on pingeline, kokku tuleb hoida nii teavikute soetamiselt kui töötajate koolitamiselt, samuti ei võimalda kasinad eelarvevahendid infotehnoloogiliste seadmete uuendamist. **Ruumipuudus** (nt rühmaruumide või individuaaltöökohtade puudumine) on paljude raamatukogude jaoks tõsine arengutakistus, mis raskendab uute teenuste arendamist.

Töötajate töömotivatsiooni pärsib madal töötasu. Teenuste mitmekesistamine tähendab, et töötajate töö iseloom ja ülesanded muutuvad senise tööga võrreldes samuti mitmekesisemaks. Eeldades töötajatelt senisest keerukamaid ja laiemaid oskusi, peab sellega kaasas käima ka vastav töötasu.

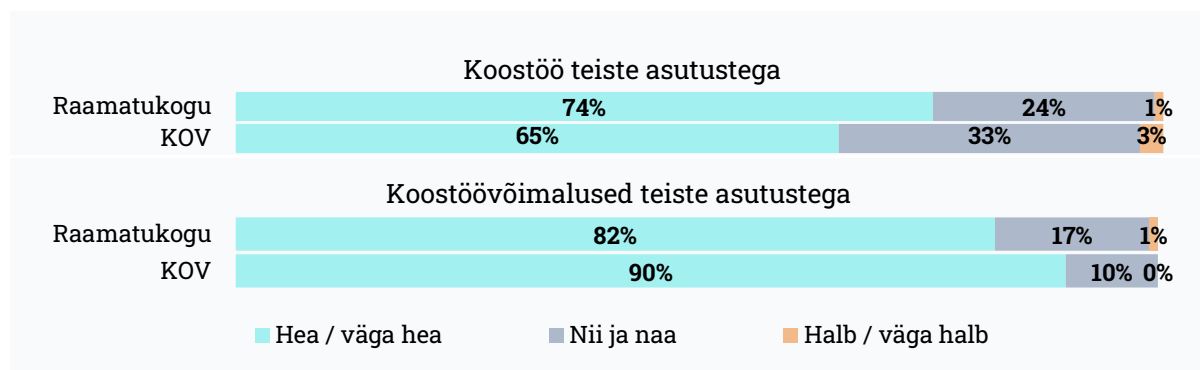
KOV-ide võimekus toetada raamatukogude tegevust on ebaühtlane. See puudutab nii raamatukogude taristu tänapäevastamist kui ka töötajate tasustamist. Ebaühtlane on ka KOV-ide arusaam kaasaegsest raamatukoguteenusest ning huvi toetada teenuste arendamist.

Eri valdkondade (sh elukestev õpe, tööturuteenused, finantskirjaoskuse edendamine, tervisedendus, lõimumine) **poliitikakujundajad on huvitatud raamatukogudega koostöö arendamisest või laiendamisest**. Kõige süstemaatilisem on koostöö olnud siiani elukestva õppe valdkonnas, kus HTM-i strateegilise koostööpartnerina on Andras vedanud eest raamatukogude koostöövõrgustikku.

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

2.1. Rahvaraamatukogude asutustevaheline koostöö

Nii KOV-ide kui raamatukogude küsitluses osalenud annavad **kõrgema hinnangu koostöövõimalustele teiste asutustega kui tegelikult tehtavale koostööle** (Joonis 12). Koostööd teiste asutustega hindab heaks või väga heaks ligi kolmveerand (74%) küsitluses osalenud rahvaraamatukogude esindajatest ja ligi kaks kolmandikku (65%) KOV-ide esindajatest.

Joonis 12. Hinnangud rahvaraamatukogude koostööle, osakaal vastajatest, KOV n=40, Raamatukogu n=215, %.

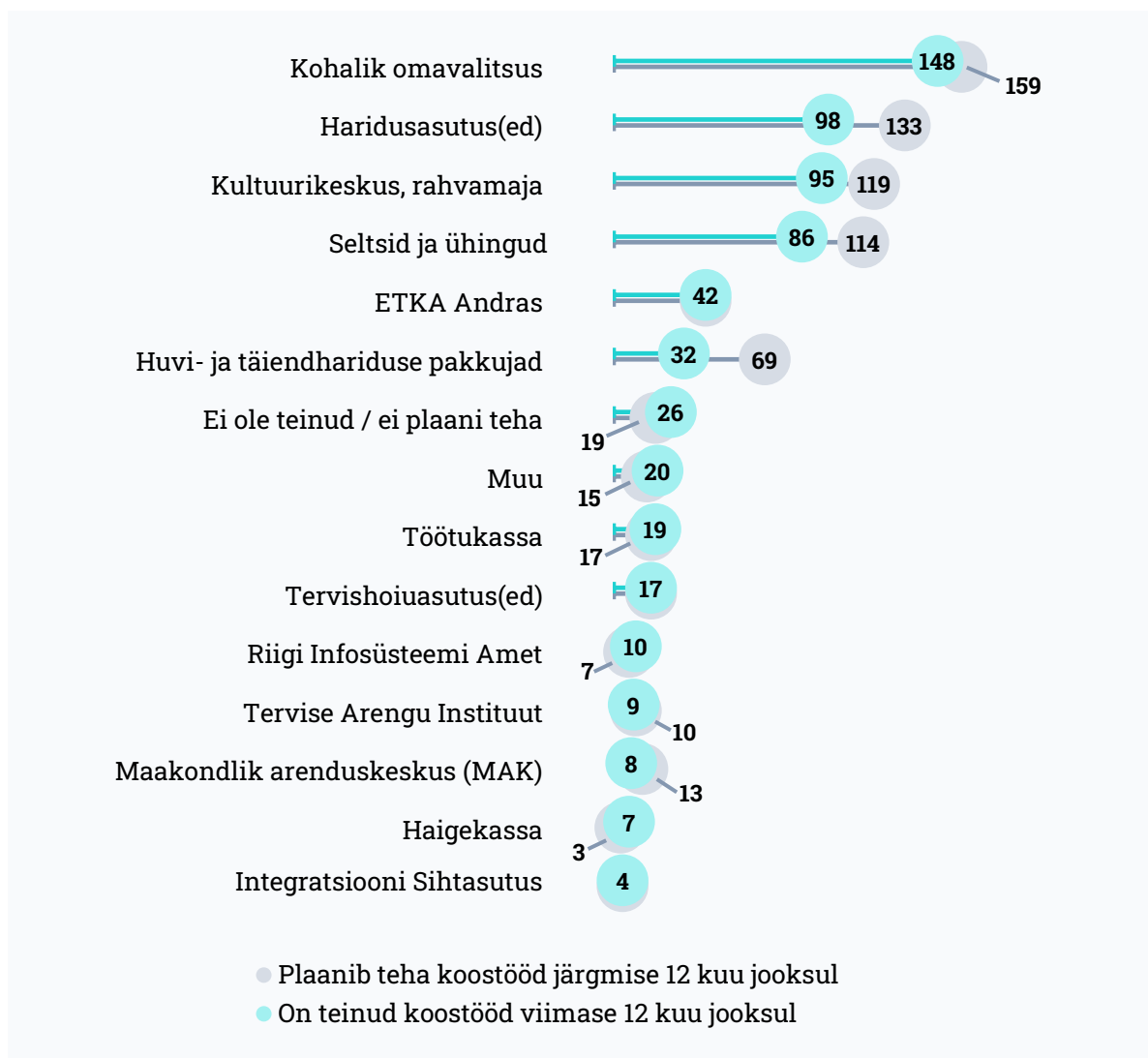
Rahvaraamatukogude **peamisteks koostööpartneriteks on kohalikud asutused ja organisatsioonid** - KOV-id, haridusasutused, kultuurikeskused või rahvamajad, seltsid ja ühingud ning järgmisel aastal soovib nendega koostööd teha veel enam raamatukogusid (Joonis 13). Väga suur huvi on raamatukogudel ka huvi- ja täiendhariduse pakkujatega koostöö tegemise vastu.

42 küsitluses osalenud raamatukogu on teinud küsitluse eelnenud 12 kuu jooksul koostööd Andrasega, 19 Töötukassaga ja 10 Riigi Infosüsteemi Ametiga. Teiste asutustega on siiani koostööd teinud üksikud rahvaraamatukogud. Küsitluse toimumise hetkel ei plaaninud rahvaraamatukogud koostööd asutustega oluliselt laiendada.

Muudest asutustest nimetati Eesti Posti, Eesti Rahvakultuurikeskust, Kultuurkapitali, Statistikaametit (seoses e-rahvaloendusega), Transpordiametit, maakonna keskraamatukogu, teisi valla raamatukogusid, kohalikke kirikuid, muuseume, ettevõtteid, noortekeskusi.

26 rahvaraamatukogu (12% kõigist vastajatest) ei ole viimase 12 kuu jooksul asutustevahelist koostööd teinud ning 19 rahvaraamatukogu ei soovi seda alustada ka järgmise 12 kuu jooksul.

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

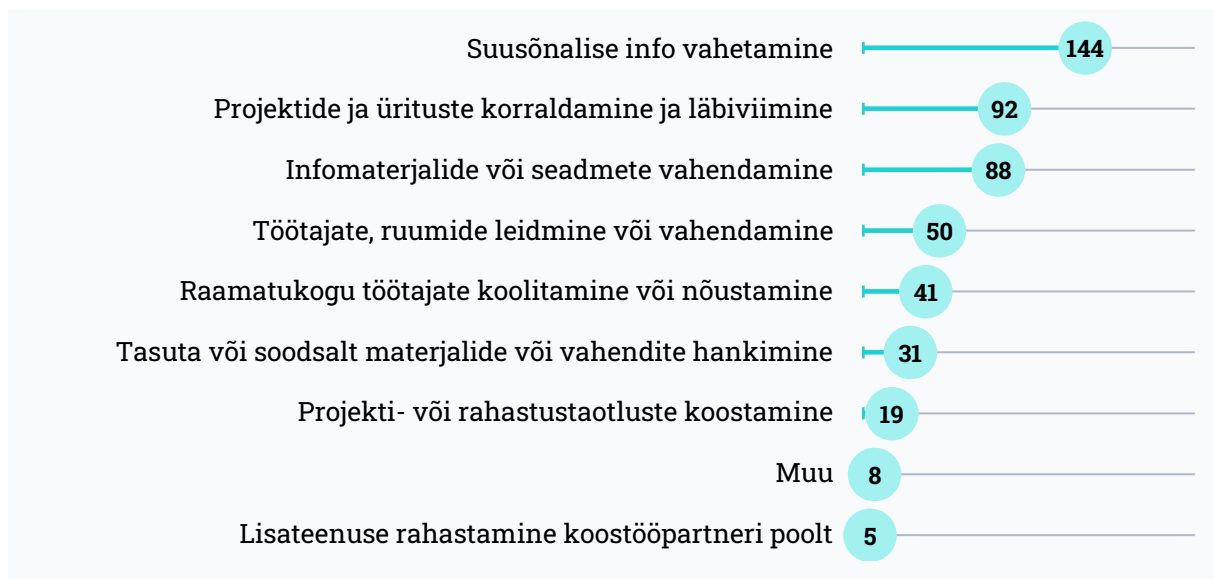

Joonis 13. Raamatukogude arv, kes on teinud või plaanib teha koostööd teiste asutustega, Raamatukogu n=215.

Rahvusvahelist koostööd on teinud viis küsitluses osalenud raamatukogu. Koostöönäidetena toodi välja rahvusvahelistes töörühmades osalemist (nt NAPLE), Erasmus+ projektis koostööpartnerina osalemist, Nordplus Adult projekte, koostöö- ja õppereise teiste maade raamatukogudesse (nt Soome, Läti), koostööd saatkondade, Põhjamaade Ministrite Nõukogu esindusega.

Asutustega koostöö sisuks on kõige sagedamini olnud suusõnaliselt info vahetamine (Joonis 14). Veidi alla poolte küsitluses osalenud raamatukogudest on teinud koostööd projektide ja ürituste korraldamisel ning vahendanud infomaterjale või seadmeid. Üksnes viies raamatukogus (3% küsitluses osalenud raamatukogudest) on koostööpartner rahastanud lisateenuse pakkumist raamatukogus.

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

Joonis 14. Raamatukogude koostöötegevused teiste asutustega. Vastajate arv, kes on seda tegevust teinud, Raamatukogu n=189.

2.2. Kohalike elanike ootused rahvaraamatukogule

„Et raamatukogu oleks avatud 24/7, laenutaks kõike töömeestest traktorini ja korraldaks iga päev uue ürituse...“
Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Raamatukogude küsitluses said kõik vastajad võimaluse vabas vormis välja tuua, milliste teemade või teenuste vastu tunnevad kohalikud elanikud veel huvi, aga mida nende raamatukogu täna ei paku.

Ligi 50 raamatukogu ei osanud sellele küsimusele täpsemalt vastata. Tavapärased vastused olid: „ei oska öelda, pole küsitud“, „keegi pole mingeid ettepanekuid teinud“, „ei ole huvi tuntud“, „ei oskagi praegu öelda, aga kõik probleemid ja mured saavad lahendatud“, „raamatukogu praeguste teenustega ollakse rahul, midagi uut ei ole küsitud-soovitud“, „elanikel ei ole eriti soove uute teenuste kohta, pigem pole märgatud kõiki teenuseid, mida raamatukogu juba pakub“.

Mitmed raamatukogude poolt välja toodud kohalike elanike ettepanekud ja soovid on seotud **raamatukogude põhiteenuste arendamisega**. Näiteks soovivad kohalikud elanikud:

- mugavat laenutus- ja tagastamisvõimalust raamatukapi või tagastuskasti näol (9 raamatukogu);
- e-raamatute ja audioraamatute laenutamise võimalust (6 raamatukogu)

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

- laiemat raamatute valikut ja rohkem eksemplare populaarsetest ilukirjandusteostest (2 raamatukogu).

Muudest teenusest nimetati rohkem kui ühel korral veel:

- kultuurisündmuste korraldamist (sh kohtumised kirjanike või tuntud inimestega, raamatusitlused, teatrietendused, näitused) (8 raamatukogu);
- koolitusi, huviringe, töötube (7 raamatukogu);
- erinevate seadmete ja vahendite laenutamist, sh IT-vahendid nagu iPad, laadijad, mälupulgad, spordivahendid, koduremondiga seotud tööriistad, pillid (6 raamatukogu);
- kaugtööruumi või individuaalkabiini kasutamist (6 raamatukogu);
- õmblemisvõimalust (5 raamatukogu);
- värviprinteri, skannimis-, paljundamis- või kiletamisteenust (4 raamatukogu);
- kohvikut, kohvinurka või avalikku kohviautomaati (3 raamatukogu), ühel juhul nimetati ka supikööki;
- keeleõppe võimalusi (2 raamatukogu).

Üksikutest tegevustest nimetati veel innovatsioonilaborit, robotite ja programmeerimisega seotud tegevusi, rohepöörde teemat, võimlemise võimalust, töö leidmises abistamist, arvutiabi.

Ühel juhul tõi raamatukogu esindaja oma vastuses välja, et kuna lugejad on suures osas pensionärid ja puudega inimesed, siis nad on huvitatud igasugustest kooskäimise võimalustest, üritustest ja õppereisidest. Raamatukogud püüavad otsida lahendusi ka sellele, kuidas noori rohkem raamatukogudesse tuua ning tunnistavad, et neil ei ole pakkuda noorte ootustele vastavaid võimalusi.

„Küsin endalt tihti, miks noored raamatukogus ei käi ja vastus, me ei ole neile huvitavad. Me ei paku neile teenust, kasvõi lihtsalt rahulikult üksi olemiseks. Kaugtöövõimalusi ei paku - noored maale tulnud pered - veebikoosolekute tegemise ruume meil pole, rääkimata noorte maailma podcastide tegemise võimalusi.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

Kohalike elanike soovitud tegevuste pakkumist on siiani pärssinud eelkõige ressursside puudus – tegevusteks ei ole raha, puuduvad sobivad ruumid ja tehnilised vahendid. Lisaks on tegevuste pakkumist takistanud sobiva lektori leidmise raskus, pikka aega raamatukogus töötanud inimeste vähene motivatsioon uuteks tegevusteks, liiga väike

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

teeninduspiirkond ning kohalike elanike huvipuudus. Viimasel aastal on tegevusi väga oluliselt pärssinud koroonapandeemia, mille tõttu ei ole inimesed saanud või julgenud raamatukokku tulla. Ühe töötajaga raamatukogus ei ole töötajal ressursi ja mõnel juhul ka õigust ise midagi algatada ning võimalike partneritega koostööd teha.

„Raamatukoguhoidjal ei ole õigust igasugusteks läbirääkimisteks, ka rahalisi vahendeid selleks ei ole ning selline tegevus nõuaks panustamist ka pärast tööaega.“

Avatud vastus raamatukogude küsitlusest

2.3. Teenuste arendamise võimalused

Valdkondadevaheliste teenuste pakkumiseks raamatukogus on erinevaid võimalusi lähtuvalt konkreetse tegevuse või teenuse **eesmärgist ja sisust**. Poliitikate elluviimise eest vastutavad asutused **saavad kasutada raamatukogu ruume** kohalikele elanikele suunatud tegevusteks (ürituste läbiviimine, näituse korraldamine jms). Sellisel juhul piirdub raamatukogu panus eelkõige tegevuse tehnilise ettevalmistamise ja selle reklaamimisega oma kanalites ning tegevuse sisuline pool on raamatukogu koostööpartneri vastutada.

Teiseks võimaluseks on selliste tegevuste pakkumine, mille **elluviimise eest vastutavad** eelkõige **raamatukogu töötajad** ning valdkond panustaks tegevusse info vahendamise, töötajate koolitamise ja tegevuste rahalise toetamise kaudu.

Valdkondade esindajatega läbi viidud fookusrühma aruteludes ning koos raamatukogudega koosloome töötubades uusi tegevusi välja pakkudes kerkis esile **arvukalt tegevusi**, mida raamatukogud saaksid ise ning koostöös eri valdkondade asutustega ette võtta. Kõigis valdkondades on üheks võimalikuks tegevuseks teemaga seotud raamatute jm teavikute esiletõstmine raamatukogus, samuti valdkonna ürituste ja info jagamine oma infokanalites, kuid neile lisaks pakuti igas valdkonnas välja ka arvukalt muid ideid.

2.3.1. Elukestev õpe

- õpiamprude pakkumine raamatukogus;
- meediapädevuste infotunnid;
- motiveerivate koolituste pakkumine sihtrühmale: nt kuidas otsida retsepte, aiandusnippe, ehitusnippe;
- temaatilised raamatuklubid, kus jagatakse mõtteid läbi loetud harivatest raamatutest;

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

- uute digiteenuste kasutamise juhendamine (nt nõusolekuteenus, Bürokratt jt kratid, juturobotid jne);
- digioskuste koolituste korraldamine täiskasvanud elanikkonnale;
- rahatarkuse hübriidürituste korraldamine, kus ühes raamatukogus toimuva seminari otseülekannet jagatakse teistesse raamatukogudesse;
- rahatarkuse kontrollküsimuste nimekirja jagamine infolehel või voldikuna: kas on ülevaade eelarvest, kas paned kirja oma kulud ja tulud, kas oled teinud III pensionisamba?;
- rahatarkuse lauamänguõhtud;
- rahanõustamise teenuse vahendamine rahvaraamatukogus nt grupikoolituse vormis;
- praktiline rahatarkuse loengusari erinevatele vanuserühmadele.
- sihtrühmani jõudmiseks saaks teha koostööd sotsiaaltöötajatega, et leida üles abivajajad ja utsitada neid rohkem raamatukogusse pöörduma abi ja nõu saamiseks. Üheks võimaluseks potentsiaalsete kasutajateni jõudmisel on oma teenuste tutvustamine üldhariduskoolide õpilastele, et nad kodus infot edasi jagaksid.

2.3.2. Tööturuteenused

- koolis toimuva karjääriõppe raames raamatukogu külastamine infoallikatega tutvumiseks;
- väljaspool maakonnakeskusi koostöös kohalike tööandjate ja kutsekoolidega nende töö- ja õpivõimaluste tutvustamine;
- inspireerivate tööalaste kogemuslugude jagamine raamatukogus;
- interaktiivsete karjääriteemaliste vahendite väljatöötamine koostöös partneritega;
- Töötukassa infotundides ja koolitustel osalemise võimaldamine raamatukogus;
- karjääriteemaliste õpiringide ja õpitubade korraldamine, mida veaks keegi kohalikust kogukonnast;
- üldoskuste arendamisega (nt ajaplaneerimine, stressiga hakkama saamine) seotud tõenduspõhiste infomaterjalide ja kirjanduse esile tõstmine;
- raamatukogus tööharjutuskoha ja vabatahtliku töö tegemise võimaluste pakkumine.

2.3.3. Tervisedendus

- temaatiline väljapanek „Tervislikud eeskujud kirjandusest ja kirjanike seast“;
- lastega seotud üritustel (nt lastehommikud) tervise teemade käsitlemine (nt hammaste tervis, liikumise olulisus) läbi lõbusate mängude;
- liikumisega seotud kirjandusüritused – orienteerumise püsirajad, matkad, piknikud, jooksud;
- vaimse tervise esmaabi valdkonnas koostöö raamatukogudega, et raamatukogude töötajad oskaksid julgustada ja suunata inimest abi saama;
- eneseabialane tõendus põhine info levitamine raamatukogudele ja selle võimalikult nähtavaks tegemine;
- sõeluuringute teavitustegevused ja meeldetuletused;
- koostöö tegemine piirkonna tervisedendajatega;
- vaimse tervise abi ja teenuste pakkumine kogukonna tasandil, sh kogukonnapsühholoogid, tugigrupid (vahendid eraldatakse KOV-ile);
- lapsevanemate toetamine ja vanemluse edendamine – lugemis- ja kirjandussoovitused, lapsevanemate klubi, näitused, meililistid;
- põrandamängud raamatukogude koridorides, lasteosakondades;
- noortele info jagamine (infomaterjalid, temaatilised raamatukogutunnid) erinevatest nõustamisvõimalustest ;
- terviseportaalide kasutamise tutvustamine;
- tervislik raamatukogu – luua raamatukogude juurde jalgrattaparklad/tõukerataste hoidmise koht, et inimesel oleks võimalikult mugav tulla tervislikult liikudes raamatukokku;
- raamatukogu lähedal seiklusrajad, välitreeningu alad ja mänguväljakud;
- raamatukogu üritustel tervislikud kohvilauad puuviljade ja smuutidega;
- spordi- ja liikumisvahendite ning liikumismängude laenutus;
- viia kokku eakaid ja noori, mis aitaks eakatel tunda ennast täisväärtusliku ühiskonnaliikmena, teha selleks mängu ja arutelusid noorte ja eakate vahel;
- talgute läbiviimine kirjandusega seotud piirkondade ilusamaks muutmiseks – annab nii füüsilist koormust kui võimaldab sotsiaalset lävimist;
- vaimse tervise toetamiseks laua- ja mõttemängude laenutamine;
- malelauad igasse raamatukokku;

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

- pöörata tähelepanu üksikutele inimestele ja kutsuda neid personaalselt raamatukokku (võimalik eelkõige väiksemas kogukonnas ja koostöös sotsiaalsektoriga);
- riiklike tervisedenduse kampaaniate võimendamine raamatukogus;
- tegevushommikud eakatele;
- biblioteraapia töötoad/kursused

2.3.4. Lõimumine

- eesti keele majade tegevuse laiendamine 2022. a Lüganuse valda ja Paldiskisse, kus töötaja on INSA palgal, aga võiks füüsiliselt töötada raamatukogus;
- veebipõhise kohanemis- ja lõimumiskeskonna Linda tutvustamine uussisserändajatele jt huvilistele;
- veebipõhiste tegevuste (nt keelesõbra programm, keeleruleti programm) tutvustamine;
- koolitusprogrammi väljatöötamine rahvaraamatukogude töötajatele mitmekultuurilisuse teemal;
- eesti keele õppematerjaliks sobivate raamatute soovitamine;
- pakkuda uussisserändajatele võimalust tulla raamatukokku vabatahtlikuks, et kohalikega sotsialiseeruda ja eesti keelt õppida;
- kirjanduslikud jalutuskäigud;
- eestikeelsed meisterdamisringid muukeelsetele lastele;
- uussisserändajate individuaalne juhendamine riigi e-teenuste kasutamiseks;
- vestlusringid eesti ja muu keele õppijatele;
- ühistegevused eesti kultuuri tutvustamiseks;
- laste kaasamine lugemiskoortele ette lugema (oma emakeeles või eesti keeles).

2.4. Millega teenuste arendamisel arvestada?

Valdkondade esindajad tõid rühmaaruteludes välja mitmesuguseid probleeme, mida nad tajuvad raamatukogude valdkonnaga koostööd laiendades ning millega tuleks nende hinnangul kindlasti arvestada ja võimalusel neid lahendada.

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

Kasutajate vajadustega arvestamine

Inimestel on erinevad takistused tundlikel teemadel info saamiseks / vastu võtmiseks. Info andmine peab olema hästi läbi mõeldud ja tehtud inimese jaoks võimalikult turvaliseks ja mugavaks. Veebis jagatav info võimaldab rohkem anonüümsust.

„Kui tuleb info, et kuidas toetada last, kellel on mingid probleemid, siis tahaks minna kuulama, aga mõtled – ei, kui ma lähen, siis kõik arvavad, et mu lapsel on probleemid. Ma pigem ei lähe sinna, kui et hakkavad andma mingeid signaale, sest kohe kõik hakkavad mõtlema... Sellised valed mõttemustrid hakkavad peas keerlema, mis ka pärsivad mingitele sündmustele minemist.“

Fookusrühmas osaleja

Raamatukogude rolli laiendamine ja üha enamate tegevuste pakkumine ning ürituste korraldamine võib eemale peletada seniseid külastajaid, kes otsivad raamatukogust rahu, vaikust ja omaette olemise võimalust. Samale ohule viitas ka intervjuueeritud Iirimaa ekspert (vt ptk 3).

Raamatukogu inimressursiga arvestamine

Praegustele rahvaraamatukogude töötajatele ei saa panna liiga suuri ootusi info jagamisel. Lisaülesannete ja kohustuste panemisel tuleb mõelda selle peale, mis on selle tegevuse eesmärk ja millist ressursi on selleks vaja (inimressurs, rahaline ressurs, teadmiste ressurs).

„See ei ole nagu lihtsalt, et ma hakkasin nüüd tegema. See on ikkagi teadlik tegevus, mis on eesmärk ja kuhu sa välja pead jõudma. Nende rollide potentsiaal on tõenäoliselt olemas, aga see eeldab siis midagi veel.“

Fookusrühmas osaleja

Lisateenuste pakkumine eeldab raamatukogutöötajate senisest suuremat spetsialiseerumist ning toetumist töötajate tugevustele (personaalne suhtlemine, ürituste korraldamine, kommunikatsioon jne). Kommunikatsiooni- ja turundusalaste oskuste arendamine on uute teenuste arendamise valguses tähtis seetõttu, et vaid mõjusa teavitustegevuse abil saab info raamatukogude pakutavatest mitmekesisest tegevusest jõuda inimesteni. Kantar Emori (2018) poolt läbiviidud „Muuseumide ja raamatukogude küllastajate ja mitteküllastajate uuringu“ andmetel ei osanud ligi kolmveerand vastajatest anda hinnangut raamatukogu kodulehtedele ja sellele, kui informatiivsed ja

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

huvipakkuvad need on, sest inimesed pole neile lehtedele sattunud, neid leidnud ega kasutanud. Seejuures tõdetakse uuringus, et kuna paljudel raamatukogudel puudub suutlikkus ise veebilehti arendada ja hallata, oleks vaja kesksemat, eri tasandeid kaasavat lahendust.

Töötajate üldoskuste arendamine

Teenuste arendamiseks on oluline, et raamatukogude töötajad saaksid oma oskusi (nt digioskused, ürituste korraldamine, suhtlusoskused) pidevalt arendada ja mugavustsoonist välja astuda. Ka uuringuaruandes „Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele – kultuur ja loometegevus I: etenduskunstid, käsitöö, museoloogia, muusika, raamatukogundus ja sport” on välja toodud, et raamatukoguhoidjatelt eeldatakse üha enam teadmisi pedagoogikast (sh eripedagoogikast) ja didaktikast, andragoogikast, käitumispsühholoogiast ning nende rakendamise oskust (Mets ja Viia, 2019). Vaja on julgust ja enesekindlust inimesi juhendada ja neile soovitusi anda. Seejuures tuleb teadvustada ka inimeste aitamisega seotud riske. Inimeste murede lahendamine võib tuua kaasa töötajate läbipõlemise.

Uute rollide ja kohustuste andmisega koos tuleb läbi mõelda, milliseid oskusi tuleks töötajates arendada ning kelle ülesanne on planeerida selleks vajalikud ressursid. Rahvaraamatukogude endi ressursid oma töötajate kompetentside arendamiseks on vähesed.

„Raamatukogutöötajad tahavad täiskasvanukoolitaja oskusi, kuidas täiskasvanuid kõnetada; kuidas neile paremini infot viia. Aga selleks, ma olen saanud aru, neil endil rahalisi vahendeid ei ole. Ehk et see on kuidagi selline õhinapõhine.”
Fookusrühmas osaleja

Töötajate valdkonnateadmiste arendamine

Raamatukogu töötajatele ei saa panna peale kohustust olla igas valdkonnas ekspert. Samas on oluline, et info edastamisel ja inimeste juhendamisel lähtuksid raamatukogutöötajad tõenduspõhisest infost ja ei tekiks ohtu teenust kasutavale inimesele. Nii on näiteks digiteenuste kasutamise juhendamise puhul vajalik teadvustada ka (küber)turvalisuse riske (nt isikuandmed, PIN koodid jms tundlik info). Tervise valdkonnas on tõenduspõhisest infost lähtumine väga oluline, kuna ühiskonnas levib väga palju ka mitteteaduspõhist infot.

Rahvaraamatukogude tehniliste ja ruumiliste ressursside piirangud

Valdkondade esindajad on samuti kogunud, et osade raamatukogude tehniline infrastruktuur on aegunud. Rahvaraamatukogude tegevus on olnud alarahastatud ja

2. Rahvaraamatukogude teenuste arendamise võimalused ja riskid

ruumid on seetõttu halvas seisus võrreldes paljude muude avalike hoonetega. Kuna raamatukogude keskkond ei ole paljudes kohtades piisavalt kaasaegne, ei meelita see ka inimesi seal teenuseid tarbima.

„Kui me eeldame, et raamatukogud on moodne teenuskeskkond ja moodsaid lahendusi nõuame, siis tõesti tuleb seda ka selliselt vaadata, et ei oleks need tolmunud raamatud ja vanad riulid ainult, vaid et see olekski nagu moodne keskkond.“

Fookusrühmas osaleja

Teenuste rahastamisega seotud riskid

Oluline on tagada rahvaraamatukogudele ressursid kaasaegse arvutitehnika soetamiseks ning töötajate koolitamiseks, samuti tuleks teenuste laiendamisel tagada raamatukogu töötajatele motiveeriv palgatase. Riskikohaks on, et riigi poolt teenuste rahastamisel liigub raha KOV-i eelarvesse ja ei pruugi jõuda sealt raamatukoguni.

Regionaalne tasakaal

Koostöö tegemisel on oluline lisaks ääremaadele tähelepanu pöörata ka linnalähedastele suurtele asulatele, kus absoluutarvudes elab palju inimesi, aga avalik infrastruktuur on väga napp.

Kohaliku tasandi koostööpotentsiaali kasutamine

KOV-id ei ole siiani olnud väga edumeelsed rahvaraamatukogude potentsiaali ära kasutama. Raamatukogud ja kultuurikeskused võiksid teha rohkem koostööd ja mitte omavahel sama sihtrühma pärast konkureerida.

Raamatukogudega koostöö keskne koordineerimine

Valdkonnad näevad vajadust raamatukogudega koostööd keskselt koordineerida. Erinevate valdkondade info on killustatud ning valdkonna sees puudub selgus, kelle ülesanne oleks infot ja kontakte kaardistada ja tegevusi koordineerida, et valdkonna info jõuaks raamatukogudeni.

2.5. Vahekokkuvõte

Rahvaraamatukogude koostööpartneriteks on eelkõige KOV-id, haridusasutused, kultuurikeskused, seltsid ja ühingud. Need on ka asutused, kellega raamatukogud soovivad kõige enam koostööd laiendada.

Üleriiklikult erinevate valdkondade poliitikat rakendatavate asutustega on otsest koostööd siiani teinud pigem vähesed raamatukogud. Kõige enam on raamatukogud teinud koostööd Andrase ja plaanis on seda koostööd jätkata.

Raamatukogude küsitlusest ilmnas, et **paljud raamatukogud ei osanud välja tuua, milliseid teenuseid võiksid kohalikud elanikud veel lisaks vajada**, mis annab tunnistust sellest, et nad ei ole seda ise uurinud ja ka kohalikud inimesed ei ole olnud alati oma ootustest teada andma.

Uuringu raames läbi viidud ühistes koosloome töötubades pakuti välja **arvukalt ideid võimalikeks teenusteks** ning loodi koostöösidemed valdkondade esindajatega.

Raamatukogudega koostööd laiendades on vaja arvesse võtta seda, millised on raamatukogude praeguste kasutajate vajadused, milline on raamatukogude inimressurss ja töötajate kompetentsid, millised on raamatukogude ruumilised ja tehnilised ressursid. Teenuste arendamisel on oluline järgida regionaalset tasakaalu ning pidada silmas mitte üksnes ääremaid, vaid ka arenevaid piirkondi, kus avalikku infrastruktuuri siiani napib.

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Teiste riikide praktikate analüüs annab ülevaate, kuidas on rahvaraamatukogude valdkondadevahelist koostööd ja teenuste pakkumist korraldatud mujal Euroopas. Välisriikide praktika paremaks mõistmiseks anname iga uuritava riigi kohta esmalt ülevaate rahvaraamatukogude valdkonna üldisest korraldusest ning toimimisloogikast. Vaatluse alla võtsime Iirimaa, Rumeenia, Hollandi ja Soome. Kõikide nende riikide puhul leidub häid näiteid sellest, kuidas rahvaraamatukogud saavad olla enam kui vaid „raamatute kodud“ ning pakkuda väga erinevaid valdkondadevahelisi teenuseid elukestva õppe valdkonnast tervisedenduseni. Lisaks saab Iirimaa kogemustest õppida ühtsele raamatukogude infosüsteemile ülemineku korraldamist. Soome kui meile üsna sarnase rahvaraamatukogude korraldusega riik on aga heaks eeskujuks raamatukoguvaldkonna ühiskondlikul väärtustamisel ning raamatukogude külalastatavuse kõrgel tasemel hoidmisel.

3.1. Iirimaa

3.1.1. Süsteemi üldine korraldus

Irimaal on 330 rahvaraamatukogu, mis jagunevad 31 KOV-i vahel. Lisaks sõidab riigis ringi 30,5 raamatukogubussi, sh üks jagatud buss, mis osutab piiriülest teenust ka Põhja-Irimaal. Aastas toimub üle 17 miljoni raamatukogukülastuse ning 2018. aasta andmete alusel oli 16% elanikkonnast rahvaraamatukogude aktiivsed külalastajad (Government of Ireland, 2022; Department of Rural and Community Development, 2018)

Iirimaa rahvaraamatukogusid haldavad kohalikud omavalitsused, kelle ülesanded seoses raamatukogude pidamisega on kirjas kohaliku omavalitsuse seaduses (*Local Government Act 2001*). KOV-id rahastavad raamatukogude kogude komplekteerimist, katavad töötajate palgakulu ning tagavad vahendid raamatukogude hoonete korrashoiuks (intervjuu Iirimaa eksperdiga). Lisaks finantseerivad KOV-id vastavalt elanike arvule Iirimaa Omavalitsuste Liidu (*Local Government Management Agency* ehk LGMA) tegevust, mille alla kuulub ühe osakonnana ka **Iirimaa raamatukogude arenduskeskus** (*Libraries Development*).

Arenduskeskus loodi 2012. aastal pärast rahvaraamatukogude seaduse (*Public Libraries Act*) muutmist, millega kaotati keskuse eelkäija Iirimaa Raamatukogude Nõukogu (*An Chomhairle Leabharlanna, The Library Council*) ning anti selle funktsioonid üle LGMA vastavale osakonnale. Varasem institutsioon ehk Iirimaa Raamatukogude Nõukogu ei olnud riigiasutus, aga ka mitte raamatukogude ega raamatukoguhoidjate ühing, vaid pigem organisatsioon, mis vastutas eelkõige sektori asjatundlikkuse, sh nt personali

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

kvalifikatsioonide eest, abistas KOV-e ning nõustas vastutavat ministrit rahvaraamatukoguteenuse strateegilisel arendamisel. (Government of Ireland, 2022; Visas, 2020; intervjuu Iirimaa eksperdiga).

Ka praegune raamatukogude arenduskeskus veab eest Iirimaa rahvaraamatukogude strateegilist arendamist ja teenuste innovatsiooni, nõustab valitsust, KOV-e ja ka rahvaraamatukogusid arendustegevuste teemal ning edendab raamatukogudevahelist koostööd nii Iirimaa kui rahvusvahelisel tasandil (intervjuu Iirimaa eksperdiga; Government of Ireland, 2022). Institutsioonina võib raamatukogude arenduskeskus otse suhelda valitsusasutustega ja algatada valdkondadevahelist koostööd, esindades seejuures kõiki rahvaraamatukogusid kui valdkonda tervikuna (intervjuu Iirimaa eksperdiga).

Lisaks organiseerib arenduskeskus **raamatukogutöötajate koolitamist**. Näiteks viidi enne pandeemiat läbi rahvaraamatukogude personali pädevuste audit, kaardistati lüngad töötajate teadmistes-oskustes ja alustati üleriigilise koolitusprogrammiga nende lünkade täitmiseks. Kui varem kogunesid töötajad enesetäienduseks kolm korda aastas Dublinis, siis viimasel kahel aastal on koolitused toimunud virtuaalselt ja intervjueritud eksperdi sõnul on veebilahendus väga hästi vastu võetud ning selline korraldus on võimaldanud teadmisi-kogemusi jagama kutsuda ka välisriikide koolitajaid. Kaugkoolitustel osalemise määr on kõrge ning koolitused on osutunud isegi nii edukaks, et plaan on virtuaalselt jätkata ka edaspidi, kogunedes näost näkku ehk vaid kord aastas (intervjuu Iirimaa eksperdiga).

Peale regulaarsete koolituste toimuvad ka oskuste/kogemuste jagamise töötoad, kus eri raamatukogude töötajad teisi mõnel teemal (nt 3D printimine) harivad. Intervjueritud eksperdi sõnul on sellised üksteiselt õppimise põhimõttel toimivad koolitused väga populaarsed:

Ja palju inimesi osaleb, kuna nad teavad, et saavad infot inimestelt, kes on täpselt nagu nemad – nende kolleegid teistes piirkondades, kellega neil ei ole varem olnud võimalust suhelda.
(intervjuu Iirimaa eksperdiga)

Valitsusala mõttes kuuluvad rahvaraamatukogud **Maaelu ja kogukonna arengu ministeeriumi** (*Department of Rural and Community Development*) alla, olles täpsemalt osa kogukonna arendamise valdkonnast (Government of Ireland, 2018). Olgugi et riik ei rahasta Iirimaa otseselt raamatukogude tegevust, panustab ministeerium raamatukogude taristu arendamisse (nt uute hoonete ehitus, internetiühenduse ja tehnoloogiliste vahendite nagu tark- ja riistvara tagamine). Lisaks saavad riiklikest vahenditest rahastust üleriigilised valdkondadevahelised programmid, millest tuleb juttu allpool. (intervjuu Iirimaa eksperdiga)

3.1.2. Riiklikud arengustrateegiad

Olgugi et raamatukoguteenuse arendamine võib olla osa iga KOV-i arengukavast, on alates 1998. aastast **valdkonna arenguid suunanud ka ühtne riiklik rahvaraamatukogude arengustrateegia** (intervjuu Iirimaa eksperdiga).

Esimene strateegia, mis kehtis aastatel 1998–2007, kandis nime *Branching Out: A New Public Library Service* ja keskendus sellele, et kõigile oleks tagatud võrdne ligipääs informatsioonile. Esimese strateegia fookuses olid ka elukestev õpe ning kirjaoskuse ja lugemise kogukonnapõhine toetamine. 2008. aastal järgnes strateegia *Branching Out: Future Directions*, mis kehtis 2012. aastani. Vahemikus 1998–2012 moderniseeriti raamatukogude teenust märgatavalt ning panustati raamatukogude taristu ja tehnoloogiliste vahendite uuendamisse. Aastatel 2013–2017, mil oli jõus strateegia *Opportunities for all*, keskenduti peamiselt teenuste arendamisele ja rahvaraamatukogude rolli laiendamisele kogukonnas. Muuhulgas tegeleti raamatukogude laiemale publikule asjakohasemaks muutmisega ja raamatukogude rolli suurendamisega kohalike teenuste pakkumisel. (Department of Rural and Community Development, 2018)

Praegu kehtiv strateegia *Our Public Libraries 2022 – Inspiring, Connecting and Empowering Communities* tugineb varasemale kolmele arengukavale ja nende raames saavutatule. Eesmärgiks on luua raamatukoguteenusest „21. sajandi avalik teenus otse kogukondade südames“. Strateegia keskendub raamatukoguteenuse põhifunktsioonidele, rõhutades raamatukogu rolli kirjaoskuse ning elukestva õppe toetamisel ning usaldusväärse ja autoriteetse infoni jõudmisel. Lisaks peetakse strateegia raames oluliseks raamatukogutöötajate oskuste arendamist ja täiustamist ning rahvaraamatukogude suutlikkust pakkuda teenuseid koostöös teiste kohalike institutsioonide, arendusasutuste ja osapooltega kogukonnas. *Our Public Libraries 2022* hõlmab endas kolme alateemat ehk nn strateegilist programmi: 1) lugemise ja kirjaoskuse arendamine; 2) õppimine ja informatsioon; 3) kogukond ja kultuur. (ibid.)

Järgmine strateegia peaks kehtima hakkama 2023. aasta jaanuarist ning intervjueritud eksperdi sõnul on tõenäoline, et ka tulevane arengukava hõlmab endas **teenuste integreerimist, kuid senisest vähem formaalsel kujul**.

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

„On võimalik, et me näeme selle [tulevase strateegia] tulemusena veelgi teenuste integreerimist ja teisi teenuspunkte, kuid mis juhtuma saab, on vähem formaalne. Nii et olgu see „Healthy Ireland“ või „Work Matters“ raames, olgu see siis immigrantidele või ilmajäetutele kohalikul tasandil osutatavate teenuste kaudu, need tegevused jätkuvad ja neid teenuseid pakutakse, aga kohaliku partnerluse läbi.“

Iirimaa ekspert

Samuti jääb tulevasse arengukavva ilmselt siht, et rahvaraamatukogude aktiivseteks kasutajateks võiks olla 30% elanikkonnast. See eesmärk seati juba eelmise strateegia raames, kuid pandeemia tingimustes ei suudetud aktiivsete külastajate arvu siiski tõsta. Intervjueeritud ekspert näeb Iirimaa tulevases rahvaraamatukogude strateegias olulise teemana digilõhe ületamist, kuna pandeemia tõi veelgi enam esile juba ammu teada olnud ebavõrdsuse inimeste oskustes ja võimalustes digivahendeid kasutada. (intervjuu Iirimaa eksperdiga)

3.1.3. Ühtne raamatukogude infosüsteem

Lisaks ühtsele riiklikule arengustrateegiale on Iirimaaal ka **ühtne, üleriigiliselt integreeritud raamatukogusüsteem**, millele mindi üle 2016. aastal ning **mis toetub ühtsele raamatukogude haldussüsteemile ja ühtsele tarkvarale** (intervjuu Iirimaa eksperdiga; Visas, 2020). Enne ühtsele infosüsteemile üleminekut kasutasid Iirimaa rahvaraamatukogud nelja eri serverites asuvat programmi, mida haldas iga KOV ise. Integreeritud üleriigiline raamatukogusüsteem võimaldab lugejatel otsida teavikuid kompaktselt ühest veebis kättesaadavast kataloogist ning tellida endale huvipakkuv teavik kohalikku raamatukokku ükskõik millisest teisest Iirimaa rahvaraamatukogust. Veebilehele www.librariesireland.ie on koondatud kogu rahvaraamatukogude kohta käiv teave ja kõikide rahvaraamatukogude kogud. Ka e-ressursse kasutavad Iirimaa rahvaraamatukogud ühiselt. (Visas, 2020)

Intervjueeritud eksperdi sõnul aitab ühtne infosüsteem kaasa ka raamatukogude strateegilisele arendamisele, kuna puudub vajadus arvestada eri süsteemide ja nende omapäradega (intervjuu Iirimaa eksperdiga). Samuti on ühtne süsteem lugejale mugav, sest raamatu võib endale tellida ükskõik millisest riigi raamatukogust ning lugeja selle kohale toomise eest maksma ei pea. Teisalt on üleriigilise raamatukogudevahelise laenutuse töös hoidmine raamatukogudele üsna ressursimahukas: logistikateenus teavikute ühest kogust teise toimetamiseks on kulukas ning tagantjärele leitakse, et ehk olnuks targem logistika üles ehitada maakondade kaupa, mitte üleriigiliselt. (Visas, 2020)

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

3.1.4. Riiklikud programmid kui valdkondadevaheline tegevus Iiri raamatukogudes

Lisaks riiklikule Right to Read („Õigus lugeda“) programmile, mille eesmärk on parandada lugemisoskust kogu riigis (Government of Ireland, 2022), viiakse Iirimaa rahvaraamatukogude ning eri valdkondade koostöös ellu ka riiklikke programme, mis keskenduvad tööturu- ja tervisevaldkonnale.

Programm *Work Matters* („Tõised teemad“)

Riiklik programm *Work Matters* sai alguse 2008. aastal finantskriisi ajal ning selle eesmärk oli **tagada rahvaraamatukogudes ligipääs ettevõtluse ja töötamisega seotud informatsioonile**, et seda saaksid kasutada töötajad ning kohalikud (alustavad) ettevõtjad (intervjuu Iirimaa eksperdigaga; Libraries Ireland, 2022a). Programmi raames on raamatukogus võimalik kasutada töö- ja ettevõtlusteemalisi teavikuid, arvuteid ja internetiühendust ning suuremates raamatukogudes ka individuaal-, rühmatöö- ning koosolekuruume. Lisaks on raamatukogudes tagatud ligipääs e-õppe võimalustele ja enam kui 500 e-õppe kursusele, printimisele, skännimisele ja koopiategemisele, töötubadele, koolitustele, keeleõppele ning eri võrgustumisvõimalustele. (Libraries Ireland, 2022a). Niisiis on kohaliku raamatukogu külastajal võimalik näiteks:

- viia end kurssi töötajale/alustavale ettevõtjale pakutavate toetusmeetmetega;
- koostada CV-d ja motivatsioonikirja;
- tutvuda töökuulutustega ja kandideerida sobivale tööle;
- hankida infot tööandjate ja teiste ettevõtete kohta;
- arendada uusi oskusi, et alustada ja arendada oma ettevõtet;
- tutvuda teiste inimestega, vahetada nendega töö- ja ettevõtlusalaseid kogemusi (Libraries Ireland, 2022).

Kuivõrd *Work Matters* sai alguse majanduskriisi ajal, ent praeguseks on tööturuolukord ja seega ka vajadused selles valdkonnas oluliselt muutunud, läheb intervjueritud eksperdi sõnul ka antud programm ilmselt ümberkorraldamisele nii, et *Work Matters* teenused ja tegevused ei jääks enam igas väikses rahvaraamatukogus toimima:

„Me liigume tõenäoliselt tsentraliseerituma mudeli poole, kus üks või enam raamatukogu ühes omavalitsuses omab äri- ja tööturu teemadel põhilist ekspertiisi. Väiksemad haru- raamatukogud saaksid suunata inimesi nende raamatukogu-töötajate juurde, kes nende teemadega keskkogus tegelevad.“

Iirimaa ekspert

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Programm *Healthy Ireland at Your Library* („Terve Iirimaa sinu raamatukogus“)

Programm *Healthy Ireland at Your Library* on osa laiemast riiklikust *Healthy Ireland* („Terve Iirimaa“) strateegiast, millega soovitakse parandada inimeste tervist ja heaolu, keskenduda ennetustegevustele, üksikisiku teadlikkuse tõstmisele ja inimeste tervelt elatud eluea pikendamisele. Riikliku programmi raames toimuvad erinevad ettevõtmised nt spordiasutustes, kogukonnakeskustes ja hooldekodudes, kuid *Healthy Ireland at your Library* on ellu kutsutud just selleks, et nendesse tegevustesse **kaasata ka rahvaraamatukogud ning kujundada neist kohad usaldusväärse ja olulise tervisealase info hankimiseks**. (Libraries Ireland, 2022b)

Rahvaraamatukogud toetavad programmi elluviimist järgmiste tegevustega:

- raamatukogudes on ligipääs tervisealastele raamatutele ja e-teavikutele;
- pakutakse tervisealast infoteenust (koolitatud raamatukogutöötajad oskavad inimesi usaldusväärse infoni juhatada, aitavad kaasa terviseteadlikkuse kasvamisele kogukonnas);
- toimuvad riiklikud ja kohalikud terviseteemalised kampaaniad, jagatakse infomaterjale ja tervisealast teavet ka www.librariesireland.ie veebilehe ning sotsiaalmeediakanalite kaudu;
- korraldatakse loenguid, arutelusid ja töötube, mis keskenduvad nii füüsilisele kui vaimsele tervisele, aga ka üldisele terviseteadlikkusele. (ibid.)

Üldine *Healthy Ireland* strateegia on planeeritud aastateks 2013–2025, raamatukogudes elluviidav programm algas 2017. aastal ning kestab edasi (Department of Health, 2013; intervjuu Iirimaa eksperdiga).

Riiklike programmide korraldus

Riiklikud valdkondade koostöös ellu viidavate programmide tegevusi rahastavad vastava **valdkonna ministriumid**: tervisevaldkonna programmi toetab terviseministeerium (*Department of Health*) ning tööturuvaldkonna programmi äri- ja tööturuteemadega tegelevad valitsusasutused. Raha liigub KOV-ideni ja seeläbi omakorda iga rahvaraamatukoguni läbi LGMA raamatukogude arenduskeskuse, kes haldab programmide finantsilisi vahendeid ning eraldab raha igale KOV-ile programmis ette nähtud tegevuste läbiviimiseks (intervjuu Iirimaa eksperdiga). Kuivõrd tööturuvaldkonna programm *Work Matters* („Tõised teemad“) oli äsja ülevaatamisel ning läheb ilmselt ka ümberkorraldamisele, keskendume intervjuueritud eksperdi soovitusel järgnevalt riiklike programmide juhtimisloogikat ning korraldust kirjeldades eelkõige *Healthy Ireland at Your Library* („Terve Iirimaa sinu raamatukogus“) programmile.

Healthy Ireland at Your Library programmi koordineerimiseks on LGMA koosseisu kuuluv raamatukogude arenduskeskus ja terviseministeerium otsesuhtluses ning moodustatud on ka **juhtrühm**, kuhu kuulub lisaks Maaelu ja kogukonna arengu

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

ministeeriumi esindaja, kuna raamatukogude arenduskeskus kuulub nende haldusalasse. Intervjueeritud eksperdi sõnul hindavad nad väga protsesside läbipaistvust, mistõttu ei jäeta Maaelu ja kogukonna arengu ministeeriumit kunagi tegevustest kõrvale, olgugi et LGMA-l on tegelikult õigus ise eri valitsusasutustega kontakte algatada, koostööd teha ning programme ellu viia. Üldiselt võib LGMA raamatukogude arenduskeskust pidada osapoolte ühendajaks, sest nemad loovad teatud valdkonnas kontakti ning kui mõni konkreetsem plaan selguma hakkab, kaasatakse arutellu juba ka oma valitsusala esindaja ehk Maaelu ja kogukonna arengu ministeerium. Eksperdi hinnangul annab arenduskeskusele ministeeriumite ja teiste potentsiaalsete koostööpartnerite silmis läbirääkimistel ning suhete loomisel autoriteedi see, et esindatakse kõiki 31 KOV-i ja kogu Iirimaa rahvaraamatukogude valdkonda tervikuna. (intervjuu Iirimaa eksperdiga)

Kuivõrd *Healthy Ireland at Your Library* on osa laiemast riiklikust tervisevaldkonna programmist, jaguneb ka selle elluviimine kaheks üldiste ning raamatukogude suunaga seotud tegevuste vahel. Riiklikul programmil tervikuna on **üleriigiline koordinaator**, lisaks töötab **igas KOV-is kohalik koordinaator**, kes üldjuhul on tervisevaldkonna taustaga. Raamatukogudega seotud poolelt on omaette *Healthy Ireland* **kontaktisik ka raamatukogude arenduskeskuses** ning lisaks on **igas kohalikus raamatukogus määratud *Healthy Ireland at Your Library* raamatukogu koordinaator**, kes on konkreetse raamatukogu töötaja. Kohalik *Healthy Ireland* koordinaator ja kohaliku rahvaraamatukogu koordinaator teevad ideaalis tihedat koostööd ning neil on üsna suur autonoomia selles osas, milliseid ettevõtmisi nad oma piirkonnas programmi raames organiseerivad. Lisaks kaasatakse programmi tegevustesse vajadusel ning võimalusel piirkonna teisi valdkonnaga seotud osapooli (*Healthy Ireland* raames nt spordiasutusi, meditsiinasutusi, toitumisnõustajaid jms; *Work Matters* raames nt tööbüroosid, koolitajad jne). (intervjuu Iirimaa eksperdiga)

Et valdkondadevaheliste teenuste pakkumine riiklike programmide raames kulgeks raamatukogudes sujuvalt ja oleks edukas, on Iirimaaal **programmide tähtis osa ka raamatukogutöötajate koolitamine**, et nad oleksid valmis uusi teenuseid pakkuma. Riiklike programmide ellu viimisega seotud koolituste korraldamise kulu on ette nähtud programmide üldise finantseerimise sees ehk raha tuleb vastavalt ministeeriumilt, kelle valitsusalaga programmi tegevused seotud on. **Koolitusi korraldab raamatukogude arenduskeskus**, kes toob vähemalt kolm korda aastas kokku kõik *Healthy Ireland at Your Library* koordinaatorid igast rahvaraamatukogust, pakkudes neile teemakohaseid loenguid/seinare ja võimaldades neil vahetada ka kogemusi ning seeläbi üksteiselt õppida. Nii nagu üldised raamatukogutöötajate koolitused, on ka riiklike programmidega seotud koolitused pandeemia ajal ja järel toimunud veebikanalite vahendusel ning sellise korraldusega plaanitakse ka tulevikus jätkata. (intervjuu Iirimaa eksperdiga)

Lõimumisvaldkonnas puudub Iirimaaal riiklik programm, mida rahvaraamatukogudega koostöös ellu viidaks. Riiklikult jälgitakse vaid seda, et kogude komplekteerimisel ja

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

teavikute soetamisel peetaks silmas erinevaid keelerühmi ja nende esindatust eri piirkondades. Küll aga **võivad KOV-id, kes tegelevad uussisserändajatega, kaasata kohalike rahvaraamatukodusid lõimumisvaldkonna tegevustesse.** (intervjuu Iirimaa eksperdiga)

3.1.5. Raamatukoguvallkonna kitsaskohad

Iirimaa rahvaraamatukogude süsteem ja teenuste korraldus tundub üldjoontes hästi toimivat ning on seetõttu Eestiski tähelepanu pälvinud (nt korraldavad raamatukogud Irimaale õppereise). Siiski leidub ka sealse süsteemis probleeme, mille lahendamine on jätkuvalt väljakutseks.

Iirimaal nähakse palju vaeva, et **tuua raamatukogudesse rohkem inimesi ja muuta nad regulaarseteks külastajateks.** Selleks on ellu kutsutud mitmeid ettevõtmisi nagu kampaania *Ireland Reads („Iirimaa loeb“)* ja raamatukogude avatud uste päev *Take a Closer Look* („Vaata lähemalt“) ning loodud spetsiaalne raamatusoovituste generaator, mis peaks igal inimesel võimaldama leida oma huvidele, oskustele ja ajaressursile sobiva teose. Intervjueeritud eksperdi sõnul on n-ö tagataskus ootel ka kampaania *Drop in* („Astu sisse!“), mille eesmärk on julgustada inimesi pärast pandeemiat taas kodudest välja ning sealhulgas ka raamatukokku tulema. (intervjuu Iirimaa eksperdiga) Mainitud **kommunikatsioonikampaaniate tugevuseks võib pidada asjaolu, et need on raamatukogude arenduskeskuse poolt keskselt koordineeritud ning toimuvad üleriigiliselt**, mistõttu ei jää teavitus- ja turundustegevused tegemata seetõttu, et mõnel raamatukogul endal napib rahalisi ressursse või vastavaid oskusi.

Lisaks on Iirimaal sarnaselt Eestile murekohaks see, et nii mõnedki raamatukogud paiknevad **hoonetes, mis on vananenud, väiksed ja kehvas seisus.** Infrastruktuuri arendamisel on väljakutseks, **kuidas tagada kõikides raamatukogudes kiire internetiühendus**, mis peaks infoasutuse puhul olema iseenesestmõistetav. Intervjueeritud ekspert tõdes, et pandeemiajärgsel ajal, mil osa inimesi soovib kolida suurematest linnadest (tagasi) maapiirkondadesse, on kerkinud esile küsimus, milliseid võimalusi pakuvad raamatukogud kaugtöö tegijatele, mis veelgi enam rõhutab seda, kui võrd oluline on raamatukogudes tagada eri funktsiooniga ruumide olemasolu ja hea internetiühendus. (intervjuu Iirimaa eksperdiga)

3.1.6. Soovitused Eestile

Küsisime Iirimaa raamatukogunduse eksperdilt intervjuu käigus ka seda, millised oleksid tema soovitused Eestile juhuks, kui me soovime oma rahvaraamatukogude süsteemi ümber korraldada ja pakkuda enam valdkondadevahelisi teenuseid. Ühe olulisema tõdemusena tõi ta välja, et raamatukogude tegevusse muid teenuseid põimides tuleb olla pigem ettevaatlik ja läheneda tundlikult, sest paljude inimeste jaoks on raamatukogud endiselt eelkõige raamatute ning lugemise koht. Samuti on tema

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

hinnangul tähtis, et **uusi teenuseid ei lisanduks raamatukogudesse ilma, et nende pakkumiseks eraldataks täiendavaid ressursse:**

„Igatahes, mu mõte on – paigutage raamatukoguteenused igal juhul kokku teiste kogukonnateenustega, aga kui te teete seda ilma lisaressursse andmata või koolitusi pakkumata, siis võib see ebaõnnestuda ja ka inimesed ei saa enam aru, mis raamatukogu on.“

Iirimaa ekspert

Ta rõhutas ka seda, et valdkondadevaheliste teenuste pakkumisel tuleb endalt esmajoones küsida, mis on teenuste sellise korralduse eesmärk ja **millisest ajendist on kantud soov teha midagi just raamatukogus:**

„[...] me peame endalt küsima, miks me seda teeme. Kas me teeme seda tegelikult ka selleks, et inimeste jaoks kogukonnas teenuseid arendada, või tegelikult hoopis selleks, et raha säästa.“

Iirimaa ekspert

Iirimaa kogemuse näitel on rahvaraamatukogude strateegilisele arendamisele **kaasa aidanud ühtne raamatukogude infosüsteem**, millele ülemineku vajadustest räägitakse aina enam ka Eestis. Lisaks on eksperdi hinnangul abiks see, kui **eksisteerib riiklik rahvaraamatukogusid esindav organisatsioon** (Iirimaa kontekstis eelmainitud raamatukogude arenduskeskuse LGMA koosseisus), millel on volitused otse erinevate ministeriumitega läbi rääkida ja koostööd teha:

„Mul on võimalus arendada suhteid erinevate ministeriumitega ja saada neilt rahastust, samas kui Ühendkuningriigis on see veidi keerulisem, sest näib, et nad peavad alati minema läbi oma keskse ministeriumi – Kultuuri-, meedia- ja spordiministeriumi, – et oma tegevusi ka muudes suundades laiendada. Niisiis ei ole nad võimelised tegutsema üleriigiliste programmidega nii, nagu meie oleme. Nii et, jah, selline võime meil, töötada koos erinevate ministeriumitega, on tõesti abiks.“

Iirimaa ekspert

Veel ühe olulise aspektina tõi intervjuueeritud ekspert välja raamatukogutöötajatesse ja eriti just juhtidesse panustamist nii läbi juhtimiskvaliteedi arendamise kui töötajaskonna järelkasvu planeerimise. Tema sõnul on oluline mõelda, kuidas saaks raamatukogutööd

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

läbi muude hüvede ning arenemisvõimaluste pakkumise atraktiivsemaks muuta ka siis, kui palku eriti tõsta ei saa:

„Kui te ei saa muuta seda ametit hästi tasustatuks, siis saate te omaks võtta mingisuguse filosoofia, mis ütleb, et me oleme väga, väga rahvusvahelised ja kuigi me ei maksa teile väga palju, hoolitseme me selle eest, et te saate arendada oma juhtimisoskusi, töötades koos inimestega teistest riikidest. Ja et me toetame õppreise ja kõik muud sellist, et inimesed tunneksid, et nad arenevad.“
Iirimaa ekspert

3.2. Rumeenia

3.2.1. Süsteemi üldine korraldus

2018. aasta andmete järgi on Rumeenias 2207 rahvaraamatukogu (Library Map of the World, s.d.) ning 2017. aastal oli rahvaraamatukogude aktiivseid külastajaid elanikkonnas veidi üle 6% (Romania Insider, 2018).

Rumeenia raamatukogude valdkonda reguleerib **raamatukogude seadus** (*LEGE Nr. 334 din 31 mai 2002, Legea bibliotecilor*), mis esmakordselt võeti vastu alles 2002. aastal ja mida **viimati muudeti 2012. aastal** ning mis korraldab kõikide valdkondade raamatukogude, mitte ainult rahvaraamatukogude tööd (Anghelescu ja Chiaburu, 2015). EBLIDA (*The European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*) raporti andmetel reguleerivad Rumeenias raamatukogude tööd olulisel määral ka kohaliku tasandi regulatsioonid ja raamatukogude sisekord (Sans, 2020).

Raamatukogude seaduse järgi peab igas kogukonnas – maakonnas, suurlinnas, linnas, vallas või külas – **olema rahvaraamatukogu**, et tagada ligipääs informatsioonile ja elukestvatele õppele ning võimaldada isiklikku intellektuaalset arengut sõltumata inimese sotsiaalsest või majanduslikust staatusest, vanusest, soost, poliitilisest kuuluvusest, usutunnistusest või rahvusest. Samuti sätestab seadus, et **Rumeenia rahvaraamatukogusid rahastavad KOV-id**, kuid rahalist toetust või muud abi võib vastu võtta ka eraisikutelt, kui raamatukogud täidavad oma põhieesmärke ja missiooni. Kuna raamatukogude ressursid on piiratud, teevad nad tihti koostööd kolmanda sektori organisatsioonide ja teiste avalike asutustega nagu (üli)koolid, ühingud jt, et täita oma eesmärke ning pakkuda teenuseid. (Văileanu, Râpeanu ja Avram, 2011)

Mitmed valdkonna spetsialistid on tõdenud, et Rumeenia raamatukogunduse suhtelist mahajäämust võrreldes Lääne-Euroopaga on paljuski põhjustanud kommunistliku režiimi periood, mil rahvaraamatukogude arendamisele eriti tähelepanu ei pööratud ning

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Rumeenia raamatukogudel puudus ka võimalus teiste maailma rahvaraamatukogudega koostööd teha ning valdkonna arengutega kaasas käia (Väileanu jt, 2011; Baran ja Andersen, 2011). **Ka veel 2000. aastatel iseloomustasid Rumeenia rahvaraamatukogude valdkonda mitmed probleemid:** kehvas seisus hooned, rahalised raskused, ühtse riikliku valdkondliku strateegia ja raamatukogunduse valdkonna formaalhariduse puudumine jne. Siiski võib alates 2000ndate aastate esimesest dekaadist märgata teatavaid positiivseid arenguid, sest Rumeenia rahvaraamatukogudeni jõudsid **rahvusvaheliste projektide pakutavad ressursid** ning raamatukogud hakkasid muutuma rohkem ka sotsiaalseteks keskusteks, mitte ainuüksi teavikute kasutamise ja laenutamise kohaks. (Väileanu jt, 2011; Tonca, 2016)

Rumeenias puudub raamatukogude valdkonnas asutus, millel oleks voli kujundada ja ellu viia üleriiklikku raamatukogude arendamise strateegiat. 2002. aastal, mil võeti esmakordselt vastu raamatukogude seadus, nähti seaduses ette ka Riikliku Raamatukogude Komisjoni loomine, mis pidi kuuluma Haridusministeeriumi ning Kultuuriministeeriumi ühise valitsemise alla. Komisjon sai ülesandeks koostada nii lühikui pikaajalised arengukavad kogu riigi raamatukogusüsteemile; luua raamistikud, kujundamaks ühtset, üleriigilist raamatukogude infosüsteemi ja virtuaalraamatukogu; kehtestada raamatukogu tööstandardid. Kahjuks ei suutnud Komisjon oma tõhusust tõestada ning see lakkas 2010. aastal eksisteerimast. (Anghelescu ja Chiaburu, 2015)

Kultuuriministeerium koostas mahuka dokumendi "Kultuuri ja rahvuspärandi arengustrateegia 2014-2020", kus käsitleti raamatukogusid kui lugemist edendavaid kultuuri- ja haridusasutusi, ent eksperdid on tõdenud, et selle strateegia näol oli tegemist pigem mitmeaastase aruandega, mis keskendus minevikule ja olevikule, ja mitte programmilise dokumendiga tulevikuperspektiivide määratlemiseks ja strateegia sõnastamiseks. Rumeenias **puudub siiani integreeritud raamatukogude infosüsteem.** (ibid.)

3.2.2. Rumeenia raamatukogude edulugu – Biblionet programm

Valdkondadevaheliste teenuste pakkumine sai Rumeenia rahvaraamatukogudes hoo sisse tänu Biblioneti programmile, mille piloteerimist alustati 2007. aastal ning mille üleriigilist rakendumist toetas Bill ja Melinda Gatesi fond aastatel 2009 kuni 2015 ühtekokku ligi 27 miljoni dollariga. Biblioneti **programmi raames varustati rahvaraamatukogusid tehnoloogiliste vahendite ja internetiühendusega ning panustati raamatukoguhoidjate oskuste arendamisse** (digioskused, erasektoriga koostöö tegemine jms), et nad suudaksid pakkuda erinevaid uusi teenuseid. (Toma, 2016; Fried, Popova, Dąbrowska ja Chiranov, 2014)

2009. aastal oli ligipääs internetile olemas vaid umbes 28% rumeenlastest, mistõttu võimalus teha kohalikus raamatukogus veebis eri toiminguid oli paljude inimeste jaoks

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

varasemaga võrreldes suur edasiminekuks. Biblioneti programmi rakendamise kuue aasta jooksul:

- üle 80% Rumeenia rahvaraamatukogudest varustati tehnoloogiliste vahendite ja internetiühendusega;
- enam kui 600 000 rumeenlast kasutas raamatukogudes esmakordselt arvutit ja internetit;
- juhendati üle 4200 raamatukogutöötaja kasutama uusi tehnoloogiaid ja tehnoloogilisi vahendeid, et nad suudaksid pakkuda paremaid teenuseid;
- igas maakonnas loodi koolituskeskus, kus raamatukogutöötajad saavad jätkata eneseharimisega ja ka kolleegide koolitamisega;
- toetati Rumeenia Raamatukoguhoidjate Ühenduse (ANBPR) professionaliseerumist, et nad suudaksid paremini esindada ja toetada oma liikmeid ning arendada partnerlussuhteid avaliku ja erasektori esindajatega;
- suurenes valitsuse toetus raamatukogude valdkonnale ja arusaam raamatukoguteenuste vajalikkusest nii kohalikul kui riiklikul tasandil. (Toma, 2016)

Kui Biblioneti programmist rahastati raamatukogude riist- ja tarkvara soetamist ning uuendamist ja töötajate koolitamist, siis **KOV-id panustasid** omakorda internetitaristu väljaarendamisesse, raamatukogude renoveerimisse ja tegevuskulude katmisse. Eri algatuste raames tehti programmi ajal koostööd ka mitmete teiste partneritega. (ibid.)

Põllumajandustoetuste taotlemine

Üks Biblioneti raames loodud teenuste edulugudest on see, kuidas **kohalikud raamatukogud asusid aitama Rumeenia talunikke põllumajandustoetuste taotlemisel**. 2011. aastal alustas programmi raames raamatukogude valdkonnaga koostööd Rumeenia Põllumajanduse Maksete ja Sekkumiste Agentuur (APIA), kes lootis, et raamatukogudest võiksid saada kohad, kus talunikud saavad täita põllumajandustoetuste veebitaotlusi. APIA tegi ise teavituskampaaniat, et sellist teenust raamatukogudes pakutakse ja seeläbi jõudsid raamatukogudesse (avalike internetipunktide ja arvutiõppe juurde) ka need, kes muidu ei ole sellist raamatukogude funktsiooni teadvustanud. Niisiis olid kasusaajateks nii kohalikud raamatukogud, mis said olla oma kogukonnaliikmetele abiks ja mille külastatavus suurenes, kui farmerid, kes ei pidanud kulutama aega ja raha, et sõita lähimasse APIA esindusse taotlust vormistama. Ühtlasi olid ka KOV-id huvitatud, et talunikud toetusrahasid saaksid, mistõttu süvenes nende koostöö raamatukogudega. Seejuures oli teenus väga täpselt kohalikele oludele ning vajadustele sihistatud: mõnes paigas oli raamatukogu kontakt talunikega minimaalne, piirdudes nt vaid teenuse reklaamimisega, ent teisalt oli paiku, kus oldi detailideni abiks ka taotluse esitamisel, nt põllukultuuride klassifitseerimisega vms. (Library Map of the World, 2017a)

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Aastate 2011 ja 2012 võrdluses kasvas rahvaraamatukogudes APIA toetuse taotlusi esitanud talunike hulk 224% (17 000-lt 41 500-le). Tänu sellele, et toetuse taotlusi sai esitada kohalikes raamatukogudes veebi teel, säästeti perioodil 2011–2014 üle riigi kokku üle 230 000 farmerite tööpäeva ja hoiti ligi 1,25 miljonit dollarit kokku sõidukulude pealt. 2012. aastal sai teenusest püsitenus 30 Rumeenia maakonna raamatukogus, kusjuures otsest administratiivset otsust ega tuge selle teenuse taga polnud – tegemist oli raamatukoguhoidjate ja KOV-ide ühise idee ja algatusega, et **talunikud saaksid säästa aega ja raha.** (ibid.)

Tervisedendus

Biblioneti programmi raames pöörati tähelepanu ka **Rumeenia rahvaraamatukogudes tervisealase info jagamisele.** Nt korraldati erinevatel teemadel vestlusringe, kursusi ja kohtumisi tervisevaldkonna ekspertidega, kus käsitleti näiteks alkoholi- ja uimastisõltuvust, kopsuhaigusi, HIV/AIDSi ja esmaabi. Kui 2013. aastal võeti Rumeenias vastu riiklik reproduktiivtervise strateegia, olid raamatukogud info jagamise paikadena kaasatud ka selle strateegia elluviimisesse. Saades väikese toetuse Biblioneti programmist, asus Iași maakonnaraamatukogu koostööd tegema ka Punase Ristiga, et edendada esmaabi andmise oskusi. Nimelt läbisid kolm maakonnaraamatukogu töötajat esmaabi koolituse, soetasid edasisteks koolitusteks vajalikud vahendid ning hakkasid seejärel ise teisi raamatukogude töötajaid õpetama. Lõpuks koolitati omakorda ka inimesi kogukondades. (Fried jt, 2014)

Finantskirjaoskus ja maksude maksmine

Biblioneti rakendumise perioodil jagati koostöös Visa Europe'iga raamatukogudes inimestele ka rahatarkust. Finantskirjaoskuse teemadel koolitati ligi 1000 raamatukogutöötajat ja üle 10 000 raamatukogude kasutaja. (ibid.)

Samuti on üheks näiteks valdkondadevahelise teenuse pakkumisest see, kuidas Rumeenia kommunikatsiooni- ja infoühiskonna ministeerium lõi 2011. aastal veebilehe, mis võimaldas tasuta kohalikke makse pangakaardi abil interneti vahendusel, ning ministeerium, Biblioneti eestvedaja ning Rumeenia Raamatukoguhoidjate Ühendus leppisid kokku, et raamatukogud on vajadusel inimestele abiks selles portaalis e-toimingute tegemisel. (Baran ja Andersen, 2011.)

3.2.3. Teisi näiteid valdkondadevahelistest tegevustest

Peale Biblioneti programmi raames tehtu on Rumeenia rahvaraamatukogud eri projektide raames ette võtnud ka teisi valdkondadevahelisi tegevusi. Kuivõrd Rumeenias on probleemiks suur hariduslik ebavõrdsus linnade ja maapiirkondade vahel, kutsuti Rumeenia Ameerika Sihtasutuse rahalisel toel ning erinevate (kolmanda sektori) partnerite ja maaraamatukogude koostöös 2017. aastal ellu projekt, mille eesmärk oli luua

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

programmeerimisklubid maapiirkondade lastele, et arendada nende digi- ja sotsiaalseid oskusi. Projekti kaasati algselt 29 väikest maaraamatukogu ja 6 maakonnaraamatukogu, mis muutusid n-ö hariduskeskusteks, kus lastele toimusid programmeerimiskoolitused. Laste oskused paranesid, kasvas nende eneseusk ning neist said internetis pigem loojad kui tarbijad. Ühtlasi arenesid tegevuste käigus raamatukogude töötajate oskused lastenoortega suhtlemisel. (Library Map of the World, 2017b)

Rumeenia rahvaraamatukogud andsid oma panuse ka hiljutise COVID-19 põhjustatud kriisi ajal, mil **maakonnaraamatukogud jagasid oma veebilehtede ja sotsiaalmeedia kaudu tõenduspõhist informatsiooni pandeemia kohta.** Maakonnaraamatukogud aitasid levitada ametlikku infot ja kohaliku võimu antud korraldusi. Raamatukogude sotsiaalmeedialehtedel jagati ka infot pandeemiaaegse hügieenipraktika kohta; soovitusi, millised kehalisi harjutusi kodus olles teha; kuidas võidelda depressiooniga jms. (Erich, 2020)

3.3. Holland

3.3.1. Süsteemi üldine korraldus

Hollandis on 2020. aasta seisuga 757 rahvaraamatukogu ja 158 teeninduspunkti, mis on koondunud ühtekokku 140 raamatukoguklastrisse (ingl *library organizations*), mille teeninduspiirkonnad ületavad KOV-ide piire (Bibliotheekinzicht, 2022a). 18 raamatukoguklastri teeninduspiirkond katab viit või enam omavalitsust (Bibliotheekinzicht, 2021a). Ligikaudu iga viies Hollandi elanik on aktiivne raamatukogu kasutaja (van Kempen jt, 2020).

2015. aasta algul hakkas Hollandis kehtima uus rahvaraamatukogude seadus (ingl *The Public Library Provisions Systems Act*; hollandi *Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen*), millega sooviti integreerida rahvaraamatukogude süsteem Hollandi Rahvusraamatukogu (KB) teenustega, parandada detsentraliseeritud süsteemi sidusust, kohandada seadusandlus praegusele digiajastule vastavaks ning defineerida rahvaraamatukogude põhilised ülesanded. Uue seaduse kohaselt peavad rahvaraamatukogud:

- tegema teadmised ja teabe kättesaadavaks;
- toetama õppimist ja arengut;
- edendama lugemisoskust ja tutvustama kirjandust;
- edendama kunsti ja kultuuri;
- korraldama sotsiaalseid kohtumisi ja arutelusid.

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

KOV-idele teenust osutades peavad rahvaraamatukogud täitma kõiki eelnimetatud funktsioone, kuid seda ei pea tegema iga harukogu, vaid raamatukoguklaster tervikuna. (Debeij, 2015)

Pärast seadusemuudatust on Hollandi **rahvaraamatukogude süsteem kolmetasandiline**: üleriigiline tasand, provintside tasand ja kohalike omavalitsuste tasand. (van Kempen jt, 2020)

Üleriigilisel tasandil tegutsevad valdkonnas Hollandi Rahvusraamatukogu (KB), Hollandi Rahvaraamatukogude Ühing (VOB), Hollandi Omavalitsuste Liit (VNG) ja haridus-, kultuuri- ja teadusministeerium (OCW). Rahvusraamatukogul on selles võrgustikus juhtiv roll ja ta pakub tuge kõikidele rahvaraamatukogudele. Lisaks koostab KB iga nelja aasta järel koos kohalike raamatukogude ja provintsi tugiasutustega (vt allpool) ühise komplekteerimisplaani. VOB on rahvaraamatukogude valdkondlik ühendus. VNG toetab omavalitsusi ja annab neile muuhulgas nõu kohaliku raamatukogutöö elluviimisel. Ministeerium vastutab Hollandi raamatukogusektoriga seotud seadusandluse eest. (van Kempen jt, 2020; Bibliotheekinzicht, 2021a)

Provintside tasandil töötab üheksa raamatukogunduse valdkonna tugiasutust (POI-d), mille ülesanne on tegeleda rahvaraamatukogude arendamisega oma piirkonnas. Kõik POI-d ei täida ühesuguseid ülesandeid, kuid üldiselt tegelevad nad digiteenuste ja taristu arendamise, valdkonna innovatsiooni, kogude komplekteerimise ja haridusvaldkonna toetamisega oma provintsis. Lisaks vastutavad nad raamatukogudevahelise laenutuse korraldamise eest, tagades raamatute transpordi ühest raamatukogust teise. POI-de poolt täidetavad subsideeritud ülesanded tulenevad halduslepingutest (nt omavalitsuste liiduga ja/või ministeeriumiga) ja provintsipoliitikast. (van Kempen jt, 2020; Bibliotheekinzicht, 2021a; Bibliotheekinzicht, 2021b). POI-d on omakorda ühendatud Hollandi POI-de koostööasutuseks (SPN), mis korraldab POI-de ja teiste organisatsioonide vahelist koostööd. SPN esindab POI-de huve ka halduskonsultatsioonidel provintside ja keskvalitsusega. (van Kempen jt, 2020; Bibliotheekinzicht, 2021a)

Kohalikul tasandil toimetavad kohalikud rahvaraamatukogud, mis on koondunud raamatukoguklastriteks, mis oma rahastuses sõltuvad KOV-idest, mille territooriumil nad teenuseid osutavad (van Kempen jt, 2020). Kohalikud raamatukogud võivad kasutada erinevaid raamatukogusüsteeme nagu Wise, Vubis, Concerto ja Brocade, kuid **provintsi tasandil toimib üks integreeritud raamatukogusüsteem** (*Integrated Library System, ILS*), mis võimaldab toimida raamatukogudevahelisel laenutusel. Igas provintsis ei pruugi siiski kõik raamatukoguklastrid olla ILS-iga liitunud. (Bibliotheekinzicht, 2021b)

Alates 2018. aastast teevad Hollandi raamatukogud ja kultuuri- ning keeleorganisatsioonid koostööd kvaliteedi hindamise valdkonnas, kasutades ühtset kvaliteedihindamise raamistikku. Kvaliteedi hindamiseks viiakse raamatukogude ja POI-de hulgas kord nelja aasta jooksul läbi audit. (Bibliotheekinzicht, 2021a)

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Rahastamine

Hollandi rahvaraamatukogude **rahalistest vahenditest tuleb suur osa (85%) KOV-idelt**. Kui majanduskriisi järel finantsiline toetus üsna pikaks ajaks vähenes ja aastatel 2010–2017 langes toetuste maht koguni 12%, siis viimastel aastatel on KOV-ide poolt raamatukogudesse panustatava raha hulk tasapisi taas kasvanud, olgugi et mitte kõikide raamatukogude puhul. 2020. aastal panustasid KOV-id raamatukogudesse keskmiselt 24,85 eurot elaniku kohta ja etenduskunstide järel on just raamatukogundus valdkond, mis saab suure osa KOV-ide kultuurivaldkonna eelarvest (keskmiselt 21%). (Bibliotheekinzicht, 2021c) Eestis panustasid KOV-id 2020. aastal raamatukogudesse keskmiselt 34,2 eurot elaniku kohta (kirjaliku päringu vastus Rahandusministeeriumilt).

Raamatukogude tegevus ulatub Hollandis tänapäeval kultuurivaldkonnast kaugemale ja teenused on laiendatud ka sotsiaalvaldkonda ning teistele tegevusaladele. Teenuste arendamiseks ja pakkumiseks on partnerlussuhted sõlmitud ka sotsiaalteenuste pakkujate, tervishoiuasutuste, isiklikule arengule keskendunud organisatsioonide ja finants- ning õigusteenuste pakkujatega. Teenuste laiendamiseks **saadakse üha enam lisaressursse ka teistest poliitikavaldkondadest peale kultuurivaldkonna**. Ligi kolmveerand raamatukogudest saab KOV-ilt spetsiaalselt lisaraha, et osutada täiskasvanutele põhioskuste (keeleoskus, finantskirjaoskus jms) arendamise teenuseid. Selline täiendav toetus annab võimaluse viia läbi pilootprojekte ning töötada välja uusi teenuseid. (Bibliotheekinzicht, 2021c)

Väikse osa ehk **ligikaudu 15% kohalike rahvaraamatukogude tulubaasist moodustab omatulu**, mis saadakse nt liikmemaksudest (aastane summa⁶, mida raamatukogu liikmeks olemise eest küsitakse ja mille suurus sõltub kasutatavatest teenustest ja nende hulgast; liikmemaksu ei küsita alla 18-aastastelt), mobiilsest teenuse osutamisest ja ruumide rentimisest. (ibid.)

POI-d saavad oma seadusega ettenähtud ülesannete ellu viimiseks raha provintsidelt. Lisaks tegelevad nad ülesannetega, mille eest kohalikud raamatukogud neile maksavad (nt liikmelisuse haldus, personalihaldus, nõustamine, IT-teenused jms). (ibid.)

Töötajate koolitamine

Raamatukogude töötajad on enamasti läbinud kutse- või rakenduskõrgharidusõppe, kuid et Hollandis tasemeõppes raamatukogunduse eriala enam ei eksisteeri ja uusi inimesi ei tule valdkonda eriti juurde, panustavad raamatukogud palju oma olemasoleva personali arendamisesse. Korraldatakse koolitusi, töötube ja lühiajalisi kursuseid ning aina populaarsemaks on muutunud ka mitteformaalne õpe ehk nt kogemuste vahetamine

⁶ Amsterdami raamatukogu puhul on liikmemaks olenevalt paketest kas € 17.50, € 37.50 või € 47.50.
<https://www.oba.nl/service/word-lid.html>

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

provintsi ja/või üleriigilisel tasandil. Raamatukogude töötajad saavad osaleda töögruppides ja projektides, mida korraldavad POI-d või rahvusraamatukogu. Teadmiste ning ideede vahetamisel on järjest enam abiks erinevad veebiplatvormid, korraldatakse veebiseminare ning ellu on kutsutud ka Youtube'i kanal [Bieb-a-palooza](#), mis on sisuliselt raamatukogutöötajate jutusaade (Bibliotheekinzicht, 2022b)

Raamatukogude lepe (ingl *Library Covenant*)

Hollandi Haridus-, kultuuri- ja teadusministeerium, provintside esindusorganisatsioon (IPO), Hollandi Omavalitsuste Liit, Rahvaraamatukogude Ühing, POI-de koostööasutus ja Rahvusraamatukogu sõlmisid 2020. aasta sügisel raamatukogude leppe, mille eesmärk on kindlustada hajutatud ja hästi ligipääsetava kohalike raamatukogude võrgustiku olemasolu ning pöörata tähelepanu raamatukogude **kolmele sotsiaalsele ülesandele**, milleks on: 1) lugemise edendamine, 2) infoühiskonnas osalemise toetamine ning 3) elukestva õppe ja arengu toetamine. Leppes väljatoodu ellu viimise kindlustamiseks koostati ühtlasi spetsiaalne tegevuskava *Network Agenda 2021-2023*, mis peaks tagama, et rahvaraamatukogude võrgustik ülesannete täitmisega tegeleb. *Network Agenda 2021-2023* valmimisse panustasid enam kui sada raamatukoguvaldkonna eksperti nii rahvaraamatukogudest, POI-dest kui Rahvusraamatukogust, kes jagati lähtuvalt leppe sisust teemapõhistesse tiimidesse. (Bibliotheekinzicht, 2021d; KB, Stichting Samenwerkende POI's Nederland (SPN) & Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB), 2021)

3.3.2. Valdkondadevahelised teenused

Erialaekspertidid on tõdenud, et Hollandit võib pidada raamatukogude muutumise näidisjuhtumiks. Suuremate linnade raamatukogudest on kujundatud populaarsed ajaveetmispaigad (nt [School7 raamatukogu](#) Den Helderi linnas) ning väiksemate raamatukogude rolliks on olla „sotsiaalne infrastruktuur“. (van Melik ja Merry, 2021) Laenutuste arv on küll langustrendis, ent **Hollandi raamatukogud korraldavad aina enam erinevaid tegevusi**, nii et eri ettevõtmiste arv on tõusnud 72 000-lt aastal 2014 koguni 202 000-ni aastal 2018. Enim tegevusi toimub lugemise ja lugemise edendamise (43%) ning hariduse ja enesearengu (33%) valdkondades. (van Kempen jt, 2020)

Hollandi rahvaraamatukogud tegelevad palju **põhioskuste** (keeleoskus, finantskirjaoskus jms) **arendamise panustamisega**. Näiteks saab raamatukogus osaleda keeleõppes, arendada oma digioskusi, saada nõu seoses tööle kandideerimisega või juriidilistel temadel jne. Abi pakutakse ka riigi e-teenuste kasutamisel, erinevate avalduste ja blankettide täitmisel jms. Valdkondadevaheliste teenuste pakkumiseks teevad raamatukogud koostööd nt KOV-ide, kutsekoolide, sotsiaalhoolekandeametustega jt partneritega eri eluvaladelt. (Bibliotheekinzicht, 2022c; van Kempen jt, 2020).

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

2016. aastal sõlmisid KB ja Hollandi maksuamet kolmeaastase koostöölepe, milles sätestati, et raamatukogudelt oodatakse tuge kolmes aspektis: arvutite ja printimisvõimaluste kättesaadavaks tegemine, digioskuste kursuste läbimise võimaluse pakkumine ja maksudeteemalise abi saamise hõlbustamine koostöös sotsiaalteenuste osutajatega koolituste, konsultatsiooni- ja infotundide näol. Alates 2017. aastast saavad inimesed (veebi)maksudeklaratsioonide täitmisel tuge paluda rahvaraamatukogust. Ajavahemikuks 2019–2022 on sõlmitud uus lepe teenuste kinnistamiseks, mis tähendab, et erilist tähelepanu pööratakse just viimasele aspektile ehk teabe vahendamisele, infoürituste korraldamisele jms. (Bibliotheekinzicht, 2022c)

2019. aastal alustasid *Digital Inclusion* algatuse raames raamatukogudega koostööd ka mitmed valitsuse rakendusasutused väga erinevatest valdkondadest alates sotsiaalhoolekandest ja tööturuvaldkonnast kuni sõidulitsentside väljastamiseni. Kui rakendusasutuste ametnikud tajuvad, et inimestel on raskusi arvutite ja digikeskkondade kasutamisel, suunavad nad inimese nõu saamiseks kohalikku raamatukokku. Inimesi julgustatakse üha enam osalema raamatukogude pakutavatel digioskuste koolitustel, et nad muutuksid tehnoloogiavallas iseseisvamaks, kuid abi vajavatele inimeste jaoks on loodud raamatukogudesse ka nn infopunktid, kust saada esmast diginõu. (ibid.)

Hollandi raamatukogud panustavad olulisel määral ka **ühiskonna sotsiaalse sidususe suurendamisesse**. Üks näide sellisest tegevusest on raamatukogu, kus korraldatakse nn üksindusevastaseid lõunasööke. Lõunaseid kohtumisi organiseerib küll raamatukogu personal, kes hoolitseb kohvi ja tee pakkumise eest ning otsib sageli sündmusele mõne esineja, kes kõneleb kindlal teemal (nt hobid, reisimine, mõne valdkonna ekspertiis), ent külastajad toovad ise kaasa suupisteid ja osalevad ettekande järel arutelus. Kui esinejat ei ole, räägitakse päevakajalistel teemadel, aga eesmärk on, et osalejad, kes on peamiselt eakamad inimesed, ei keskenduks negatiivsele, vesteldes nt oma terviseprobleemidest. On täheldatud, et sellistel lõunakohtumistel osaleb väga palju ka meessoost külastajaid, keda muidu satub raamatukokku vähem kui naisi. (van Melik ja Merry, 2021)

Ukraina kriisi valguses on Hollandi raamatukogud aktiivsed **põgenike sisseelamise toetamisel**: kokku on pandud hulgaliselt lugemis-, õppe- ja infomaterjale sõjapõgenike tarbeks. Samuti toetavad raamatukogud inimesi keele õppimisel, tööturul orienteerumisel, e-riigi teenuste tundma õppimisel ning pakuvad neile madala sisenemislävega paika aja veetmiseks. (KB. Nationale bibliotheek, s.d.)

3.4. Soome

3.4.1. Süsteemi üldine korraldus

Soomes on ühtekokku 720 rahvaraamatukogu ja 135 raamatukogubussi. Raamatukoguküllastuste arv elaniku kohta ja ka raamatukogude sotsiaalne

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

väärtustamine on Soomes ühed kõrgemad maailmas. Ligi 80% kohalikest elanikest kasutab raamatukogu teenuseid ja 2019. aasta andmetel külastab üks inimene raamatukogu keskmiselt kümme korda aastas. (Ministry of Education and Culture, 2022a)

Soome esimene rahvaraamatukogude seadus (*Laki yleisistä kirjastoista*) võeti vastu juba 1928. aastal ning sellesse tehti paari korral pisimuudatusi aastatel 1986 ja 1998 (van Kempen jt, 2020). **2015. aastal algatas Haridus- ja Kultuuriministeerium reformi** ning asus paljusid raamatukogusektori osapooli kaasates eest vedama uue rahvaraamatukogude seaduse välja töötamist. Vajadus uue õigusliku raamistiku järele tulenes mitmetest asjaoludest: raamatukoguteenus oli juba teisenemas kogukesksest teenusest kasutajakeskseks; digitaliseerumine oli muutnud inimeste vajadusi ja raamatukogud pakkusid aina enam diginõu; ühiskond oli aina multikultuursem; ootused raamatukogutöötajate oskustele olid muutunud; riigi halduskorralduses oli ümberkorraldusi, mis mõjutasid ka raamatukoguteenuse osutamist jne. (van Kempen jt, 2020; Ministry of Education and Culture, 2022b) **Uus seadus jõustus 2017. aastal** ja selle eesmärgid on järgmised:

- edendada võrdseid võimalusi, tagamaks kõigile juurdepääsu haridusele ja kultuurile;
- edendada informatsiooni kättesaadavust ja kasutamist;
- edendada lugemiskultuuri ja mitmekülgset kirjaoskust;
- edendada elukestva õppe ja pädevuste arendamise võimalusi;
- edendada kodanikuaktiivsust, demokraatiat ja sõnavabadust. (Public Libraries Act, 1492/2016)

Seaduse järgi **vastutab Soome riikliku raamatukogupoliitika eest Haridus- ja Kultuuriministeerium**. Ministeeriumi eesmärk on tagada, et raamatukogu- ja infoteenused oleksid mitmekülgsed ja hõlpsasti kättesaadavad kohalikes kogukondades üle kogu riigi. Lisaks puutuvad oma tegevuses raamatukogude tegevusvaldkonda mitut kohalikku omavalitsust hõlmavad **piirkondlikud valitsusasutused**, kes toetavad riikliku raamatukogupoliitika eesmärkide elluviimist oma tegevuspiirkonna rahvaraamatukogudes, jälgivad ja hindavad oma piirkonna rahvaraamatukogude tegevust ning edendavad rahvaraamatukogude kohalikke, regionaalseid, riiklikke ja rahvusvahelisi arendusprojekte. Rahvaraamatukogude **tegevuse korraldamise eest vastutavad aga KOV-id nagu Eestiski**. Rahvaraamatukogu tegevust võivad nad korraldada iseseisvalt või koostöös teiste KOV-idega. (Public Libraries Act, 1492/2016; Ministry of Education and Culture, 2022c)

Eeltoodud eesmärkide täitmiseks on seaduse järgi rahvaraamatukogude ülesanneteks:

- teavikutele, informatsioonile ja kultuurisisule juurdepääsu pakkumine;

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

- mitmekülgsete ja ajakohaste kogude pidamine;
- lugemise ja kirjanduse edendamine;
- infoteenuste osutamine, juhendamise ja toe pakkumine info hankimisel ja kasutamisel ning mitmekülgse kirjaoskuse arendamisel;
- õppe-, vabaaja-, töö- ja kodanikutegevusteks ruumide tagamine;
- sotsiaalse ja kultuurilise dialoogi edendamine. (Public Libraries Act, 1492/2016)

Lisaks eeltoodud ülesannetele võib Haridus- ja Kultuuriministeerium vastavalt seadusele määrata rahvaraamatukogule kas 1) riikliku arendusvastutuse või 2) regionaalse arendusvastutuse. **Riiklikku arendusvastutust kandev rahvaraamatukogu** peab osutama ühisteenuseid (nt looma ja arendama veebimaterjale, platvormi- ja liidesteenuseid, side- ja muid teenuseid) kõigile rahvaraamatukogudele ja edendama rahvaraamatukogudevahelist koostööd, sh rahvusvahelisel tasandil. Riikliku arendusvastutuse võib KOV-i nõusolekul panna rahvaraamatukogule, millel on mitmekülgsed riiklikud ja rahvusvahelised raamatukogutegevuse erialateadmised, mis vastavad riiklikule arendusvastutusele ning millel on ka piisavad vahendid. Praegu kannab riiklikku arendusvastutust Helsingi Linnaraamatukogu (Public Libraries Act, 1492/2016; Biblioteken.fi; s.d.)

Nii nagu Eestis maakondade keskraamatukogud, kannavad ka Soomes osa rahvaraamatukogusid ühtlasi regionaalset arendusvastutust. **Regionaalselt arendusvastutust kandev rahvaraamatukogu** peab looma oma tegevuspiirkonnas asuvatele rahvaraamatukogudele soodsad tingimused teenuste arendamiseks, sh toetama raamatukogutöötajate professionaalset arengut ning edendama tegevuspiirkonnas asuvate rahvaraamatukogude omavahelist koostööd. Nagu ka riikliku arendusvastutuse puhul võib regionaalse arendusvastutuste määrata rahvaraamatukogule, millel on piisavad erialateadmised ja vahendid ning vastutuse määramisel tuleb arvesse võtta ka regionaalselt eripära. (Public Libraries Act, 1492/2016)

Lisaks riiklikku arendusvastutust kandvale Helsingi Linnaraamatukogule on Soome raamatukogunduse arendamises oluline roll ka **Rahvaraamatukogude Nõukogul** (*The Council for Public Libraries*). Tegemist on regionaalsel esindusel põhineva koguga, kus alalisteks liikmeteks on Espoo, Helsingi, Hämeenlinna, Joensuu, Jyväskylä, Kajaani, Kokkola, Kouvola, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Mikkeli, Oulu, Pori, Porvoo, Rovaniemi, Seinäjoki, Tampere, Turu, Vaasa ja Vantaa raamatukogud. Lisaks alalistele liikmetele valivad regionaalset vastutust kandvad raamatukogud ka piirkondlikud esindajad. Nõukogu koordineerib rahvaraamatukogude riiklikku koostööd ja esindab rahvaraamatukogusid rahvaraamatukogude võrgu toimimise ja arendamisega seotud küsimustes. Samuti teeb nõukogu vajadusel avaldusi raamatukoguvallkonnaga seotud päevakajalistel teemadel. (The Council for Public Libraries, 2021)

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Soomes puudub ühtne raamatukogude infosüsteem ning pigem kasutavad sama infosüsteemi teatud piirkonna raamatukogud (nt Helmet ehk *Helsinki Metropolitan Area Libraries*, mis hõlmab Helsingi, Espoo, Vantaa ja Kauniainen linnaraamatukogusid). Intervjueeritud ekspert ei pea ühtse infosüsteemi puudumist aga probleemiks, tõdedes, et see pole takistanud raamatukoguteenuste arendamist ning mitme süsteemi kasutamine tekitab valdkonnas hoopis positiivset konkurentsi, nii et kõigil on motivatsiooni just oma süsteemi edasi arendada. (intervjuu Soome eksperdiga)

Rahastamine

Rahvaraamatukogude teenuste korraldamise ja rahastamise eest vastutavad **KOV-id** (Ministry of Education and Culture, 2022d). 2019. aasta andmetel paigutasid KOV-id rahvaraamatukoguteenuse pakkumisse keskmiselt 60 eurot elaniku kohta (Ministry of Education and Culture, 2022a), Eestis oli KOV-ide panus raamatukogudesse samal aastal keskmiselt 32,4 eurot elaniku kohta (kirjaliku päringu vastus Rahandusministeeriumilt). Selleks, et tagada kohalikul tasandil avalike teenuste (sh raamatukoguteenuse) kättesaadavus ja tasakaalustada KOV-ide vahelisi erinevusi teenuste korraldamise kuludes, saavad Soome KOV-id keskvalitsuselt rahaeraldise, mis ei kata siiski kõiki raamatukogu tegevusega kaasnevat kulusid (Ministry of Education and Culture, 2022d). Just nagu Eestiski, tuleb raamatukogu vaates põhitegevusest tulenevate kulude (sh töötajate koolitamine) katmiseks vajalik raha kokkuvõttes KOV-ilt (intervjuu Soome eksperdiga).

Haridus- ja kultuuriministeerium eraldab rahvaraamatukogudele sihtotstarbelisi toetusi riikliku või regionaalse arendusvastutuse kandmiseks (nt katab mõne töötaja palgakulu), spetsiaalsete ülesannete (nt saamikeelse raamatukogu pidamine) täitmiseks ja arendustegevusteks. Lisaks eraldab ministeerium raha piirkondlikele haldusasutustele, mis omakorda saavad toetada rahvaraamatukogude arendustegevusi kohalikul ja regionaalsel tasandil. (Ministry of Education and Culture, 2022d) Ka uute raamatukoguhoonete rajamist toetab vähemalt osalises mahus keskvalitsus (intervjuu Soome eksperdiga).

Et raamatukogudest saaksid kaasaegsed infoasutused, toetas Soome valitsus juba 1990ndatel kasutajaarvutite soetamist, raamatukogude IKT süsteemide arendamist, raamatukogutöötajate digioskuste parandamist ning kesksete e-teenuste (nt libraries.fi veebileht) loomist. On ka tõdetud, et ilma ajaga kaasas käiva õigusliku raamistiku ja riigipoolse rahalise toetuseta oleksid KOV-id (kui suuremad linnad ja mõned KOV-id kõrvale jätta) pigem harva valmis raamatukogusid looma ja arendama, ent **Soome valitsuse järjekindel tugi ja valdkonna väärtustamine on võimaldanud rahvaraamatukogudel areneda** ning võib kõneleda isegi Soome raamatukogupoliitika ekspordist. (Kekki, 2012)

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Valdkondlikud strateegiad

2000ndate aastate algul asuti Soomes looma **riiklikke raamatukogu strateegiaid**, mille juurutamine ning levitamine oli väga edukas, sest strateegiad koostati alati tihedas koostöös raamatukogutöötajate, raamatukogundusosalast haridust pakkuvate asutuste ja teiste partneritega. „Raamatukogustrateegia 2010 – teadmiste ja kultuurile juurdepääsu poliitika“ (*Library Strategy 2010 – Policy for access to knowledge and culture*) oli üks esimesi Euroopa raamatukogustrateegiaid, mis sai inspiratsiooniks paljudele riikidele ja mida seetõttu tõlgiti suure nõudluse tõttu ka teistesse keeltesse. Samamoodi tõlgiti inglise keelde ka „Soome raamatukogupoliitika 2015 – riiklikud strateegilised fookusvaldkonnad“ (*Finnish Library Policy 2015 – National strategic areas of focus*). (ibid.)

Pärast uue rahvaraamatukogude seaduse vastu võtmist pole Soomes enam ministeeriumi eestvedamisel riiklikku valdkondlikku strateegiat koostatud, kuivõrd uus seadus on juba olemuselt strateegilisem ning ühtlasi on riigi eesmärk suunata KOV-e rahvaraamatukoguteenuse pakkumisel just läbi seadusandluse, mitte läbi valdkonnapõhiste strateegiate. Küll aga on rahvaraamatukogude valdkond käsitletud dokumendis „Kultuuripoliitika strateegia 2025“, mille Haridus- ja kultuuriministeerium koostas 2017. aastal. (kirjavahetus Soome Haridus- ja kultuuriministeeriumi esindajaga)

Lisaks on Soome Rahvaraamatukogude Ühingu poolt loodud strateegiadokument, mis kannab nime *The Way Forward For Public Libraries 2016–2020* ja millega defineeriti **rahvaraamatukogude ühised väärtused**: võrdsus, vastutus, ühisustunne, julgus ja sõnavabadus (The Council for Public Libraries, 2016). Värskeim strateegiadokument *The Way Forward For Public Libraries 2021-2025* põhineb endiselt neil viiel väärtusel, kuid keskendub eelkõige muutustele keskkonnas, tuues esile töömeetodid, mis võimaldavad raamatukogudel jätkuvalt pakkuda kõigile kodanikele võrdseid, kvaliteetseid ja kaasaegseid teenuseid (The Council for Public Libraries, 2021).

Rahvaraamatukogude Ühingu koostatud strateegiadokumendiga antakse rahvaraamatukogudele suunised teenuste arendamiseks ja oma arengukavade loomiseks. Seejuures põhineb strateegiadokument Haridus- ja kultuuriministeeriumi esindaja sõnul kehtival rahvaraamatukogude seadusel ning toetab tugevalt selle rakendamist (kirjavahetus Soome Haridus- ja kultuuriministeeriumi esindajaga)

3.4.2. Valdkondadevahelised teenused

Nii nagu Hollandis, on ka Soomes raamatukogude pakutavad tegevused ja teenused aja jooksul teisenenud. Pärast uue raamatukoguseaduse vastu võtmist, kus sätestati ka rahvaraamatukogude uued ülesanded, on rahvaraamatukogudes toimuv üsna palju muutunud. Kasvamas on raamatukogudes **toimuvate sündmuste arv**. 2019. aastal korraldati Soome raamatukogudes üle 55 000 ürituse, millest üle 40 000 korraldasid raamatukogud ise ja ülejäänud olid organiseeritud kas kohalike toimijate (nt kultuuri-

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

noorte-, tervisevaldkonna asutuste) või väliste osapoolte (MTÜ-d, heategevusorganisatsioonid, pangad jms) poolt. **Kui veel mõnda aega tagasi keskendusid raamatukogud peamiselt kirjanduslike sündmuste ja autoriõhtute korraldamisele, siis nüüd on ürituste amplituud laienenud ning tehakse koostööd erinevate partneritega.** Suurem osa (59%) toimuvast jääb siiski kirjanduse ja lugemise edendamise valdkonda. (van Kempen jt, 2020) Seda, et raamatud on endiselt justkui raamatukogu süda, tõdes ka intervjueritud ekspert Helsingi Oodi raamatukogust, kelle sõnul hindavad külastajad kõiki neid mitmekesiseid teenuseid, mida nende raamatukogul on pakkuda, ent enim saab positiivset tagasisidet just nn *Book Heaven* ehk spetsiaalselt raamatutele mõeldud korrus. (intervjuu Soome eksperdiga)

Kuigi Soomes ei ole selliseid riiklikke valdkondadevahelisi programme nagu on Iirimaal, tehakse siiski väga palju erinevaid tegevusi ning pakutakse mitmesuguseid teenuseid. Üheks silmapaistvamaks näiteks sellisest variatiivsusest ongi Oodi raamatukogu Helsingis, mis lisaks raamatutele hõlmab endas kaugtöö tegemise ruume, kohvikut, laste mänguala, kino, heli- ja videostuudiodid, avalikke töökodasid (ingl *makerspace*) kus saab kasutada 3D printereid, õmblusmasinaid, laserlõikurit jpm.

Sarnaselt Eesti raamatukogudele pakuvad Soome rahvaraamatukogud **abi digiteemadel** (sh COVID-19 tõendite printimisel), **korraldavad keelekohvikuid ning arendavad inimeste infokirjaoskust.** Raamatukogud peavad üha enam tähelepanu pöörama väärinfo levimise mõjudele ja inimeste harimisele, et nad suudaksid tõest teavet valest eristada (intervjuu Soome eksperdiga).

Soome raamatukogupoliitika siht on, et raamatukogu- ja infoteenused oleksid üle riigi igas kogukonnas hõlpsalt kättesaadavad, mistõttu tähtsustatakse ka väikeste raamatukogude rolli teenuste pakkumisel. Sarnaselt Hollandile on Soome suuremad rahvaraamatukogud suurema elanike arvuga paikades **kujunemas mitmekesiste teenustega ajaveetmispaikadeks**, samas kui väikesed kohalikud raamatukogud maapiirkondades täidavad sageli hoopis teistsuguseid, ent sotsiaalses mõttes väga olulisi rolle. Leidub mitmesuguseid näiteid väiksematest kogudest, mis lisaks tavapärasele laenutustegevusele on tegelenud nt piletite müügiga kohalikele üritustele, laenutanud sporditarbeid jms. 2013. aastal sai üks raamatukogubuss nt ravimite tarnimise õiguse, mis tähendas, et koos raamatute laenutamisega said kohalikud bussist kätte ka vajalikud ravimid. (Lindberg, 2013)

Ehkki Soome raamatukogude seaduse muutmise üheks ajendiks oli multikultuurse ühiskonna vajadustele vastamine, ei sätesta ükski dokument, kuidas täpselt peaksid Soome rahvaraamatukogud lõimumise valdkonda panustama. Sellegipoolest **pakuvad raamatukogud mitmeid teenuseid ja tegevusi, mis aitavad kaasa erineva kultuurilise taustaga inimeste integreerumisele Soome ühiskonda.** Nt tagavad raamatukogud teavikute kättesaadavuse erinevates keeltes (soome, rootsi, vene, suahiili, afrikaani jpt), laenutavad keeleõpperaamatuid, aitavad organiseerida keeleõpet, raamatukogude

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

töötajad abistavad sisserändajaid soome- ja rootsikeelsete dokumentide mõistmisel, tõlkimisel ja uues kohas orienteerumisel (Durosinmi, 2019). Ka Helsingi haridusvaldkonna abilinnapea Nasima Razmyar, kes on Afgaani päritolu ja kolis Soome 8-aastaselt, on tõdenud, et just raamatukogu mängis tema lõimumisprotsessis väga tähtsat rolli (Melvin, 2019).

3.5. Vahekokkuvõte

Iirimaa, Rumeenia, Hollandi ja Soome rahvaraamatukogudes pakutavate tegevuste ja teenuste põhjal võib järeldada, et raamatukogud pole enam tõesti kohad ainuüksi raamatutele, vaid neis pakutakse ka väga mitmesuguseid muid tegevusi ja teenuseid. Samas varieerub raamatukogude võimekus ja järjepidevus n-ö ebatraditsiooniliste raamatukoguteenuste pakkumisel, sõltudes konkreetse riigis raamatukogude valdkonda mõjutavatest teguritest.

Selleks, et raamatukogud saaksid ajaga kaasas käia ning muutunud ühiskonna vajadustele vastata, tuleb tänapäevastada raamatukogude valdkonna seadusandlust, kuna just õigusaktides seatakse raamid raamatukogude rollile ja ülesannetele ning kogu süsteemi korraldusele laiemalt. Nii Soome (uuendatud seadus 2017), Holland (uuendatud seadus 2015) kui Iirimaa (uuendatud seadus 2011) on näited sellest, kuidas ajakohastatud seadus on andnud tõuke rahvaraamatukogude arengule ning võimaldanud luua uusi tegutsemis- ja koostöövorme. Samas võib Rumeenia näitel (uuendatud seadus 2012) öelda, et ainult õiguslikust raamistikust ei piisa valdkonnale uue hingamise andmiseks, kui vajaka jääb laiem visioon ja ressursid reaalseid muutusi ellu kutsuda.

Nii Iirimaa, Hollandi kui Soome rahvaraamatukogude valdkonnas on lühema või pikema perioodi vältel **koostatud (riiklikke) strateegiaid või leppeid ning loodud nende elluviimiseks tegevuskavu**, et rahvaraamatukogude teenuseid arendada ja luua raamatukogudele ühine siht, mille suunas liikuda. Seadus võib küll määratleda raamatukogude rolli ja konkreetsemad ülesanded, ent ei pane paika konkreetsemaid suuniseid eesmärkide saavutamiseks ega võimalda edusamme (või paigalseisu) detailsemalt silmas pidada. Seejuures on **oluline, et visiooni sõnastamisel ning arengukavade loomisel oleksid sisuliselt kaasatud kõik valdkonda puutuvad osapooled**, sest nagu näitab ka Soome kogemus, saab tõeliselt edukat strateegiat luua vaid ühises partnerluses.

Teiste riikide kogemuste põhjal saab uusi tegevusi ja teenuseid edukalt rahvaraamatukogudesse integreerida siis, kui tagatud on raamatukogutöötajate endi piisavad ja ajakohased teadmised ning oskused. Nii Iirimaa, Hollandi, Soome kui Rumeenia puhul on uute teenuste pakkumisele eelnenud raamatukogutöötajate koolitamine. Mitmetel juhtudel on kasulikuks osutunud kollegiaalne õppimine, kus töötajad saavad omavahel kogemusi ning teadmisi vahetada ja informaalsel viisil üksteiselt õppida.

3. Teiste riikide praktikad valdkondade-vaheliste teenuste pakkumisel

Samas tuleb tõdeda, et nii visiooniloome kui töötajate koolitamine, aga eelkõige võimekus ja jaks üldse arendustegevustele mõelda, **eeldab lisaks toetavale seadusandlusele, visioonikusele ning heale tahtele ka raha**. Soome rahvaraamatukogude külalistatavus on maailma üks kõrgemaid ning riigi raamatukogupoliitikast on saanud nende üks ekspordiartiklitest, kuid selles eduloos on kahtlemata oluline roll ka ressursidel, mida järjepidevalt raamatukogude valdkonda suunatakse. Teisalt on Rumeenia näide vastupidisest ehk sellest, kuidas raha olemasolul (nende puhul rahvusvaheliste projekti toel) võib ellu viia tulemuslikke tegevusi, kuid süsteem tervikuna ei saa jätkusuutlikult ühekordsete toetuste najal areneda, vaid selleks on vaja piisavas mahus regulaarset rahastust.

Kui küsida, milliselt riigilt oleks Eestil rahvaraamatukogude rolli kaasajastamisel ning valdkondadevaheliste tegevuste-teenuste pakkumisel õppida, võiks häid kogemusi üle võtta nii Soomelt, Iirimalt kui Hollandilt, aga ka Rumeenialt, mis on vaatamata nappidele ressurssidele jõudnud nii mõnegi nutika lahenduseni (nt talunike abistamine põllumajandustoetuste e-taotluste esitamisel), kuidas rahvaraamatukogusid kohaliku eluolu parandamisel rakendada.

Iirimaa rahvaraamatukogude valdkonda iseloomustab tugev ja läbimõeldud korraldus ning ühtsus (nii raamatukogu infosüsteemi kui riikliku strateegia mõttes) ja valdkondadevaheliste teenuste ülesehitamisel oleks neilt mitmeid kogemusi üle võtta. Teisalt tuleb arvestada, et Iirimaa rahvaraamatukogude kogemusi on keeruline üks-ühele Eesti konteksti üle kanda, sest sealne **rahvaraamatukogude valdkonna laiem ülesehitus ja toimeloogika on meie omast erinev**, kuivõrd Iiri raamatukogud ei kuulu mitte Kultuuriministeriumi, vaid hoopis Maaelu ja kogukonna arengu ministeriumi haldusalasse ning nende keskse koordineerimise eest vastutab arenduskeskus, mille toimimist rahastavad KOV-id.

Samamoodi on meist korralduslikus mõttes üsna erinev **Hollandi lähenemine** (sealne raamatukogude süsteem on kolmetasandiline, üsna oluline roll on jällegi omavalitsuste liidul ning rahvaraamatukogud saavad toimida ka KOV-ide piiride üleselt), kuid tähelepanuväärne on nende rahvaraamatukogude **suutlikkus luua partnerlusi väga erinevate valdkondadega** (ilma et tegu oleks riiklike programmidega nagu Iirimaal) ja **teha koostööd mitmete osapooltega**, mis ühtlasi tagab neile võimaluse kaasata rahastust laiemalt kui vaid kultuuri- või haridusvaldkonnast. Meile nii geograafilises kui raamatukogude valdkonna toimeloogika mõttes lähedane **Soome** on eeskujuks oma **inimkeskse lähenemisega, teenusedisaini põhimõtete rakendamisega rahvaraamatukogudes teenuste arendamisel ning valdkonna väärtustamisega nii laiemas poliitilises kui ühiskondlikus mõttes**.

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

Raamatukogutöötajate palkade analüüsis võrdlesime perioodi 2015–2021 rahvaraamatukogude töötajate töötasusid Eesti keskmise palgaga ning kaardistasime maakondlikud erinevused. Analüüs tugineb avalikele andmetele ja Statistikaametile edastatud palgapäringu andmetele. Perioodi 2015–2018 rahvaraamatukogutöötajate palgaandmed pärinevad palgauuringust, perioodi 2019–2021 palgaandmed põhinevad Maksu- ja Tolliameti registriandmetel. Analüüsime eelkõige keskmist brutokuutasu, taandatuna täistööajale. Raamatukogutöötajate ametina on fookuses ametite klassifikaatori järgi tippspetsialistide ametigruppi kuuluv ISCO 2622 - raamatukoguhoidjad. Lisaks võrdlesime rahvaraamatukogude töötajate töötasusid Eesti Rahvusraamatukogu töötajate palkadega, mille jaoks edastas info Eesti Rahvusraamatukogu.

Lisatasude kohta kogusime täiendavat infot rahvaraamatukogude hulgas läbiviidud küsitlusega (n=215). Ametikohtade palkade võrdluse tegemiseks on kasutatud Statistikaameti palgarakendust, mis põhineb töötamise registri ning Maksu- ja Tolliameti 2021. aasta andmetel (Statistikaamet, 2022b).

4.1. Rahvaraamatukogude töötajate palgad 2015–2021

Rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjate **keskmise palk** on perioodil 2015-2021 olnud umbes **viieskümnendiku võrra Eesti keskmisest madalam**. Keskmise rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjate brutokuupalk (taandatuna täistööajale) oli 2021. aastal 1030 eurot, samas kui Eesti keskmine brutokuupalk 2021. aastal oli 1548 eurot (Statistikaamet, 2022c).

Kõige kõrgemat keskmist kuupalka said 2021. aastal raamatukogude töötajad Harjumaal (1257 eurot) ja Tartumaal (1160 eurot), kõige madalam oli see Ida-Virumaal (866 eurot), Viljandimaal (932 eurot) ja Järvamaal (934 eurot; Joonis 15).

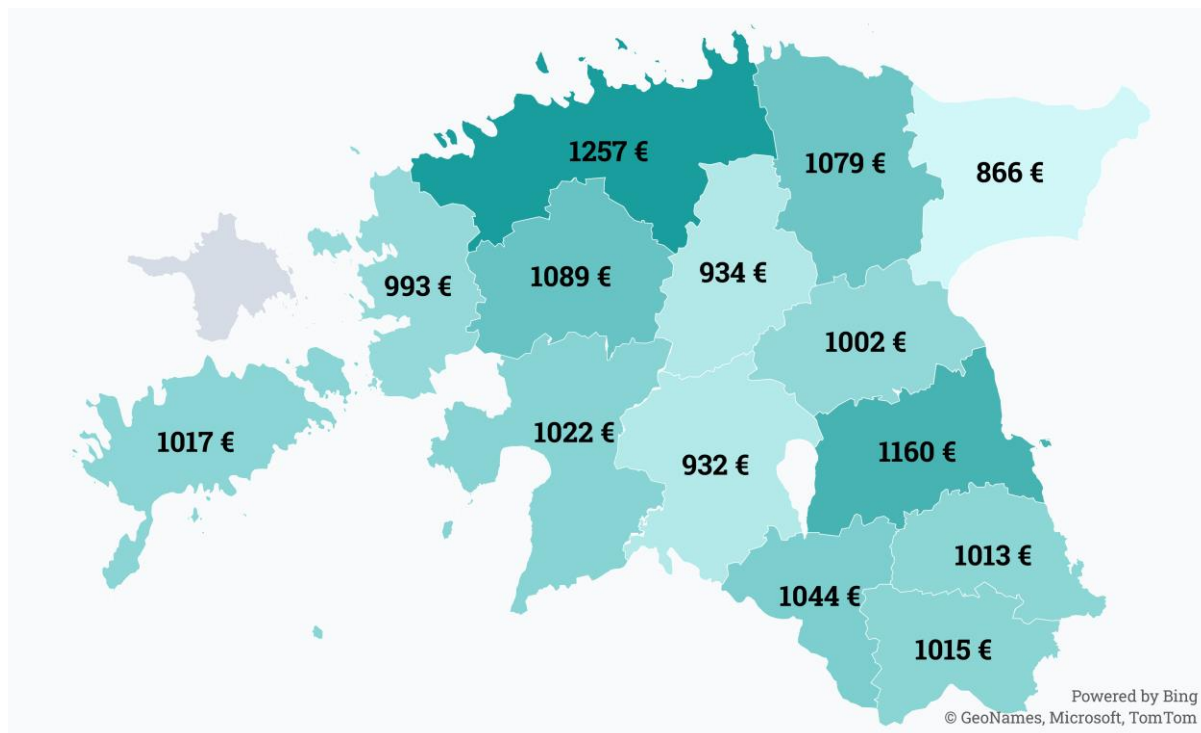
Ida-Virumaal ja Järvamaal on rahvaraamatukogude töötajate töötasu erinevus maakonna keskmisest palgast kõige suurem. Neis maakondades on saavad raamatukoguhoidjad ligi 30% madalamat kuubrutotasu kui maakonna teised töötajad. Raamatukoguhoidjate palk on maakonna keskmisele sarnasem üldise madalama palgatasemega maakondades: Valgamaal, Võrumaal ja Põlvamaal. Ka Raplamaal ja Lääne-Virumaal on raamatukoguhoidjate palk sarnasem maakonna keskmise palgaga, seal on erinevus kuni 15%.

Raamatukogude töötajate palganumbri erinevus keskmisest brutokuupalgast varieerub maakonniti mitmesaja euro ulatuses (vt Lisa 3, Tabel 13 ja Tabel 14). Näiteks Ida-Virumaa raamatukoguhoidja töötasu oli kogu vaadeldud perioodi (2015–2021) jooksul enam kui 300

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

euro võrra väiksem maakonna keskmisest brutokuupalgast, samas oli 2021. aastal Lääne-Viru-, Võru-, Valga-, Rapla ja Põlvamaal keskmiste töötasude erinevus alla 200 euro.

Võrreldes 2015. aastaga on **raamatukogutöötajate palk Eesti keskmisele lähenenud**. 2015. aastal oli keskmine erinevus 28%, 2021. aastaks oli see vähenenud 21%-ni. Töötasu erinevus on vähenenud kõigis maakondades, enim Põlva-, Valga- ja Harjumaal. Näiteks Harjumaal oli erinevus raamatukoguhoidja ja maakonna keskmise palga vahel 2015. aastal 38%, kuid 2021. aastaks oli see vähenenud 26%-ni.

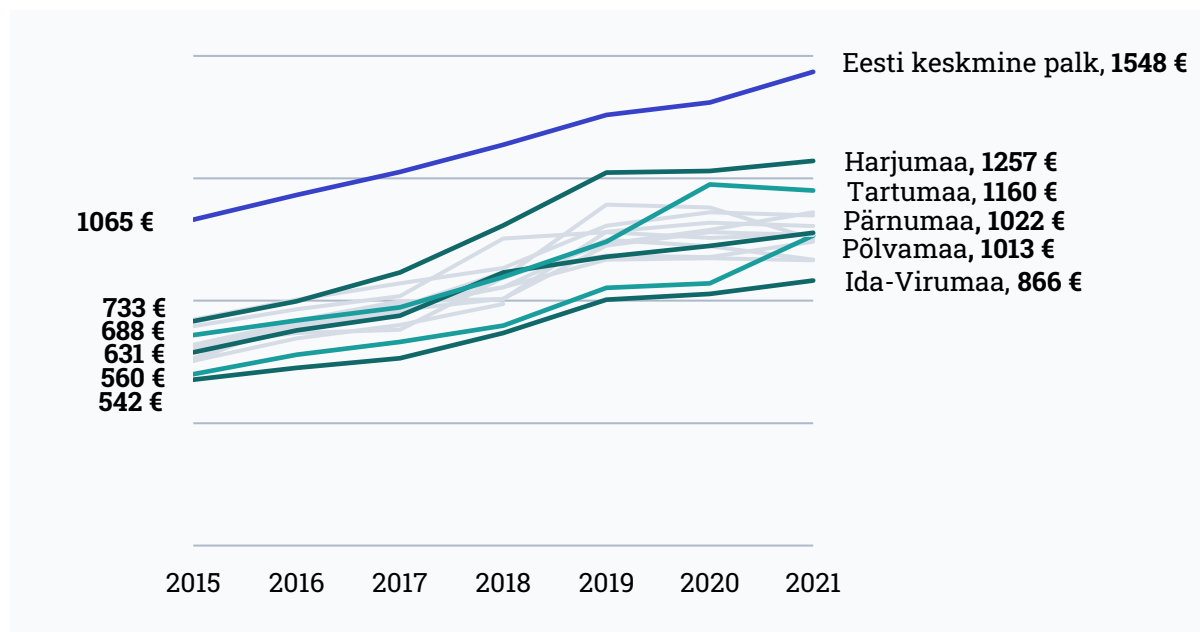

Joonis 15. Rahvaraamatukogu raamatukoguhoidjate keskmine brutokuupalk 2021

Märkus: Joonisel raamatukoguhoidjate (ISCO2622) täistööajale taandatud keskmine brutokuupalk. Läänemaal ja Saaremaal juhid ja tippspetsialistid kokku, Hiiumaa kohta ei ole andmeid, sest liiga vähe, >20 töötajat).

Vahemikus 2015 kuni 2021 on kasvanud nii Eesti keskmised kui raamatukogutöötajate töötasud (Joonis 16). Olenemata palkade kasvust jääb raamatukogutöötajate töötasu kõigis maakondades alla Eesti keskmisele palgale. Oluline on palkade võrdlusel silmas pidada meetodilisi piiranguid kogu vaadeldava perioodi lõikes, kuna perioodil 2015-2018 ning 2019-2019 on kasutatud erinevaid andmeallikaid, sellest tulenev erinevus palkades jääb umbes 5% juurde (vt ka Lisa 1 ja Joonis 16 juures olevat märkust).

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

Joonis 16. Raamatukogutöötajate keskmine brutokuupalk 2015-2021

Märkus: Perioodi 2015-2021 palgaandmed põhinevad erinevatel andmeallikatel ning seetõttu on perioodi 2019-2021 rahvaraamatukogude töötajate palgad arvutuslikult varasema perioodi (2015-2018) palkadest ca 5% kõrgemad.

Raamatukogutöötajate palgad on tõusnud Eesti keskmise palgaga sarnaselt, umbes 5% aastas (Tabel 2), suuremad erinevused ilmnevad 2016. ja 2018. aastal, kui raamatukogutöötajate palgakasv ületas Eesti keskmise vastavalt 4 protsendipunkti ja 7,5 protsendipunkti võrra.

Tabel 2. Palkade juurdekasv 2016-2021

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Raamatukogu töötajad	11%	7%	12%	6%	3%	2%
Eesti keskmine	7,3%	7,3%	4,5%	6,0%	3,3%	2,4%

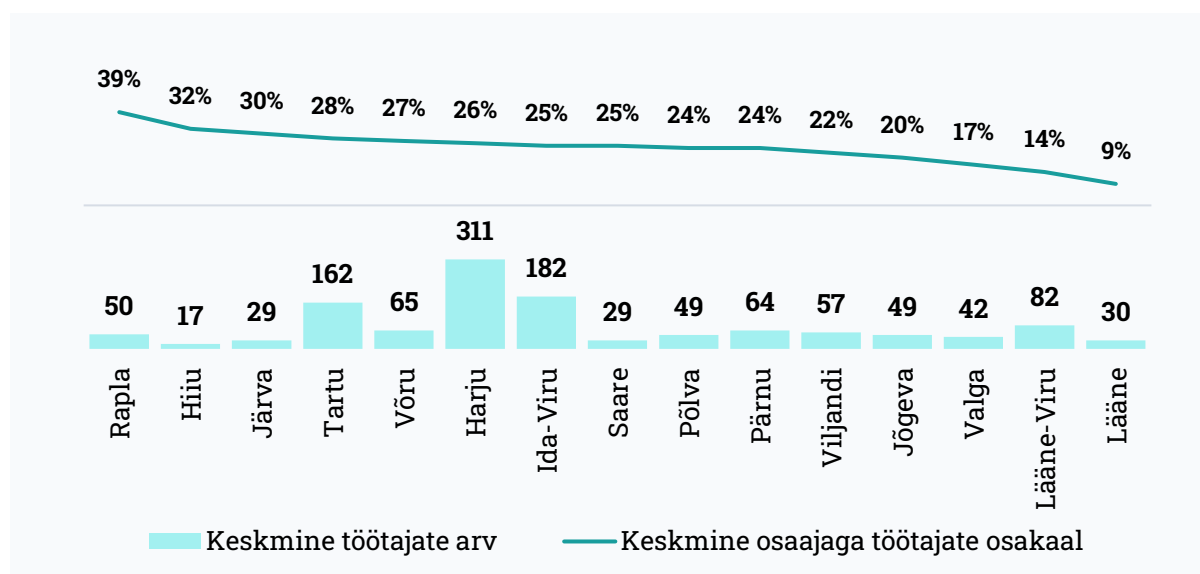
Maakondade vaates on raamatukogutöötajate palgad enim tõusnud Harju- ja Raplamaal, kõige vähem Jõgevamaal ja Saaremaal, aga ka Võru-, Viljandi-, Lääne- ja Lääne-Virumaal. (vt Lisa 3, Tabel 15). Siiski ei ole raamatukogutöötajate palk Eesti keskmisele järele jõudnud, kuna raamatukogutöötajate palgataseme baas on võrreldes keskmise palgaga olnud sedavõrd palju madalam.

4.2. Osakoormusega töötamine

Info töötaja töökoormuse kohta aitab hinnata tegeliku saadava töötasu suurus. Raamatukogutöötajate madala töötasu probleemi süvendab asjaolu, et **märkimisväärne osa rahvaraamatukogude töötajatest on ametis osajaga**.

Raamatukogutöötajate seas on osakoormusega töötamine enam levinud kui hõivatute seas tervikuna. Kui kõigist Eesti hõivatutest umbes iga kümnes töötab osakoormusega (2015. aastal töötas 11% hõivatutest osakoormusega, 2020. aastal 13%), siis rahvaraamatukogudes töötab osakoormusega keskmiselt iga neljas töötaja, kes saab seetõttu ka täiskoormusega töötajaga võrreldes väiksemat tasu.

Maakonniti on enim osajaga töötajaid Raplemaal, Hiiumaal ja Järvemaal, kus ligikaudu kolmandik raamatukogutöötajatest on tööol osajaga (Joonis 17, vt ka Lisa 3, Tabel 16).

Joonis 17. Keskmine osaajaga raamatukogutöötajate osakaal (%) ja raamatukogutöötajate arv maakondades

Märkus: 2015-2019 andmed Statistikaameti palgauringu järgi, autori arvutatud keskmised.

4.3. Rahvaraamatukogude ja Eesti Rahvusraamatukogu töötajate palkade võrdlus

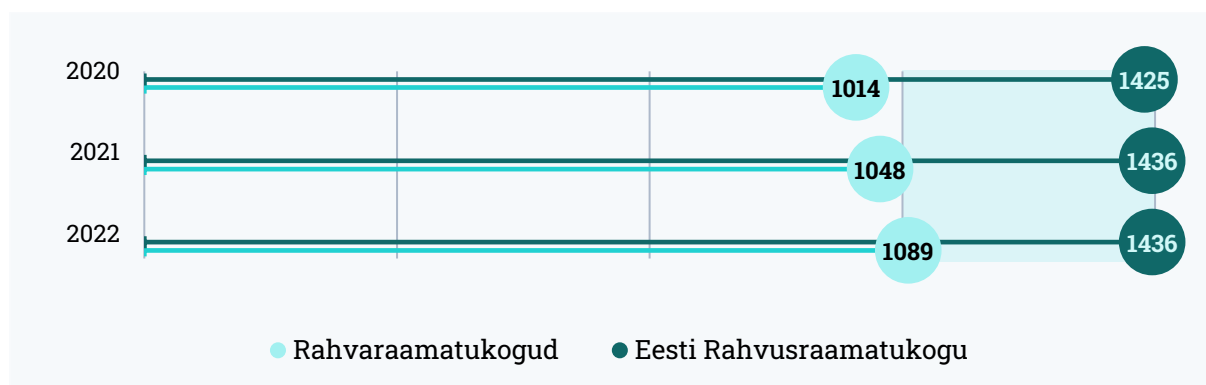
Rahvaraamatukogude ning Eesti Rahvusraamatukogu (RaRa) töötajate tasustamisel on rakendatud erinevad põhimõtted. Rahvaraamatukogud on eelarveliselt KOV-i haldusalas ning palga alammäära neile kehtestatud ei ole.

RaRa on avalik-õiguslik asutus, mille töötajad saavad palka riigieelarvest. Tasustamisel lähtutakse kehtestatud kõrgharidusega kultuuritöötajate miinimumpalgast, mis 2021. aastal oli 1300 eurot ning on käesoleval aastal 1400 eurot (Kultuuriministeerium, 2022b). Kuigi kultuuritöötaja brutotöötasu alammäära juures märgitakse, et „tasustamise

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

põhimõtted on olnud alati soovituslikud kõigile kultuurivaldkonnas tegutsevatele institutsioonidele nende haldusalluvusest või omandisuhtest sõltumata“ (Kultuuriministeerium, 2022b), ei ole regulatsioonide ega praktikaga raamatukogutöötajate töötasude ühetaolisus tagatud. Rahvaraamatukogudes töötab raamatukoguhoidja pädevusi eeldaval ametikohal keskmiselt 1200 inimest (2015-2021 aasta keskmine rahvaraamatukogude töötajate arv) ja RaRa-s 242 inimest (2021. aasta seisuga RaRa andmepäringu põhjal).

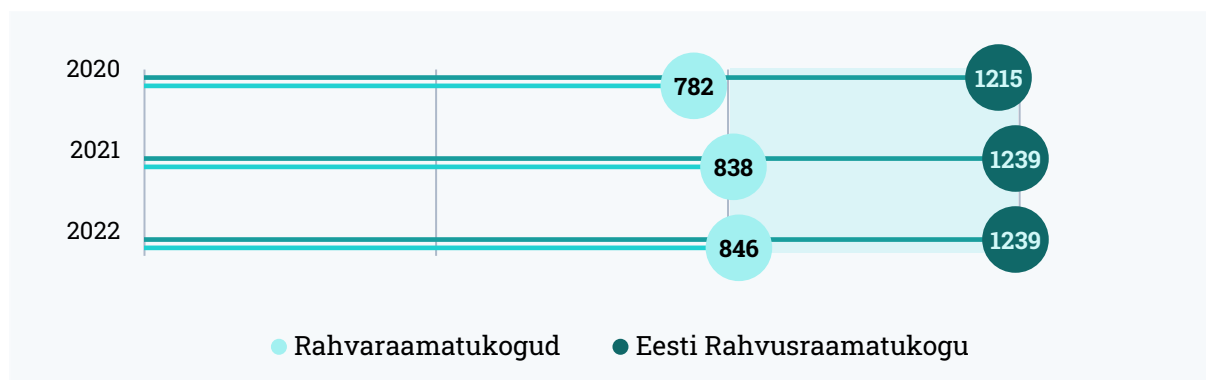
Rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjate ja juhtide palgad on võrreldes RaRa juhtide ja tippspetsialistidega neljandiku võrra madalamad (Joonis 18 ja Joonis 19).

Joonis 18. Eesti Rahvusraamatukogu ja rahvaraamatukogude tippspetsialistide keskmise brutokuutöötasu võrdlus 2019-2021, ühik €

Märkus: Rahvaraamatukogude tippspetsialistid on arvestatud ISCO 1349 - Kutseteenuste juhid, mujal liigitamata & ISCO 2622 - Raamatukoguhoidjad jms teabe tippspetsialistid; Eesti Rahvusraamatukogu puhul ISCO tase 2 – tippspetsialistid.

Muude ametikohtade võrdluses on erinevus RaRa ning rahvaraamatukogude töötajate töötasudes veelgi suurem. Rahvaraamatukogude tehniliste töötajate ja assistentide töötasu on kolmandiku (33%) võrra madalam RaRa sarnastel ametikohtadel töötajate omast.

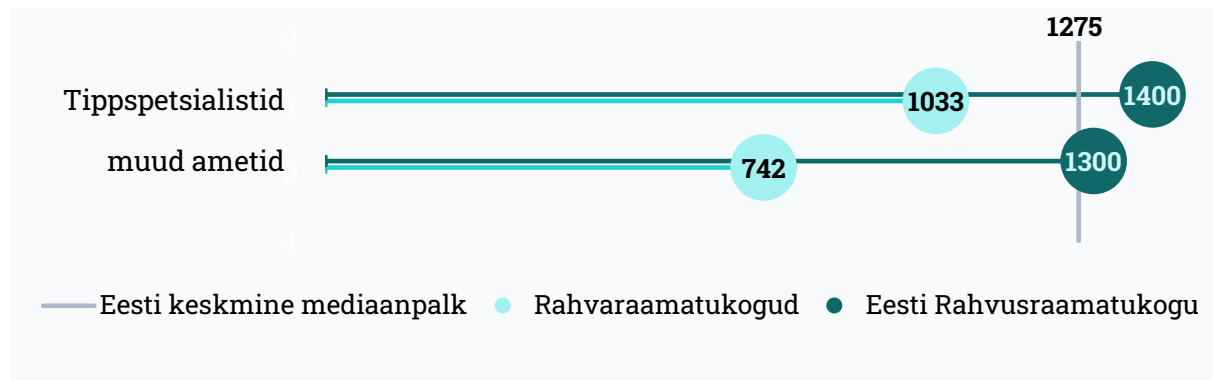

Joonis 19. Eesti Rahvusraamatukogu ja rahvaraamatukogude muude ametite keskmise brutokuutöötasu võrdlus 2019-2021, ühik €

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

Märkus: Rahvaraamatukogude muud ametid on arvestatud ISCO 3433 - Galeriide, muuseumide ja raamatukogude tehnilised töötajad & ISCO 4411 - Raamatukogutöö assistendid; RaRa puhul ISCO tase 3 ja 5 (3 - Tehnikud ja keskastme spetsialistid & 5 - Teenindus- ja müügitöötajad).

Eesti keskmisest mediaanpalgast jäävad rahvaraamatukogu töötajate mediaanpalgad allapoole, RaRa töötajate mediaanpalgad ülespoole (Joonis 20).

Joonis 20. Rahvaraamatukogude ja Eesti Rahvusraamatukogu töötajate mediaanpalkade võrdlus Eesti keskmise mediaanpalgaga, taandatud täistööajale (€), 2021.

4.4. Hinnangud töötasule raamatukogude küsitluse põhjal

Rahvaraamatukogude seas läbi viidud küsitluse tulemused viitavad töötajate **tõsisele rahulolematusele praeguse töötasuga** ning vajadusele see probleem lahendada.

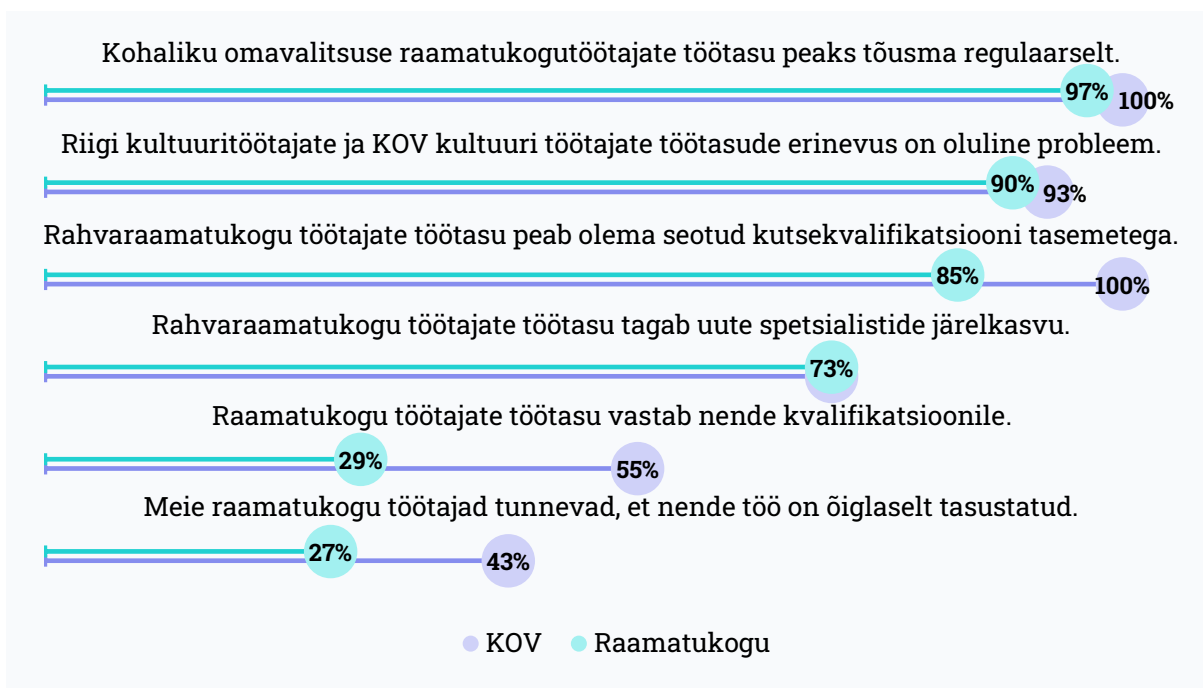
Raamatukogude küsitlusele vastanute ning KOV-ide esindajate hinnangute erinevus joonistub välja küsimustes, mis puudutavad töö õiglast tasustamist ning tasu ja kvalifikatsiooni seoseid (Joonis 21). Raamatukogude vastustes peegeldub rahulolematuse: valdav enamus tunneb, et **töö ei ole õiglaselt tasustatud** (70% ehk nii vastas 151 vastajat 215-st) ning **tasu ei vasta töötajate kvalifikatsioonile** (69% ehk nii vastas 148 vastajat 215-st). Olukorras, kus enam kui 70% raamatukogude tippspetsialistidest ehk raamatukoguhoidjatest omab bakalaureuse- või magistrikraadi (Mets ja Viia, 2019), ootavad raamatukogude töötajad kõrgemat töötasu. Kontrastina nõustub 17 KOV-i esindajat 40-st (44%), et raamatukogutöötajate töö on õiglaselt tasustatud ning 56% leiab, et raamatukogutöötajate töötasu vastab ka nende kvalifikatsioonile.

Olgugi et eeltoodud küsimustele vastates on raamatukogude ja KOV-ide vastustes näha erinevusi, on nii raamatukogude kui KOV-ide esindajad üldiselt nõus, et töötasu peab olema seotud kutsekvalifikatsiooni tasemega. Tõenäoliselt erineb raamatukogude endi ja KOV-ide vaade selles, mis on kvalifikatsiooni tasemele vastav õiglane tasu ning vastaja enda positsioon ja tegevusväli. Kõigi vastanud KOV-ide (n=40) hinnangul ning 85% raamatukogude küsitluses osalenute meelest (182 raamatukogu 215-st) peab raamatukogu töötajate töötasu olema seotud kutsekvalifikatsiooni tasemetega.

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

Hoolimata kriitilistest hoiakutest töötasu suhtes, leiab 73% raamatukogude küsitlusele vastanutest, et praegune töötasu tagab uute spetsialistide järelkasvu. Siiski tuleb tähele panna muude allikate ning varasemate uuringute järeldusi, kus leitakse, et töötingimused, sh palk ei ole raamatukogutöötajate järelkasvu tagamiseks piisav (Kultuuriministeerium, 2021).

Aruandes „Raamatukogude kvaliteedihindamise tulemused 2020“ (CreativityLab / Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, 2021), on kõigi rahulolu punktide arvestuses kõige madalam rahulolu just töötasuga. Töötasu on madal ka avaliku sektori terviku vaates (Rahandusministeerium, 2021). Avaliku teenistuse keskmisest palgatasemest vähem teenivate teenistusgruppide seas on viie kõige madalama seas raamatukogunduse ning konserveerimise ja restaureerimise teenistusgrupid. Töötasu ja töötingimused valmistavad muret eelkõige seoses kvalifitseeritud spetsialistide järelkasvuga. OSKA raportis (Mets ja Viia, 2019) märgitakse, et raamatukoguhoidjate töötingimused ei ole konkurentsivõimelised (töötasu, vahetustega töö, nüüdisajastamata tööprotsessid). Raamatukogunduse valdkonna nõrkusena tuuakse Eesti Konjunkturiinstituudi loomemajanduse uuringus ja kaardistuses (2022) välja erialase haridusega töötajate vähenemine ning järelkasvu puudumine eriti maapiirkondades. Ka „Kultuuri arengukavas 2021-2030“ (Kultuuriministeerium, 2021) märgitakse, et „Raamatukogutöötajate järelkasv ei ole piisav, palgatase ei ole motiveeriv, mistõttu ei ole süsteemi sisenemas piisavalt võimekaid noori spetsialiste. Raamatukogutöötajate erialasesse professionaalsesse arengusse ja täienduskoolitusse ei panustata piisavalt rahalisi vahendeid.“

Joonis 21. Töötasu ja kvalifikatsiooni puudutavate väidetega nõustunud vastajate osakaal, pigem nõus/ täiesti nõus, KOV n=40, Raamatukogu n=215, %.

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

Regulaarne palgatõus on küsitlustele vastanute hinnangul ootuspärane ning peegeldab sellisena viimaste aastate kogemust, kuna raamatukogude töötajate palgad on igal aastal statistiliselt tõusnud. Siiski tuleb tähele panna **tunnetatud ebaõiglust ning probleemi KOV-ide ning riigi rahastatud ametikohtade palkade erinevustes**. 90% raamatukogude küsitlusele vastanutest on nõus väitega, et riigi kultuuritöötajate ja KOV-ide kultuuritöötajate töötasude erinevus on oluline probleem. Rahastusallikatest tuleneva palkade ebavõrdsusele viitasid ka ekspertintervjuud KOV-ide esindajatega. Probleem seisneb selles, et KOV raamatukogus riiklikke raamatukoguteeninduse maakondliku koordineerimise ülesandeid täitvatel riigi poolt tasustatud ametikohtadel tõuseb palk regulaarselt, kuid KOV-idel puudub sageli võimekus palku samavõrra ja samas tempos tõsta. Selline ebavõrdsus võib raamatukogutöötajate seas tekitada pingeid.

Kokkuvõttes toovad nii KOV-ide kui raamatukogude vastajad selge probleemina esile riigi kultuuritöötajate ja KOV-ide kultuuritöötajate töötasu erinevuse. Selline erinevus tasustamises tekitab töötajaskonnas pingeid ning põhjustab rahulolematust. Oluline murekoht on ka see, et 70% raamatukogude küsitlusele vastanutest tunneb, et nende töö ei ole õiglaselt tasustatud.

4.5. Lisatasu maksmise praktikad rahvaraamatukogudes

Rahvaraamatukogude töötajate lisatasude kohta info saamiseks on võimalused piiratud. Lisatasude info on küll osa Fontese palgauuringust (Fontes, 2021), kuid raamatukogunduse lisatasude kohta ei ole infot avalikustatud. Statistikaameti palgauuringusse on metoodiliselt lisatasud juba sisse arvestatud, töötamise registri andmete põhjal lisatasusid eraldi vaadata ei ole võimalik. Uurisime lisatasude ning töötasu teemasid raamatukogude seas läbi viidud küsitlusega.

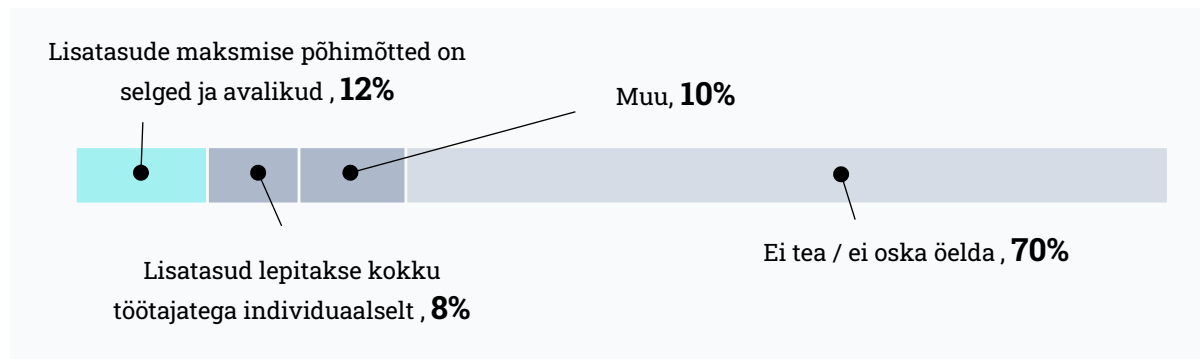
Küsitlusele vastanutest 87% tõdes, et **raamatukogutöötajad ei ole valdkondadevaheliste lisateenuste pakkumise eest lisatasusid saanud**. Nende vastuste põhjal (25 vastajat 215-st), mis lisatasu maksmist märkisid, võib välja tuua erinevad võimalused: ajutine lisatasu/ühekordne väljamakse (11 vastajat), püsiva või ajutise põhipalga osana (4 vastajat), püsiva lisatasuna (6 vastajat), aasta lõpus lisatasu (2 vastajat), ühel korral mainiti lisatasu postiteenuse osutamise eest.

Nendes raamatukogudes, kus on viimase 12 kuu jooksul igakuist lisatasu makstud, on lisatasu suuruseks olnud 12-350 eurot.

Arvestades, et üheksal juhul kümnest lisateenuste pakkumise eest lisatasusid ei makstud, peegeldab seda veelkord ka vastajate hulk, kes küsimusele „Kuidas hindate lisatasude maksmise põhimõtete arusaadavust ja läbipaistvust? (Joonis 22) vastasid „ei oska öelda (70%) ja „muu, täpsemalt“ (10%). Lisatasude põhimõtted on 12% vastajate hinnangul selged ja avalikud, 8% sõnul lepitaakse kokku individuaalselt. „Muu“ varianti oli 15 korral kommenteeritud sisuga „lisatasusid ei maksta“. Lisatasud võivad

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

kommentaaride põhjal põhineda ka direktori otsusel või kokkuleppel konkreetse lisatöö eest, samuti võib lisatasu saada ainult asendamiste eest või kord aastas ja kuni poole kuupalga ulatuses või vastavalt eelarve võimalustele.

Joonis 22. Lisatasude põhimõtted, vastajate arv, Raamatukogu n=215.

4.6. Raamatukogude töötajate palkade võrdlus teiste ametialadega

Eelnevast analüüsist selgus, et rahvaraamatukogude töötajate keskmine palgatase jääb alla Eesti keskmisele palgale, sh ka maakonna keskmistele ning ka töötajad ise on töötasu suurusega rahulolematud. Otsides vastust küsimusele, milline võiks olla raamatukoguhoidja tööülesandeid ja kompetentse arvestades selle ametikoha õiglane palgatase, kaardistasime ja võrdlesime töötamise registri andmete põhjal töötasusid ametikohtadel, mille ülesanded ja kontekst on lähedased raamatukoguhoidjate praegustele ja tuleviku tööülesannetele (Tabel 3).

Raamatukogujuhid on seotud ametialaga „Kutseteenuste juhid, nt arhiivi, kunstigalerii, muuseumi, vangla, raamatukogu juht; päästeala üksuse juhataja, kultuuripärandi valdkonna juht, ehitusliku projekteerimise ettevõtte juht“ (ISCO 1349), kus keskmine brutokuupalk on 2278 eurot.

Raamatukogujuhtide töötasu võrdlusesse oli sobivaid ametialasid keeruline valida, sest meie hinnangul puuduvad vastutuse (sh organisatsiooni suuruse, töötajate arvu) poolest raamatukogudega võrreldavad asutused, välja arvatud spordi-, vabaaja- ja kultuurikeskuste juhid (ISCO 1431). Viimastega võrreldes jääb 2021. a kuu keskmine brutotöötasu raamatukogujuhtidel 168 euro võrra väiksemaks. Arvestades seda, et ootused rahvaraamatukogude rollile kohalikes kogukondades on tõusmas ning seega eeldatavasti suureneb tulevikus ka ürituste maht rahvaraamatukogudes, peaks rahvaraamatukogude juhtide palgatase olema spordi-, vabaaja- ja kultuurikeskuste juhtidele lähedasem.

Kuna raamatukoguhoidjate ülesanded võivad olulisel määral varieeruda, siis on nende töötasude võrdlusesse hõlmatud nii tipp- kui keskastme spetsialiste ja asjaajaja-ametnike

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

ametikohti. Juba praegu korraldatakse mõnedes raamatukogudes haridus- ja noorsootöö valdkonna tegevusi (nt õpiüritused, huviringid) ning raamatukogude rolli laienes muutuvad üha olulisemaks suhtlus-, juhendamise- ja koostööoskused. Töötasude võrdlemiseks valisime välja mitmed pedagoogika ja sotsiaaltöö valdkonna ametikohad.

Mõned raamatukoguhoidja tööülesanded on pigem toetava, administreeriva loomuga (nt teavikute laenutamise seadmisega seonduv). Töötasude võrdlusele on valitud seega ka assistentitöö ja teenindusega seotud ametikohad.

Tabel 3. Rahvaraamatukogude töötajate 2021. a keskmise kuupalga võrdlus muude ametite keskmiste kuupalkadega

ISCO ⁷	Ametinimetus	Brutopalk ⁸	Inimeste arv ⁹	ISCO ⁷	Ametinimetus	Brutopalk ⁸	Inimeste arv ⁹
1349	Rahvaraamatukogude juhid	1263 €	150	1431	Spordi-, vabaaja- ja kultuurikeskuste juhid, nt puhkekeskuse juht, noortekeskuse juht, loomingujuht	1407 €	549
				1349	Kutseteenuste juhid, nt arhiivi, kunstigalerii, muuseumi, vangla, raamatukogu juht; päästeala üksuse juhataja, kultuuripärandi valdkonna juht, ehitusliku projekteerimise ettevõtte juht	2278 €	1323
2622	Rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjad	1066 €	685	2621	Arhivaarid ja kuraatorid, nt kuraator, varahoidja, konservaator	1364 €	394
				2359	Huvijuht, ringijuht, muuseumipedagoog (Pedagoogika tippspetsialistid)	1406 €	1132
				2635	Laste- ja noorsoonõustaja, noorsootööjuht, sotsiaalnõunik (Sotsiaaltöötajad ja nõustajad)	1474 €	1402

⁷ ISCO ametikood

⁸ Aastakeskmise brutokuupalk (täisajale taandatud)

⁹ Täistööajaga inimeste arv

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

3433	Rahvaraamatukogude tehnilised töötajad	1010 €	28	3412	Noorsooteenuste spetsialist, vaimse tervise ala abitöötaja, tugiisikuteenuse spetsialist, usaldusisik, kohaliku omavalitsuse arendustöötaja, kriisisekkumise spetsialist (Sotsiaaltöö keskastme spetsialistid)	1198 €	2931
				3435	Teatrikunstnik, valgustehnik, rekvisiitor (Muud kunsti- ja kultuurivaldkonna keskastme spetsialistid)	1338 €	642
				3343	Õppetöö koordinaator, asjaajamise spetsialist (Sekretärid-asjaajajad ja sekretärid-juhiabid)	1351 €	4480
4411	Rahvaraamatukogude raamatukogu-töö assistendid	937 €	96	4226	Üldadministraatorid	959 €	1395
				4120	Asjaajamise tugitöötajad, nt koolitussekretär	1226 €	2281
				4415	Kartoteegi- ja registripidajad, nt arhiivitöö assistent, dokumendihalduse assistent	1268 €	297
				4211	Pangatellerid jms klienditeenindajad, nt postkontori letitöötaja	1325 €	782
				4222	Kõne- ja kontaktikeskuse klienditeenindajad, nt infotelefoni operaator	1436 €	3316

Allikas: töötamise register, 2021. a andmed.

Kõigi võrdlusesse valitud ametikohtade puhul on nende keskmine töötasu kõrgem rahvaraamatukogu töötajate omast. Kui teiste kultuuri-, haridus- ja sotsiaalvaldkonna tippspetsialiste palgatase on sarnases suurusjärgus riikliku kõrgharidusega kultuuritöötaja palga alammääraga, mis oli 2021. aastal vähemalt 1300 eurot, siis raamatukogutöötajate keskmine töötasu¹⁰ on sellest vähemalt 300 euro võrra väiksem.

Rahvaraamatukogude raamatukogutöö assistentide (ISCO 4411) palgatase jääb samuti võrreldavatest ametialadest vähemalt 300 euro võrra väiksemaks. Piiratud ülesandeid (nt

¹⁰ Arvesse on võetud ametialasid rahvaraamatukogude raamatukoguhoidjad (ISCO 2622) ja rahvaraamatukogude tehnilised töötajad (ISCO 3433).

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

külastajate vastuvõtt, päringutele vastamine) täitvate üldadministraatorite palk on lähedane praegusele raamatukogutöö assistendi palgale.

Seega võib pidada rahvaraamatukogutöötajate praegust töötasu arvestatavalt madalamaks võrreldes muude sarnast ettevalmistust ja ülesannete profiili omavate ametikohtadega ning sarnaste ametialadega võrdluse alusel **võiks raamatukogutöötajate keskmine brutokuupalk olla umbes 300 euro võrra kõrgem.**

Igal ametikohal peaks töötaja palk sõltuma eelkõige tema tööülesannetest ja nende täitmiseks vajalikest kompetentsidest. OSKA prognoosi kohaselt on raamatukogu töötajate oskuste arendamise vajadus seotud järjest suureneva juhendaja rolliga, mis eeldab töötajalt pedagoogika, didaktika ja käitumisteaduste valdkonna kompetentse (Mets ja Viia, 2019). Haridus- ja huvisündmuste korraldamiseks on väga olulisel kohal projektijuhtimise ja meeskonna juhtimise oskused. Jätkuvalt on fookuses digipädevuste tõstmine, teadlikkus uudsetest tehnoloogiavõimalustest. Oluline on ka andmekaitsepädevus, mis tõusis esile ka näiteks COVID-19 kriisi ajal ning seoses digivahendite kasutamisega.

Kui rahvaraamatukogutöötaja töö hakkab üha enam hõlmama endas erinevate ürituste ja koolituste korraldamist ning praegusest suuremal määral juhendamist ja nõustamist, siis on asjakohane liikuda senisest kõrgema palgataseme suunas. Valdkondliku kõrgharidusega töötajate ja pideva enesetäiendamise puhul peaks palk senisest paremini looma seose ülesannete ning kvalifikatsiooniga. Seega on meie hinnang raamatukogutöötajate palga madalale tasemele 2021. aasta andmete põhjal põhjendatud.

Töötasu suurus on oluline faktor pidades silmas ka valdkonna töötajate järelkasvu. OSKA raportis tuuakse välja, et võrreldes kõigi Eesti hõivatutega on raamatukogutöötajate seas rohkem vanemaealisi: 50-aastaseid või vanemad kõigi hõivatute seas on 32%, raamatukogudes enam kui pool töötajatest ning 14% raamatukogude töötajatest on pensioniealised (Mets ja Viia, 2019). Seega on raamatukogutöötajate praegune madal palk võrreldes sarnaste ametialadega kvalifitseeritud tööjõu leidmisel tulevikus ohuks valdkonna jätkusuutlikkusele, sh valdkonna suutlikkusele vastata raamatukogudele seatavatele kõrgematele ootustele elanike infovajaduse rahuldamisel ning kohaliku kogukonna elu edendamisel.

4.7. Raamatukogude töötajate palgafondi katteallikad

Rahvaraamatukogude tegevust rahastatakse peamiselt KOV-ide eelarvest. 2021. aastal panustasid KOV-id raamatukogudesse **keskmiselt 34,8 eurot elaniku kohta** (kirjaliku päringu vastus Rahandusministeeriumilt).

KuM toetab rahvaraamatukogudele eesti keele ja kultuuri seisukohast oluliste teavikute soetamist. Lisavõimaluseks raamatukogude koolituste ja uuenduslikke tegevusprojekte

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

rahastamisel on KuM-i toetusprogrammi „Raamatukogude arendamine“ avatud taotlusvoorud. (Kultuuriministeerium, 2022c)

Töötajate palgakulud kaetakse KOV-i poolt. Erandina toetab KuM nelja töötaja (Hiiumaal kahe töötaja) palgakulude katmist 15 riiklikke koordineerimisülesandeid täitvas KOV-i raamatukogus (Rahvaraamatukogudele riigieelarvest finantseeritavate kulude jaotamise kord). KuM-i eelarvest rahastatavate kultuuriasutuste kõrgharidusega töötajate palgatõus on olnud ministeeriumi prioriteediks ning palgataset on ka järjepidevalt tõstetud eesmärgiga jõuda Eesti keskmise palga tasemele.

Rahvaraamatukogude töötajate palkade tõstmine ei ole olnud KOV-ide jaoks siiani nappide eelarveliste vahendite tõttu prioriteetne ning selleks on puudunud nii otsene riigipoolne surve kui ka motivatsioon.

Riik saab toetada ja motiveerida KOV-e rahvaraamatukogutöötajate palku tõstma riigieelarve toetusfondi kaudu. See tähendab riigieelarvelist sihtotstarbelist toetust KOV-idele rahvaraamatukogude pidamisel. Sellist lähenemist on varem kasutatud nt huvihariduse ja -tegevuse toetamisel ja koolieelse lasteasutuse õpetajate töötasu tõstmiseks ehk siis valdkondade puhul, mis samuti on KOV-i vastutada, aga kus riik on teenuse kvaliteedi huvides otsustanud aidata KOV-e teenusega seotud kulude katmisel. Teiseks võimaluseks on riigieelarve tasandusfondi kaudu KOV-ide toetamine, et suurendada nende võimekust rahvaraamatukoguteenuse pakkumisel ja arendamisel.

Rahvaraamatukogudes valdkondadevaheliste teenuste arendamist ja pakkumist ning sellega seotud personalikulud **on võimalik rahastada** valdkondade riigieelarvelistest vahenditest (vastavalt sellele, millise ministeeriumi valdkonnas tegevusi pakutakse rahvaraamatukogude kaudu), KuM-i riigieelarvelistest vahenditest või Euroopa Liidu struktuurifondide vahenditest, aga ka KOV-ide eelarvevahenditest. Senini ei ole KOV-id olnud edumeelseid raamatukogude potentsiaali ära kasutama. Raamatukogude valdkondadevaheliste teenuste arendamise perspektiivi silmas pidades peab teenuste pakkumiseks olema tagatud täiendav rahastus muudest allikatest.

Alternatiivide puhul tuleb rahastamise põhimõtete planeerimisel lähtuda sellest, kas teenuseid pakutakse püsivalt või juhtumipõhiselt või mõlemal viisil. Teenuste püsiva pakkumise puhul tuleb tagada ka raamatukogu püsikulude osaline rahastamine muudest allikatest. See tähendab, et raamatukogu püsikulude katmine ei peaks olema täies mahus KOV-i vastutada ning ühtlasi, et kogu püsirahastus ei sõltuks vaid projektidest või valdkondadevaheliste teenuste pakkumisest. Juhtumipõhise lähenemise puhul tuleb tegevusi rahastada riiklike toetusmeetmete ja programmide kaudu.

Kui valdkondadevaheliste teenuste arendamiseks luuakse arenduskeskus või selle funktsioonid antakse olemasolevale asutusele, on mõistlik anda rahaliste vahendite jagamise ülesanne vastavale asutusele, kellele vastava valdkonna poliitikakujundaja saab tegevusteks raha eraldada (vt ka ptk 5.1.3 riikliku programmi mudeli kohta). Juhul

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

kui teenuste pakkumine tähendab raamatukogutöötajate jaoks töölepingus kokkulepitust tunduvalt suuremas mahus või kokkulepitud töö sisust mitte lähtuvaid täiendavaid tööülesandeid, tuleb vastavate täiendavate tööülesannete eest maksta õiglast (lisa)tasu.

4.8. Vahekokkuvõte

Raamatukogutöötajate palgad on võrreldes Eesti keskmise palgaga viiendiku võrra madalamad. Kõige lähemal on Eesti keskmisele palgatasemele Harjumaa ja Tartumaa rahvaraamatukogude töötajate palgad, kõige enam jäävad maha Ida-Virumaa raamatukogutöötajate töötasud. Ida-Virumaal ja Järvamaal jäävad raamatukogutöötajate palgad ligi 30% alla maakonna keskmisele palgale.

Raamatukogutöötajate palga juurdekasv on olnud Eesti keskmisega võrreldav ja mõnel aastal sellest isegi kiirem, kuid madala baastaseme tõttu ei ole vahe keskmise palgaga oluliselt vähenenud.

Rahvaraamatukogudes töötab osajaga oluliselt rohkem inimesi kui hõivatute seas tervikuna ning nende tegelik töötasu on sellevõrra veel madalam.

Raamatukogutöötajate rahulolematus oma palgaga on suur. Töötasu peetakse ebaõiglaselt madalaks ning töötajate kvalifikatsioonile mittevastavaks. Töötasu ja töötingimused valmistavad muret eelkõige seoses kvalifitseeritud spetsialistide järelkasvuga.

Raamatukogutöötajate töötasu teema kajastus teiste riikide raamatukogude praktikate uurimisel ka Iirimaa eksperdi intervjuus (vt ptk 3), kus ta märkis, et raamatukogutöötajad ei ole kuskil väga kõrgelt tasustatud, kuid olukorras, kus ei ole võimalik maksta väga head palka, on oluline panustada töötajate enesearengu- ning koostöövõimaluste loomisele, mis aitaksid hoida inimeste motivatsiooni ja pühendumist oma tööle.

Lisatasude maksmine lisateenuste pakkumise eest on rahvaraamatukogudes vähe levinud ning valdavalt on ka vastavad finantsvahendid väga tagasihoidlikud. Osutatavaid lisateenuseid peetakse raamatukogutöö igapäevaseks osaks.

Raamatukogutöötajate palgataseme võrdlus teiste sarnase ettevalmistuse ja ülesannete profiiliga töötajatega viitab vajadusele raamatukogutöötajate palka tõsta. Palgatõus on vajalik pidades silmas nii plaanitavate mitmekesisemate teenuste arendamist ning selleks vajalikke oskusi kui raamatukogu töötajate järelkasvu tagamise vajadust, mida on rõhutatud ka arengukavas „Eesti digiühiskond 2030“ (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2021), strateegias „Eesti 2035“ ja Kultuuri arengukavas 2021-2030 (Kultuuriministeerium, 2021). Praegune raamatukogutöötajate töötasu ei suuda tagada pidevalt täienevate ja mitmekesisemate oskustega ning motiveeritud töötajate järelkasvu.

4. Rahvaraamatukogude töötajate tasustamise praktikad ja põhimõtted

Mitmekesiste ning uute teenuste osutamisega seotud ülesannete täitmiseks peaks kõrgharidust nõudvatel ametikohtadel raamatukogutöötajate palgatase olema vähemalt sarnaste ametialade keskmise lähedal ehk **2021.aasta palgaandmete põhjal ligikaudu 300 euro võrra kõrgem**. Valdkonna arengu tagamiseks tuleks seada eesmärgiks, et rahvaraamatukogus töötava kõrgharidusega töötaja palgatase oleks võrreldav KuM-i eelarvest rahastatava kõrgharidusega kultuuritöötajata palgaga.

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

Tuginedes nii fookusrühmade kui ekspertintervjuude käigus kogutud infole, koosloome töötubades toimunud aruteludele ning välisriikide praktikale, oleme kaardistanud võimalused, kuidas rahvaraamatukogude ning eri valdkondade vahelist koostööd korraldada saab. Pakume välja kolm võimalikku koostöömudelit, mis ei ole üksteist välistavad – üks mudel võib toimida ühes, mõni teine aga teises valdkonnas. Samuti pakume välja tegevuste etapid rahvaraamatukogudes valdkondadevaheliste teenuste pakkumise laiendamiseks.

5.1. Valdkondadevahelise koostöö mudelid

Kõik valdkondadevahelise koostöö mudelid lähtuvad järgmistest põhimõtetest:

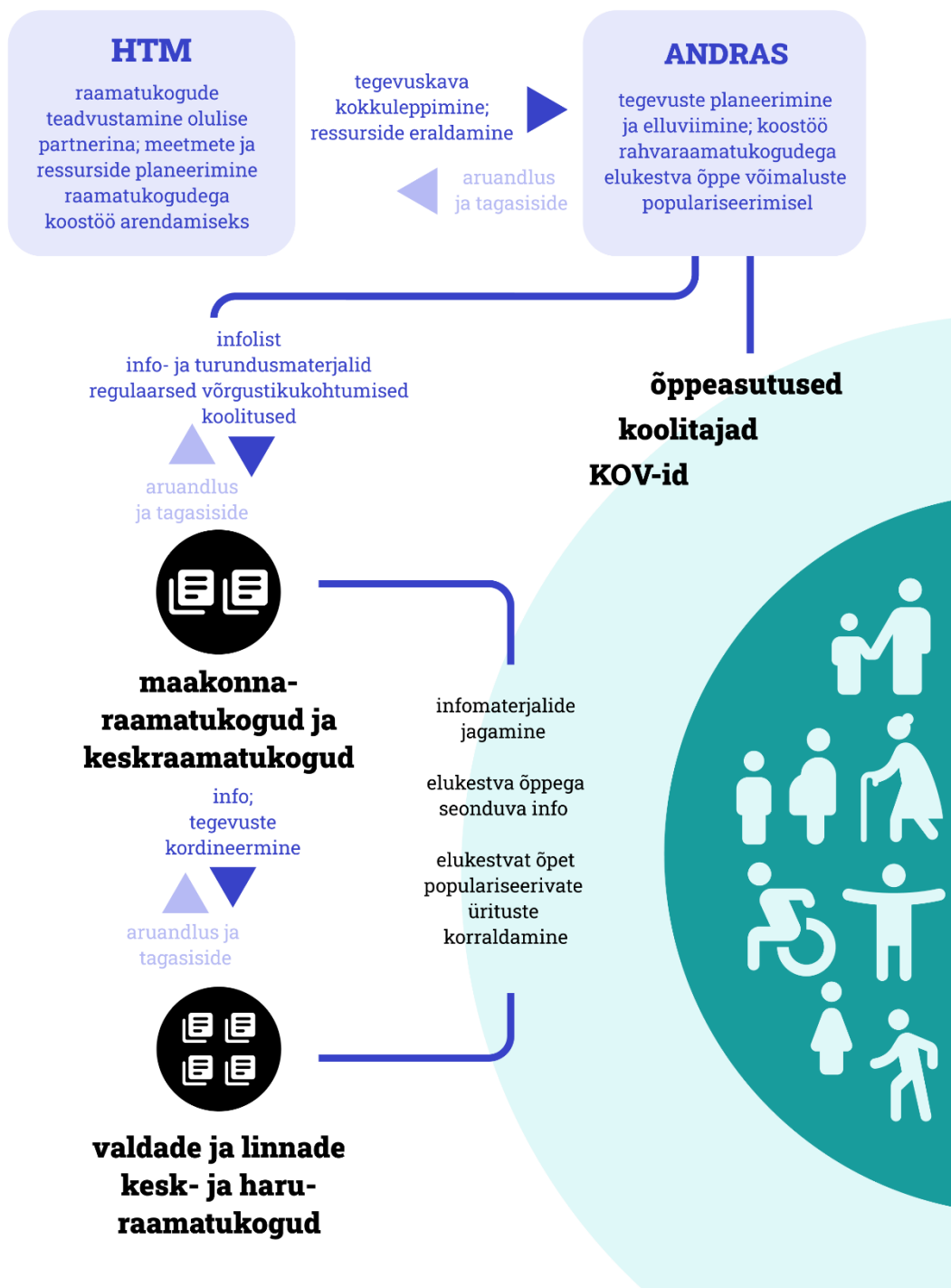
- idee koostöök ja mingis valdkonnas teenuste pakkumiseks võib sündida nii valdkonna initsiatiivil (ülalt alla) kui raamatukogude eestvedamisel (alt üles);
- tegevuste elluviimisele järgneb alati tagasiside ja aru andmine, et valdkond, mis poliitikaid kujundab ning valdkondadevaheliste teenuste pakkumiseks ressursse eraldab, saaks ülevaate tehtu edukusest ning üheskoos raamatukogude esindajatega oleks võimalik koostöö eesmärgi ümber sõnastada, tegevuste fookust muuta jne.

5.1.1. Valdkond-raamatukogud mudel

Esimest valdkondadevahelise koostöö mudelit võib nimetada valdkond-raamatukogud mudeliks (Joonis 23) kus **ühenduslüliks** valdkonna poliitikakujundajate ja raamatukogude vahel on konkreetne **valdkonnas tegutsev organisatsioon** (nt ministeeriumi allasutus või strateegiline partner). Oleme selle mudeli koostanud elukestva õppe valdkonna näitel ja seda võib kutsuda ka **Andrase mudeliks**, kuivõrd see mudel on Andras osalusel realselt toimiv ja ilmestabki seda, kuidas elukestva õppe valdkonnas rahvaraamatukogudega koostööd tehakse.

Valdkond-raamatukogud mudeli alusel saaks koostöö toimida ka nt lõimumise valdkonnas, kus INSA näol on olemas konkreetne valdkonna poliitikat rakendav asutus, kes saab olla raamatukogudele partneriks. INSA saab sarnaselt Andrasele luua koostöövõrgustiku, et kaasata raamatukogusid oma tegevustesse ja saavutada seeläbi valdkonna strateegilisi eesmärgi.

Valdkond-raamatukogud mudel (elukestva õppe valdkonna näitel ehk „Andrase mudel“)

Joonis 23. Valdkond-raamatukogud mudel

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

Kokkuvõtlikult on valdkond-raamatukogud mudeli **osapooled ja nende tegevused** elukestva õppe valdkonna näitel järgmised:

- 1) **Eesmärgi seadmine:** HTM on paika pannud eesmärgid, mida soovitakse elukestva õppe valdkonnas saavutada.
- 2) **Osapoolte kaardistamine:** HTM on kaardistanud ja teadvustanud, milline on erinevate osapoolte (sh raamatukogude) roll nende eesmärkide saavutamisel.
- 3) **Tegevuste ja ressursside kavandamine ja ressursside eraldamine:** HTM on sõlminud lepingu oma strateegilise partneriga elukestva õppe valdkonnas ehk Andrasega ning eraldanud Andrasele vahendid tegevuste elluviimiseks.
- 4) **Rahvaraamatukogude koostöövõrgustiku koordineerimine:** HTM-ilt saadud toetuse abil asub Andras planeerima ja ellu viima konkreetseid tegevusi, mille kaudu elukestva õppe võimalusi populariseerida. Seejuures on Andrasel mitmesuguseid koostööpartnereid (nt õppeasutused, koolitajad jt), kelle hulka kuuluvad ka rahvaraamatukogud. Nimelt on Andras üles ehitanud raamatukoguhoidjate võrgustiku, kuhu kuuluvad maakonnaraamatukogude ja ka suuremate linnade keskraamatukogude raamatukoguhoidjad. Võrgustikul on oma infolist ning toimuvad regulaarsed võrgustikukohtumised erinevates Eesti piirkondades. Andras edastab raamatukogudele info- ja turundusmaterjale, mida raamatukogud saavad oma küllastajatele jagada. Lisaks jagavad raamatukogud elukestva õppega seonduvat infot (edasi) oma veebilehtedel ning korraldavad vastavateemalisi sündmusi. Andrase võrgustikku kuuluvad maakonna- ja suuremate linnade raamatukogud, kes vahendavad infot edasi valdade keskraamatukogudele. Sel moel saavad elukestva õppe edendamisel kaasa lüüa ka väiksemad raamatukogud.

Valdkond-raamatukogud mudeli puhul ei eraldata rahvaraamatukogudele valdkondadevahelisteks tegevusteks otseselt raha, vaid koostöö Andrasega on teistsugusel moel vastastikku kasulik: raamatukogud jagavad elukestva õppe teemal infomaterjale ja korraldavad üritusi, aidates kaasa Andrase eesmärkide saavutamisele. Andras omakorda pakub inspiratsiooniseminaride raames raamatukogutöötajatele eri teemadel koolitusi.

Üldiselt on valdkond-raamatukogud mudel hästi toimiv ning end aja jooksul tõestanud. Nii Andras kui raamatukogud saavad koostööst kasu ning HTM-il on võimalik raamatukogude tegevuse kaudu jõuda elukestva õppe teemaga inimesteni Eesti eri paigus.

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

Mudeli plussid:

- tegemist on üsna lihtsa koostöömudeliga, mis ei hõlma eriti palju osapooli;
- läbi vahetu partnerluse otse valdkonna esindajatega loob mudel raamatukogule koostöövõimalusi ja kasu eriti juhtudel, kus KOV-i võimekus raamatukogusid toetada on madal või huvi raamatukogude vastu vähene.

Mudeli riskid:

- mudeli rakendamise eelduseks on valdkonna suutlikkus ja tahe luua ning ülal hoida paljusid raamatukogusid hõlmavat koostöövõrgustikku;
- paljude partneritega suhtluse koordineerimine on ajamahukas. Just viimasena nimetatud asjaolu tõttu võivad valdkonnad eelistada koostöömudeleid, kus suhtlus rahvaraamatukogudena käib läbi konkreetse, keskses rollis oleva partnerasutuse.

5.1.2. Riikliku programmi mudel

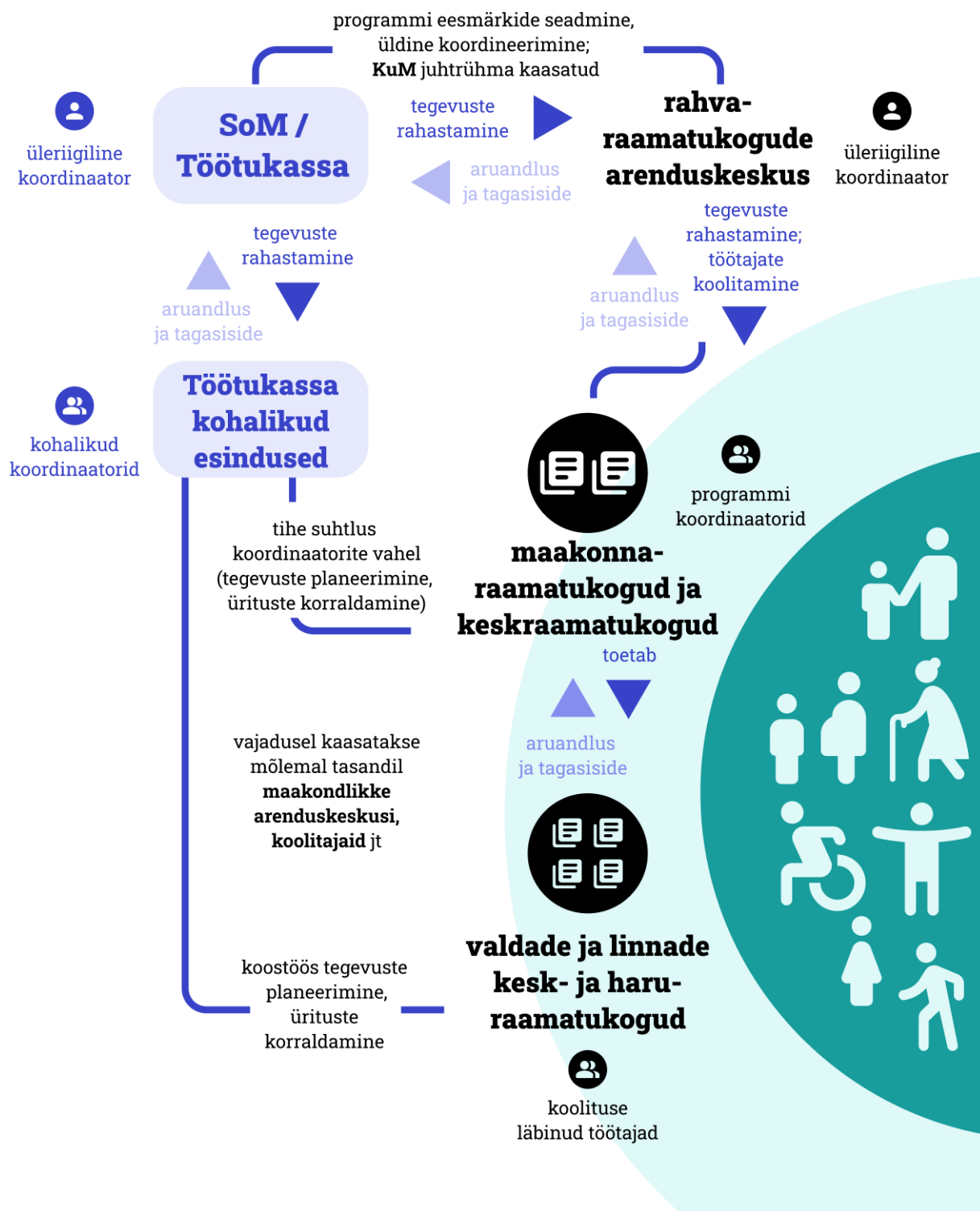
Riikliku programmi koostöömudel (Joonis 24) on valdkonna ja rahvaraamatukogude vaheliseks **ühenduslüliliks rahvaraamatukogude arenduskeskuse rolli kandev asutus**. Riikliku programmi mudel on eeskujuna saanud Iirimaa, kus valdkondadevaheliste teenuste pakkumine on just sarnase loogika alusel korraldatud.

Rahvaraamatukogude arenduskeskuse rolli kandva asutuse ülesandeks on **koordineerida valdkondadevahelist suhtlust** raamatukogude ja valdkonna poliitikakujundajate vahel ning **vedada eest** eri valdkondade teenuste arendamise tegevusi ja projekte terve raamatukogude võrgustiku üleselt. Ka ERÜ poolt on juba 2016. aastal välja antud „21. sajandi raamatukogu visioonidokumendis“ tehtud ettepanek kaaluda Eesti raamatukogude teenuste ühiseks arendamiseks raamatukoguteenuste arenduskeskuse loomist. Arenduskeskuse rolli võiks ette näha uues rahvaraamatukogu seaduses ning seejuures kaaluda, kas valdkondadevahelise koostöö koordineerija võiks olla mõni võimekas, kogunud ja teistele eeskujuks olev rahvaraamatukogu või RaRa.

Mudeli toimimisloogika paremaks selgitamiseks kasutame näitena karjääriteenuste valdkonda, kus meie näite kohaselt soovitakse lahendada probleemi, et karjääriteenused (sh karjääriinfo) ei ole täiskasvanud elanikkonnale piisavalt hästi kättesaadavad. Riikliku programmi mudel võib toimida teisteski valdkondades, kus eksisteerivad lisaks poliitikakujundajale ka piirkondliku tasandi esindused, mis saavad kohapeal raamatukogudele partneriks olla. Mudelit võiks rakendada nt tervisedenduse valdkonnas, kus kohalikul tasandil saaksid koostööd korraldada maakondade ja suuremate linnade tervisedenduse koordinaatorid. Samuti võiks mudel toimida rahatarkuse edendamisel, kui piirkondades võtaksid koordineeriva rolli nt maakondlikud arenduskeskused, kes mh pakuvad ka ettevõtlusalast nõu.

Riikliku programmi mudel

(Iirimaa eeskujul ja tööturuvaldkonna näitel)

Joonis 24. Riikliku programmi mudel

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

Kokkuvõtlikult on riikliku programmi mudeli **osapooled ja nende tegevused** karjääriteenuste valdkonna näitel järgmised:

- 1) **Koostöökoha leidmine:** valdkonnas esineb probleem, mille märkajaks võib olla nii valitsusasutus kui raamatukogud ise. Poliitikakujundajatel kujuneb endil või raamatukogude poolt probleemile tähelepanu juhtimise tulemusena arusaam, et kohalikke elanikke puudutavat probleemi saab lahendada või leevendada koostöös rahvaraamatukogudega (antud näite puhul on leitud, et karjääriinfo peaks olema kohalikus raamatukogus inimesele paremini kättesaadav);
- 2) **Riikliku programmi väljatöötamine:** SoM-i, TK, KuM-i ja rahvaraamatukogude arenduskeskuse koostöös töötatakse välja riiklik programm koos tegevuskava ja ressursidega raamatukogudes valdkonna teenuste pakkumiseks. Seotud asutustes on ametisse määratud koordinaatorid, kes vastutavad valdkondadevahelise koostöö koordineerimise eest.
- 3) **Maakonna ja suure linna tasandi tegevused:** rahvaraamatukogude arenduskeskus koordineerib tegevuste elluviimist ja haldab maakonnaraamatukogude ning suuremate linnade keskraamatukogude (sh Tallinn, Tartu ja Narva) võrgustikku. Arenduskeskus korraldab keskselt raamatukogude töötajatele teenuste pakkumiseks vajaliku koolituse ja eraldab maakonnaraamatukogudele ning suurte linna keskraamatukogudele raha tegevuste ellu viimiseks. Igas maakonna- ja suure linna keskraamatukogus määratakse programmile kohalik koordinaator, kes koordineerib teenuste pakkumist nii keskraamatukogus kui ka teistes selle maakonna raamatukogudes. SoM annab valdkonna poliitikakujundajana Töötukassa kohalikele esindustele suunised ja ressursid programmi tegevuste ellu viimiseks ning samamoodi määratakse ka Töötukassa igas piirkonnas ametisse kohalik koordinaator, kes koostöös maakonna- ja suure linna keskraamatukogu koordinaatori ja raamatukogudega kohapeal programmi tegevusi ellu viib.
- 4) **Tegevused rahvaraamatukogudes:** maakonna- ja suurte linnade keskraamatukogu ja Töötukassa piirkondliku koordinaatori tihedas koostöös hakatakse raamatukogus karjääriteenuseid pakkuma (nt vastavateemaliste teavikute ja infovoldikute jagamine, tööturuteemaliste loengute/töötubade korraldamine, kohalike karjääriürituse korraldamine, Töötukassa teenuste tutvustamine, individuaalne nõustamine lihtsamates karjääriteenustes (nt CV-koostamine, tööotsinguportaalide kasutamine jne), kaasates seejuures teisi valdkonnaga osapooli nagu koolitajad, maakondlikud arenduskeskused, piirkonna suured ettevõtted jt. Maakonnaraamatukogud teevad koostööd piirkonna väiksemate raamatukogudega jagades neile infomaterjale, pakkudes temaatilist koolitust ning toetades neid tegevuste elluviimisel.

Riikliku programmi mudelit eristab valdkond-raamatukogud mudelist tegevustekeskne koordineerimine rahvaraamatukogude arenduskeskuse poolt ning arenduskeskuse

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

kaudu raha eraldamine maakonnaraamatukogudele ning suurte linnade keskraamatukogudele tegevuste ellu viimiseks (sh programmi tegevustega seotud töötajate töötasud, töövahendid, ürituste korraldamisega seotud kulud jms). Tegevused planeeritakse üheskoos valdkonna kohalike koordinaatoritega.

Olgugi et niivõrd süsteemset koostöömudelit nagu riikliku programmi mudel pole Eestis rahvaraamatukogudega koostöö tegemiseks seni katsetatud, on Iirimaa näitel tegemist hästi toimiva koostöömudeliga, mis ons seal võimaldanud pakkuda nii tervise- kui tööturuvaldkonna teenuseid üle riigi, tehes need kohalikele elanikele võimalikult kättesaadavaks.

Mudeli plussid:

- valdkonna esindajate koostööd rahvaraamatukogudega lihtsustab keskse partnerasutuse ehk rahvaraamatukogude arenduskeskuse olemasolu, kes esindab valdkondadevahelise koostöö planeerimisel ja ellu viimisel kõiki raamatukogusid. Asjatundliku esindusorganisatsioonina on nad kursis raamatukogude võimekuse ja ressursidega, mis aitab tagada seda, et raamatukogudele ja nende töötajatele ei pandaks ebarealistlikke ootusi, mida raamatukogud täita ei suuda.
- rahvaraamatukogud saavad koostöös valdkonna kohalike koordinaatoritega kavandada kohalikul tasandil tegevused, mis kõige paremini vastavad kohalike elanike vajadustele.
- rahvaraamatukogudele tagatakse vahendid tegevuste elluviimiseks.

Mudeli riskid:

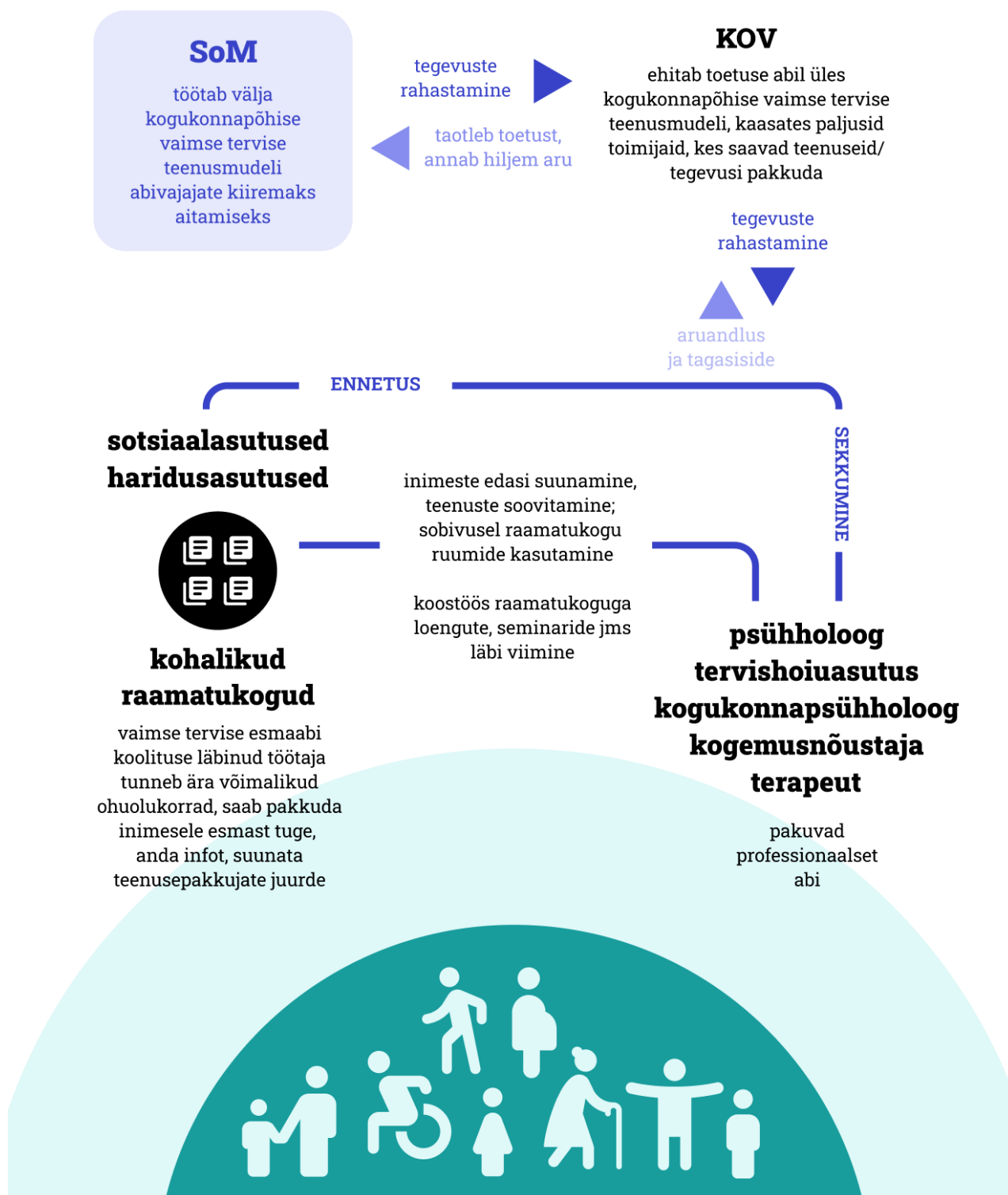
- eri tasandi osapoolte kaasamine suurendab koordineerimiskulusid ja kasvatab bürokraatliku asjaajamise mahtu. Iga mudeli vahelüli töös hoidmine nõuab ressursse, mistõttu jääb tegevuste elluviimiseks vähem vahendeid.;
- raamatukogude arenduskeskus saab teenuste arendajana hästi toimida üksnes juhul, kui ta tunneb rahvaraamatukogude ja kohaliku tasandi teenuste spetsiifikat. Kui arenduskeskuse tegevus jääb elukaugeks, siis ei suuda ta valdkondadevahelise koostöö koordineerimisel raamatukogusid ja nende reaalseid vajadusi ning võimalusi sisukalt esindada;
- tsentraliseeritud koordineerimise puhul on keerulisem arvesse võtta kohaspetsiifilisi eripärasid ja töötajate kompetentse, mistõttu võib juhtuda, et programmi üldiste eesmärkide seadmisel ei võeta piisavalt arvesse kohalikku konteksti, kus teenuseid realselt pakkuda tuleb.

5.1.3. Riik-KOV-raamatukogu mudel

Riik-KOV-raamatukogu mudelis (Joonis 25) on valdkonna poliitikakujundajate ja rahvaraamatukogude **ühenduslülis** KOV. Sellist koostöömudelit praegu raamatukogudega koostöö tegemiseks ei kasutata, ent siinkohal oleme mudeli koostanud vaimse tervise valdkonna näitel, kus SoM on välja töötamas kogukonnapõhist vaimse tervise teenusmudelit, et võimalikke abivajajaid senisest paremini aidata. Nii näitab meie poolt välja pakutud mudel ka seda, kuidas arendatavasse teenusmudelisse saaks ühe osapoolena kaasata rahvaraamatukogusid.

Riik-KOV-raamatukogu mudelit võiks rakendada ka nt ohutusalas esnetustöös, kui valdkonna poliitikakujundaja leiab, et on oluline suurendada inimeste teadlikkust tule-, vee- ja koduohutusest ja/või hädaolukorras toimetulekust ning teha seda just läbi KOV-ide, igale kogukonnale sobivaid koostöövorme otsides. Nii saaks KOV esnetustöök raha taotleda ning seejärel üles ehitada kontekstispetsiifilise lähenemise (nt eri KOV-ides võib eri määral olla probleemiks veeohutus; kriiside korral mõjutab tegevusi see, kas tegemist on suurlinna või maapiirkonnaga jne) ja kaasata tegevustesse erinevaid osapooli kohalikest päästekomandodest rahvaraamatukogudeni. Raamatukogud saavad seejuures olla infomaterjalide (nt käitumisjuhised) jagajateks, korraldada vastavateemalisi loenguid/seminare jne.

Riik-KOV-raamatukogu mudel (vaimse tervise valdkonna näitel)

Joonis 25. Riik-KOV-raamatukogu mudel

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

Kokkuvõtlikult on selle riik-KOV-raamatukogu mudeli **osapooled ja nende tegevused** vaimse tervise valdkonna näitel järgmised:

- 5) **Kogukonnapõhine lähenemine:** valdkonna poliitikakujundaja on otsustanud toetada probleemi lahendamist kohalikul tasandil ning eraldab selleks sihtotstarbeliselt KOV-idele raha tegevuste elluviimiseks. Üheks võimaluseks on taotlusvooru korraldamine (antud näite puhul on SoM otsustanud välja töötada kogukonnapõhise vaimse tervise teenusmudeli ja eraldab selle tarbeks KOV-idele ressursse).
- 6) **KOV-i tegevuskava planeerimine:** valdkonna edendamiseks toetuse taotlemiseks koostab KOV tegevuskava, mis toob välja, milliseid tegevusi ja teenuseid on plaanis vaimse tervise probleemide ennetamiseks ja sekkumiseks kohalikul tasandil pakkuda.
- 7) **Osapooltega tegevuste kokku leppimine:** toetuse saanud KOV koordineerib kogukonnapõhiste vaimset tervist toetavate teenuste pakkujate võrgustikku (sh nii vaimse tervise probleemide ennetamisega seotud tegevused kui ka sekkumisteenused) ning eraldab neile raha teenuste elluviimiseks, teadvustades seejuures ka kohalike rahvaraamatukogude rolli ja olulisust elanike vaimse tervise toetamisel ning kaasates neid tegevuste planeerimisse ja elluviimisesse.
- 8) **Tegevuste elluviimine raamatukogus:** KOV kavandab koostöös kohalike raamatukogude ja teiste kogukonnapõhiste teenuspakkujatega tegevused, mida raamatukogu viib ellu kohalike elanike vaimse tervise hoidmiseks ja sellega seotud murede leevendamiseks (nt temaatiliste teavikute soetamine ja jagamine, koostöös vaimse tervise valdkonna spetsialistidega koolituste ja ürituste korraldamine, vaimse tervisega seotud murede märkamine ja info jagamine teenuspakkujate kohta jms). KOV kavandab vajalikud vahendid tegevuste elluviimiseks ning raamatukogude töötajate koolitamiseks.

Erinevalt kahest eelnevast mudelist ei tee riik-KOV-raamatukogud mudeli puhul rahvaraamatukogud ise vahetut koostööd valdkonna poliitikakujundajatega, vaid saavad suunised ning ressursid KOV-ilt. Kui KOV ei märka (algul) teatud valdkonnas raamatukogude potentsiaali, saavad raamatukogud ise varmselt initsiatiivi üles näidata, et neid tegevustesse kaasataks.

Mudeli plussid:

- olgugi et kohalikul tasandil võib partnereid olla üsna palju, on hierarhilises plaanis tegemist üsna lihtsa koostöömudelig;
- raamatukogu suhtleb valdkondadevahelise koostöö ellu viimisel vahetult KOV-iga, kellega ollakse juba niikuinii kontaktis;

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

- valdkonna esindajad suhtlevad KOV-idega, mitte iga raamatukoguga eraldi, seega pole suhtlus nii ajamahukas kui nt 1. mudeli ehk valdkond-raamatukogud mudeli korral;
- rahvaraamatukogudele eraldatakse spetsiaalselt raha ja partnerluses teiste kohalike toimijatega saavad nad üsna autonoomselt otsustada, milliseid tegevusi ja mil moel nad kohapeal täpsemalt pakkuma asuvad.

Mudeli riskid:

- KOV-i teadlikkusest, huvist, initsiatiivikusest ja suutlikkusest sõltub, mil määral suudetakse ära kasutada riigi poolt loodud võimalusi kohalikele elanikele tegevuste ja teenuste pakkumiseks. Kui KOV ei ole sellest huvitatud või ei suuda taotlust esitada, ei saa ka raamatukogud ressursse, et kohapeal midagi ette võtta;
- KOV ei pruugi näha raamatukogusid olulise toimijana valdkonna probleemide lahendamisel, ei kaasa neid kohaliku tasandi teenuste kavandamisesse ega eralda neile ressursse, mistõttu jääb raamatukogude potentsiaal realiseerimata. Ka uuringuaruandes „Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele – kultuur ja loometegevus I: etenduskunstid, käsitöö, museoloogia, muusika, raamatukogundus ja sport” on välja toodud, et KOV-ide töötajate teadlikkus raamatukogust kui multifunktsionaalsest keskusest on madal ja raamatukogudega seostatakse pigem traditsioonilisi tegevusi nagu teavikute laenutamine, nägemata raamatukogude laiemat rolli (Mets ja Viia, 2019).

5.1.4. Mudelid pole kivisse raiutud

Kõikide eeltoodud koostöömudelite puhul on oluline silmas pidada, et **tegemist on prototüüpidega**, mis võivad aja jooksul muutuda, areneda ja täieneda. Samuti võib valdkondadevahelise koostöö käigus üks mudel asendada teisega: nt pole võimatu, et valdkond-raamatukogud mudel ehk nn Andrase mudel teiseneb aja jooksul, muutudes veelgi süsteemsemaks ja keskselt koordineeritud riikliku programmi mudeliks. Samamoodi võivad areneda ka teised koostöömudelid.

Sõltuvalt poliitikavaldkonna üldisest korraldusest võivad erinevatele valdkondadele sobida isesugused koostöömudelid. Olgugi et oleme välja pakkunud kolm erinevat valdkondadevahelise koostöö mudelit, ei tähenda see, et neist tuleks valida vaid üks ning selle alusel valdkondade ja rahvaraamatukogude vahelist koostööd korraldama asuda. Pigem on tähtis, et iga valdkond leiaks just endale sobiva mudeli raamatukogudega koostöö tegemiseks. Kuivõrd valdkondade endi toimimisloogika on erinev, ongi loomulik, et neile sobivad ka erinevad partnerlussuhete haldamise viisid.

Riikliku programmi mudeli ja riik-KOV-raamatukogu mudeli puhul, mis pole erinevalt valdkond-raamatukogud mudelist praegu veel realselt toimivad, tuleb üheskoos

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

rahvaraamatukogude valdkonna, aga ka teiste puudutatud osapooltega läbi mõelda ka täpsemad **korralduslikud nüansid**, mis koostöömudelite toimimist mõjutavad.

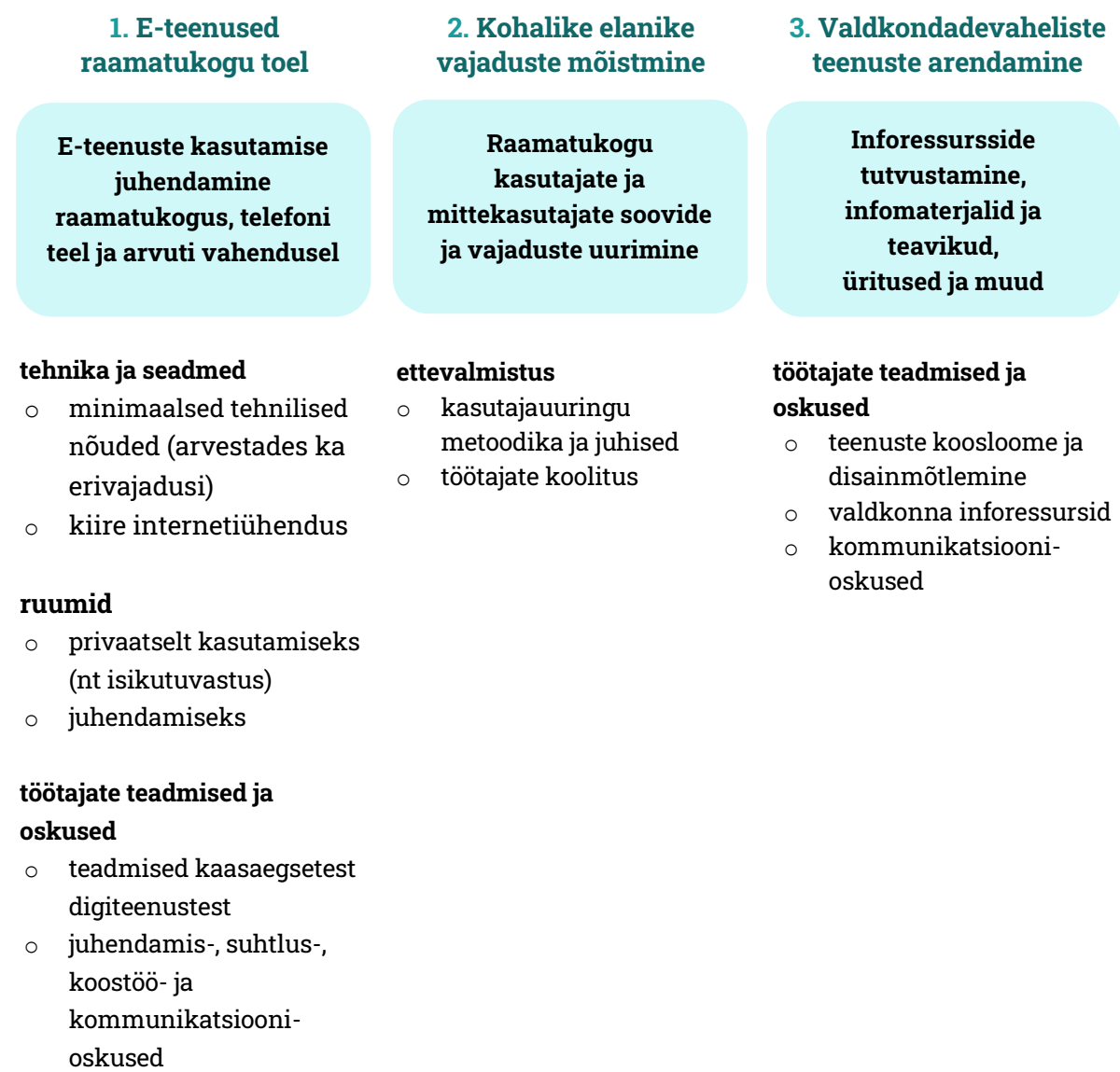
Näiteks riik-KOV-raamatukogu mudeli puhul on oluline jõuda ühisele arusaamale selles osas, kas teatud valdkonnas tegevusteks ressursse eraldades peaks riik KOV-idele raha jagama sihtotstarbeliselt toetus- või tasandusfondi kaudu või riigieelarvelise baasrahastamise kaudu, vältimaks olukorda, kus ressursid raamatukogudeni ei jõuagi, sest KOV ei oska või ei soovi raamatukogus koostööpartnerit näha.

Riikliku programmi mudeli puhul on üheks otsustuskohaks aga see, missugune asutus võiks kanda rahvaraamatukogude arenduskeskuse rolli. Üheltpoolt oleks lihtne ja loogiline koondada kogu raamatukoguvaldkonna arendav roll RaRa kätte, teisalt on iseasi, kui võrd on neil motivatsiooni tegeleda rahvaraamatukogude teenuste arendamise ja laiendamise olukorras, kus nad ise oma igapäevatoos selliseid teenuseid ei paku. Ka võib RaRa-l puudu jääda kohaspetsiifilistest teadmistest, mis on kohalikele elanikele suunatud teenuste arendamisel aga väga tähtsad. Üheks lahenduseks võiks siinkohal olla mitme halduslepingu sõlmimine eri osapooltega nii, et KuM jagab raamatukogude valdkonna vastutust eri teemade lõikes rohkem laiali, andes rahvaraamatukogude valdkondadevahelise koostöö koordineerimise ülesande nt mõnele konkreetsele rahvaraamatukogule, kel on selleks piisavalt võimekust, kogemusi ning kes on oma tegemistega juba teistele raamatukogudele eeskujuks. Samuti on võimalik, et valdkondadevahelist koostööd veavad eri valdkondade lõikes eest erinevad maakonnaraamatukogud, ent seejuures tuleb silmas pidada, et ülesanded ja vastutus ka liigselt ei killustuks.

5.2. Teenuste arendamise etapid

Selleks, et valdkondadevaheliste teenuste pakkumine rahvaraamatukogudes oleks võimalik ja kujuneks edukaks, peavad täidetud olema mõningad eeltingimused. Oleme koostanud **kolmeetapilise valdkondadevaheliste teenuste arendamise kava** (Joonis 26), kuidas Eestis valdkondadevaheliste teenuste pakkumist edasi arendada. Eesti rahvaraamatukogud on teenuste arendamise protsessis jõudnud erinevatesse etappidesse, mistõttu osadel neist on võimalik kiiremini edasi liikuda järgmiste sammude juurde, samas kui teiste puhul on vaja alustada e-teenuste kättesaadavuse tagamiseks vajalikest tegevustest.

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

Joonis 26. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise kava

5.2.1. E-teenused raamatukogu toel

Arvestades seda, et kõigil Eesti elanikel puudub siiani ligipääs avaliku ja erasektori digiteenustele, on raamatukogude valdkondadevaheliste teenuste arendamiseks esmatähtis tagada kõikide rahvaraamatukogude **võimekus juhendada inimesi e-teenuste kasutamisel**. Viimaste aastate ühiskondlikud kriisid on selgelt näidanud, et riigi digiteenuste arendamisel ei saa eeldada, et info uute võimaluste kohta jõuab iseenesest kõigi elanikeni ning et kõigil kodanikel on valmisolek nende teenuste kasutamiseks.

Raamatukogus digiteenuste kasutamise võimaldamiseks ja edaspidi ka muude valdkondadevaheliste teenuste pakkumiseks on vaja raamatukogude **tehnikat ja digiseadmeid regulaarselt uuendada** pidades seejuures silmas, et need võimaldaksid

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

ligipääsu ka erivajadusega inimestele. Samuti peab raamatukogudes olema tagatud **kiire internetiühenduse olemasolu**.

Ühtlasi vajavad raamatukogud **ruume**, mis toetaksid e-teenuste pakkumist, võimaldades inimestel digitoiminguid teha **rahulikus ja privaatses keskkonnas**. Eriti oluline on see nende teenuste kasutamiseks, mis nõuavad veebi teel isiku tuvastamist ja kus teenuse sisu peab jääma privaatseks (pangatoimingud, notariaalsed toimingud jne).

Raamatukogutöötajate digipädevused peavad olema tasemel, mis võimaldaks inimeste juhendamist digiteenuste kasutamisel. Oluline on, et raamatukogutöötajateni jõuaks info uutest teenustest või seniste teenuste arendamisest. Lisaks digipädevustele eeldab inimeste juhendamine ka **täiskasvanute juhendamise valdkonna** kompetentse.

5.2.2. Kohalike elanike vajaduste mõistmine

E-teenuste kasutamise toetamisel baastasemeni jõudmine loob head eeldused teiste valdkondadevaheliste teenuste arendamiseks eelkõige läbi selle, et raamatukogudes on olemas vajalik tehniline baas, mida saab kasutada ka lisateenuste pakkumiseks, samuti on raamatukogutöötajatel vajalikud kompetentsid, mis toetavad ka muude teenuste pakkumist.

Uute, valdkondadevaheliste teenuste arendamiseks on vajalik mõista ka **kohalike elanike vajadusi**, et aru saada, millised on nende probleemid ja millised teenused ei ole praegu piisavalt hästi kättesaadavad. Seetõttu on oluline, et teenuste arendamine algaks nn **kasutajauuringutest**, mis aitaksid kaardistada kohalike elanike vajadusi. Kasutajauuringu algatajaks võib olla nii raamatukogu, kes soovib oma piirkonna elanike ootusi paremini mõista, kui ka valdkonna poliitikakujundaja või -rakendaja, kes soovib alustada raamatukogu kaudu teenuse pakkumist ja tahab enne seda saada suuremat selgust inimeste ootustes ja käitumises.

Uuringu **sihtrühma** hulka peavad lisaks **raamatukogu küllastajatele** kuuluma ka **mittekülastajad**, et mõista ka nende kohalike elanike probleeme, kes raamatukogus ei käi ja kes ei pruugi teada, milliseid võimalusi raamatukogus lisaks raamatute laenutamisele pakutakse, samuti ei ole raamatukogul endal ülevaadet nende vajadustest ja ootustest.

Ootuste kaardistamine ei tohiks alata küsimusest „Mida te soovite raamatukogus teha?“, vaid enne seda tuleks rohkem teada saada inimese üldiste huvide ja eluolu kohta. Seda, kuivõrd oluline on õigete küsimuste küsimine ja mitte ainult raamatukogude küllastajate, vaid ka just mitteküllastajate vajaduste mõistmine, rõhutas ka intervjuueeritud Soome raamatukoguvaldkonna ekspert. Ta soovitas koguni inimeste vajadusi kaardistades üldse mitte kasutada sõna „raamatukogu“, vaid uurida, missugused on probleemid, mille lahendamiseks inimesed nõu otsivad, ning seejärel kaaluda, milliste vajaduste katmisel saab raamatukogu oma tegevustega toeks olla.

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

„Ma arvan, et olulisim on inimestelt küsida, missuguseid teenuseid nad tahaksid või missuguseid teenuseid nad vajaksid. Muidugi ei ole vastuste saamine lihtne ja sa pead nendega tööd tegema ja... Ja on väga tähtis, et sa leiad üles õiged inimesed, sest mõnikord me tegime seda ise valel moel, kui me lihtsalt ütlesime, et „kui sa tahad arendada uut raamatukogu, tule meiega, joome kohvi ja arutleme paar tundi üheskoos“. Kuid need olid alati samad, väga-väga andekad inimesed, kes osalevad alati linnafestivalidel ja kõike muud sellist. Ja need ei olnud need inimesed, kes tegelikult päriselt neid teenuseid vajasisid. /.../ Seega, me läksime kohtadesse... nagu pargid ja supermarketid ja küsitlesime inimesi seal.“

Soome ekspert

Selleks, et raamatukogud saaksid kasutajauuringuid kvaliteetsemalt läbi viia ning uuringute tulemused oleksid ka võrreldavad, vajavad raamatukogud **ühtset metoodilist juhendit**. Selle väljatöötamine võiks olla rahvaraamatukogude arenduskeskuse või ka mõne teise raamatukogunduse valdkonna eestvedaja ülesanne. Juhendi väljatöötamisele peavad järgnema praktilised koolitused uuringu läbiviimiseks.

5.2.3. Valdkondadevaheliste teenuste arendamine

Teades kohalike elanike vajadusi saavad raamatukogud koostöös valdkonna poliitikakujundajatega asuda **arendama ja pakkuma konkreetseid teenuseid ja tegevusi eri valdkondades** nagu elukestev õpe, rahatarkus, lõimumine, vaimse tervise toetamine jne.

Teenuste arendamisel on tähtis arvestada ka teisi toimijaid raamatukogude ümber, kes saavad toetada raamatukogusid ressurssidega, mida raamatukogul endal ei ole (nt ürituste korraldamise ruumid, spetsiifilisem tehnika jms). Kindlasti ei ole raamatukogudes mõtet dubleerida teiste teenusepakkujate tegevusi, vaid neile tuleks pakkuda lisaväärtust, mida inimene saab ainult raamatukogust (nt personaalsem lähenemine, hästi ligipääsetav keskkond jne).

Teenuste arendamiseks on tähtis, et **raamatukogude töötajad oleksid kursis koosloome- ja teenusedisaini põhimõtetega**. Teenuste elluviimist toetavad turundus- ja kommunikatsioonitegevused vajavad samuti spetsiifilisi oskusi.

Joonis 27 ilmestab teenuste disainimise klassikalist mudelit alates kasutajate vajaduste mõistmisest kuni lahenduste testimiseni (Hasso Plattner Institute for Design at Stanford, s.d.).

5. Valdkondadevaheliste teenuste arendamise koostöömudelid ja etapid

Joonis 27. Teenuste disainimise mudel

Valdkondadevaheliste koostöö arendamisel ja raamatukogude pakutavate teenuste mitmekesistamisel tuleb läheneda uuendustele ettevaatlikult, pidades eelkõige silmas kohalike inimeste vajadusi ning ootusi. Samuti ei tohi unustada, et uute teenuste lisandumisega raamatukogudesse peavad kaasnema ka lisaressursid, vältimaks raamatukogude ülekoormamist ja olukorda, mida on ilmekalt kirjeldanud Sofya Aptekar (2019): “Olles ise löögi all, kompenseerivad raamatukogud sageli muude avalike teenuste kärpimist, pakkudes vaestele lastele haridusvõimalusi, abi töö otsimisel, vaba juurdepääsu teabele ning aitavad ületada digilõhet”.

On oluline, et raamatukogu oleks ja jääks kohaks, kuhu inimene tahab minna, et tegeleda endale huvipakkuvaga (lugemine, helilooming, meisterdamine jne); kuhu inimene sõandab minna, kui tal on vaja juhendamist e-teenuste ja/või digivahendite kasutamisel, ent mitte kohaks, kuhu inimene peab minema, sest oludele sunnil ja ääremaastumise tulemusena pole tema kodukohas enam muid teenusepakkujaid ning raamatukogu koondab endas kõike.

6. Järeldused ja soovitused

Rahvaraamatukogude roll on muutumas ja neil on potentsiaal senisest märksa tõhusamalt kaasa aidata Eesti arengus oluliste eesmärkide saavutamisele. Nii arengukava „Eesti digiühiskond 2030“ (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2021) kui „Kultuuri arengukava 2021-2030“ (Kultuuriministeerium, 2021) rõhutavad elanikkonna digipädevuste arendamise vajadust, mis ilmnes olulise teemana ka käesolevas uuringus. Strateegia „Eesti 2035“ tegevuskavas (2022) on ette nähtud raamatukogus pakutavate teenuste laiendamine (sh kaugtöökohtade, tervise- ja sotsiaalteenuste pakkumine, digipädevuste ja keeleõppe arendamine), mis peaks kindlustama kvaliteetsete avalike teenuste kättesaadavuse kõigile Eesti inimestele sõltumata nende elukohast. Kõige selle kõrval ei saa aga unustada, et lisaks toele, mida rahvaraamatukogud saavad pakkuda digiühiskonnas toimetulekul, on raamatukogudel eri tegevuste pakkumise kaudu võimalik panustada ka väärtuspõhise aruteluruumi kujundamisesse ning ühiskonna sidususe suurendamisesse.

Selleks, et rahvaraamatukogud saaksid edukalt täita kõiki neile pandud ootusi ning realiseerida oma potentsiaali erinevate valdkonnapoliitiliste eesmärkide saavutamisele kaasaaitajana, tuleb aga tähelepanu pöörata rahvaraamatukogude valdkonna murekohtadele ning tegeleda nende leevendamise ja lahendamisega. Käesoleva uuringu juhtmõtteks kujunes uuringu valideerimisseminaril kõlanud tõdemus, mille kohaselt on rahvaraamatukogud riigi lühim tee inimeseni, kuid see saab päriselt realiseeruda vaid juhul, kui rahvaraamatukogudele on uute funktsioonide täitmiseks tagatud ressursid ning nende tegevus on väärtustatud nii riigi, KOV-ide kui kogu ühiskonna poolt. Järgnevas tabelis on esitatud uuringu järeldused ja soovitused (Tabel 4).

6. Järeldused ja soovitused

Tabel 4. Järeldused ja soovitused

NR	Järeldus	Soovitus	Kellele suunatud	Oodatav mõju	Riskid, kui järeldusega ei tegeleta
1	Valdkondade teadlikkus raamatukogude potentsiaalset oma valdkonna strateegiliste eesmärkide saavutamisel on olnud vähene. Raamatukogusid ei ole sageli osatud näha võimaliku koostööpartnerina.	Järjepidevalt tõsta esile rahvaraamatukogude tegevust ja potentsiaali nii poliitikakujundajate võrgustikes kui avalikkuses laiemalt (nt läbi kampaaniate nagu raamatukogude teema-aasta), et teha raamatukogude multifunktsionaalsus ja väärtus sotsiaalse sidususe loojatena senisest enam nähtavaks.	Vastutaja: KuM Kaasatud: teised ministeeriumid, (Rahvaraamatu-kogude arenduskeskus)	Valdkondade huvi rahvaraamatukogudega koostöö tegemiseks kasvab, kavandatakse konkreetsed tegevused ja eraldatakse ressursid.	Valdkondade huvi raamatukogudega koostöö tegemiseks jääb väheseks või piirdub üksnes raamatukogude kaudu infomaterjalide levitamisega.
2	Valdkondadevaheliste teenuste arendamise ja pakkumise eelduseks on muutustega kohanev ja visiooni omav rahvaraamatukogude valdkond, mis lisaks põhiülesannete täitmisele on valmis muutuma multifunktsionaalsemaks.	Ajakohastada rahvaraamatukogu seadus, pannes paika rahvaraamatukogu kaasaegne roll, ülesanded ja süsteemi korraldus laiemalt. Toetamaks uue seaduse rakendamist, luua kõiki valdkonda puutuvaid osapooli kaasates rahvaraamatukogude strateegia koos konkreetse tegevuskavaga ning seirata selle ellu viimist. Lisaks julgustada KOV-e pöörama rahvaraamatukogude strateegilisele arendamisele tähelepanu ka oma arengukavu koostades.	Vastutaja: KuM Kaasatud: KOV-id, rahvaraamatukogud, ERÜ	Rahvaraamatukogude rolli kaasajastamine seadusandluses ning valdkondadeülese strateegia (koos tegevuskavaga) loomine annab uue arengutõuke raamatukogude arenguks ning aitab kõigi osapoolte seas väärtustada raamatukogude tegevust ja teadvustada raamatukogude rolli kaasajastamiste tähtsust.	Rahvaraamatukogude tähtsus väheneb ja roll ühiskonnas marginaliseerub.

6. Järeldused ja soovitused

3	<p>Rahvaraamatukogude valdkonnas puudub keskne vastutaja, kes tegeleks teenuste arendamise ja valdkondadega koostöö edendamiseks.</p> <p>Valdkondadevaheliste teenuste arendamiseks on vajalik strateegiline lähenemine ja koostöö eestvedamine (sh toetav seadusandlus, strateegia, ressursid, vastutajad) nii raamatukogude kui poliitikavaldkondade poolelt.</p>	<p>Ministeeriumite tasemel leppida kokku valdkondadevaheliste teenuste koostöömudelid, osapoolte rollid ning tagada koostööks vajalikud eeldused (sh seadusandluses) ja ressursid.</p> <p>Uues rahvaraamatukogu seaduses ette näha rahvaraamatukogude arenduskeskuse funktsioon.</p> <p>Kaaluda, kas seda valdkondadevahelise koostöö koordineerimise rolli võiks kanda mõni võimekas, kogenud ja teistele eeskujuks olev rahvaraamatukogu või RaRa.</p>	<p>Vastutaja: KuM</p> <p>Kaasatud: teised ministeeriumid</p>	<p>Vastutuse ja rollide jaotus teenuste arendamisel on selge.</p>	<p>Teenuste arendamine ja pakkumine raamatukogudes jääb juhuslikuks.</p>
4	<p>KOV-ide võimekus ja huvi raamatukogude teenuste arendamiseks on ebahütlane.</p>	<p>Tõsta esile eesrindlikke raamatukogusid ja saavutada raamatukoguteenuse laiem väärtustamine ühiskonnas.</p> <p>Tekitades seeläbi raamatukoguteenuse vastu huvi ja nõudlust, on võimalik motiveerida KOV-e raamatukogude arendamisse rohkem panustama.</p>	<p>Vastutaja: KuM</p> <p>Kaasatud: Eesti Linnade ja Valdade Liit, KOV-id, rahvaraamatukogud</p>	<p>KOV-id on motiveeritud panustama raamatukogude teenuste arendamisse.</p>	<p>KOV-ide toetuse puudumisel napib raamatukogudel ressursse teenuste arendamiseks.</p>

6. Järeldused ja soovitused

5	KOV-ide suutlikkus raamatukogude digitaristut uuendada on ebaühtlane. Paljude raamatukogude digitaristu on vananenud, mistõttu ei ole raamatukogud kasutajate silmis kaasaegsed ja atraktiivsed teenusepakkujad.	Kavandada ja viia keskselt üle riigi ellu rahvaraamatukogude digitaristu uuendamise meede.	Vastutajad KuM ja MKM Kaasatud: KOV-id, rahvaraamatukogud	Raamatukogude tehniline baas on kaasaegne, võimaldades e-teenuste kasutamise toetamist ning muude valdkondadevaheliste teenuste arendamist.	Kaasaegsete tehniliste lahendusteta raamatukogudes on teenuste arendamine piiratud. Teenused ei vasta kasutajate ootustele.
6	Raamatukogude ruumipuudus raskendab lisateenuste pakkumist (puuduvad ühistööruumid või individuaalse juhendamise võimalused).	Koostöös KOV-ide ja teiste kohalike asutuste ja organisatsioonidega otsida nutikaid viise teenuse pakkumiseks (nt ürituste korraldamiseks väljaspool raamatukogu ruume).	Vastutajad: KOV-id ja rahvaraamatukogud Kaasatud: kohalikud asutused ja organisatsioonid	Teenused on kohalikele elanikele kättesaadavad.	Teenust kohalikele elanikele ei pakuta.
7	Raamatukogude töötajad vajavad valdkondadevaheliste teenuste pakkumiseks/laiendamiseks regulaarset koolitust (digikompetentsid, teenusedisain, kommunikatsioon jne)	Osapoolte koostöös pakkuda regulaarseid koolitusi, soovitavalt e-koolitusena, mis võimaldab võrdsemat ligipääsu sõltumata raamatukogu asukohast.	Vastutaja: KuM Kaasatud: teised ministriumid rahvaraamatukogud (Rahvaraamatu-kogude arenduskeskus) ERÜ	Raamatukogutöötajad on asjatundlikud ja suudavad tagada kvaliteetse teenuse pakkumise.	Raamatukogutöötajad tegutsevad õhinapõhiselt, teenuse kvaliteet ei pruugi olla tagatud.

6. Järeldused ja soovitused

8	<p>Raamatukogude töötajate töötasu on madalam nii Eesti keskmisest palgast kui ka võrreldavaid kompetentse eeldavate ametialade palgast, mistõttu on pärsitud seniste töötajate motivatsioon teenuseid arendada ning pole tagatud ka töötajate piisav järelkasv.</p>	<p>KuM-i, RaM-i ja KOV-ide koostöös töötada välja lahendused raamatukogude töötajate töötasude süsteemi uuendamiseks ja töötasude tõstmiseks. Valdkondadevahelises koostöös arendatavate teenuste loomisel otsida kohe võimalusi katta raamatukogutöötajate töötasu vähemalt osaliselt huvitatud valdkonna vahenditest.</p>	<p>Vastutajad: KuM ja RaM</p> <p>Kaasatud: KOV-id, teised ministeeriumid</p>	<p>Aktiivsed ja mitmekülgsete kompetentsidega raamatukogutöötajad lahkuvad töölt. Seniste töötajate pensioneerumisel ja järelkasvu puudumisel raamatukogu suletakse, mis halvendab kohalike elanike jaoks teenusele ligipääsu.</p>	<p>Raamatukogude atraktiivsus töökohana kasvab.</p>
9	<p>Rahvaraamatukogudes napib inimressurssi lisateenuste pakkumiseks, samas ei ole töötajate tööaja kasutus alati efektiivne. Võimaldades teavikute laenutamist ja tagastamist iseteenindusautomaatide abil, vabaneks töötajate tööaega muude teenuste arendamiseks ja pakkumiseks (sh individuaalne juhendamine).</p>	<p>Kavandada ja viia ellu rahvaraamatukogude iseteenindusseadmete hange.</p>	<p>Vastutaja: KuM</p> <p>Kaasatud: KOV-id, rahvaraamatukogud</p>	<p>Raamatukogude töötajad saavad kasutada oma tööaega nendeks tegevusteks ja teenusteks, mida ei saa automatiseerida (nt individuaalne juhendamine, ürituste korraldamine jmt).</p>	<p>Raamatukogude töötajatel puudub ajaline ressurss täiendavate teenuste pakkumiseks.</p>
10	<p>Raamatukogude teadlikkus kohalike elanike teenuste vajadustest ja raamatukogude potentsiaalset neid pakkuda on vähene.</p>	<p>Töötada välja raamatukogude teenuste arendamiseks sobilik kasutajauuringute meetoodika (seejuures ei tohi unustada ka mittekasutajate ootuste kaardistamist), koostada selle rakendamise juhised, koolitada raamatukogude töötajaid ja viia läbi pilootprojekt meetoodika katsetamiseks.</p>	<p>Vastutaja: KuM</p> <p>Kaasatud: (Rahvaraamatu- kogude arenduskeskus), rahvaraamatukogud</p>	<p>Raamatukogud mõistavad paremini kohalike elanike ootusi ja vajadusi, mis on eelduseks uute teenuste arendamiseks.</p>	<p>Teenuste arendamise ressursse kasutatakse ebaotstarbekalt, kui raamatukogus pakutakse teenuseid, mida kohalikud elanikud ei vaja.</p>

7. Kasutatud allikad

- Aabø, S., Audunson, R. (2012). Use of library space and the library as place. *Library & Information Science Research*, 34(2), 138–149. Võrgulehel: <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2011.06.002> (04.05.2022)
- Angelescu, H. G. B., Chiaburu, E. (2015). Regime Change in Romania: A Quarter-Century Impact on Libraries. *Library Trends*, 63(4), 809-843. Võrgulehel: <https://digitalcommons.wayne.edu/slifsrp/128/> (12.04.2022)
- Aptekar, S. (2019). The Public Library as Resistive Space in the Neoliberal City. *City & Community*, 18(4). Võrgulehel: <https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1111%2Fcity.12417> (04.05.2022)
- Baran, P.-A., Andersen, S. (2011). Helping Bridge the Digital Divide in Romania – How IREX's Biblionet program and Romania's Public Libraries Increasingly Afford Access to eGovernment Services to Digitally Excluded Citizens. Võrgulehel: <https://www.ifla.org/past-wlic/2011/124-baran-en.pdf> (12.04.2022)
- Biblioteken.fi. (s.d.). *The National Development Services (NDS/VAKE) of public libraries in Finland*. Võrgulehel: https://www.biblioteken.fi/vake-esite-2020-teksti?language_content_entity=en (14.04.2022)
- Bibliotheekinzicht. (2021a). *Bibliotheekorganisaties in Nederland*. Võrgulehel: <https://www.bibliotheekinzicht.nl/kern-en-basisgegevens/bibliotheekorganisaties-nederland> (13.04.2022)
- Bibliotheekinzicht. (2021b). *Het openbarebibliotheekstelsel: Rijk, provincie, gemeente*. Võrgulehel: <https://www.bibliotheekinzicht.nl/organisatie/het-openbarebibliotheekstelsel-rijk-provincie-gemeente> (13.04.2022)
- Bibliotheekinzicht. (2021c). *Inkomsten en uitgaven van de openbare bibliotheek*. Võrgulehel: <https://www.bibliotheekinzicht.nl/kern-en-basisgegevens/inkomsten-en-uitgaven-van-de-openbare-bibliotheek> (13.04.2022)
- Bibliotheekinzicht. (2021d). *Beleidshistorie van de openbare bibliotheek*. Võrgulehel: <https://www.bibliotheekinzicht.nl/kern-en-basisgegevens/beleidshistorie-van-de-openbare-bibliotheek> (13.04.2022)
- Bibliotheekinzicht. (2022a). *Bibliotheeklocaties en -faciliteiten*. Võrgulehel: <https://www.bibliotheekinzicht.nl/kern-en-basisgegevens/bibliotheeklocaties-en-faciliteiten> (13.04.2022)
- Bibliotheekinzicht. (2022b). *Scholing en competenties*. Võrgulehel: <https://www.bibliotheekinzicht.nl/organisatie/scholing-en-competenties> (13.04.2022)
- Bibliotheekinzicht. (2022c). *Samenwerkingspartners van de bibliotheek*. Võrgulehel: <https://www.bibliotheekinzicht.nl/organisatie/samenwerkingspartners-van-de-bibliotheek> (13.04.2022)
- Debeij, J. (2015). *New legislation for public libraries in the Netherlands & the new role for the Koninklijke Bibliotheek*. Võrgulehel: <http://library.ifla.org/id/eprint/1277/1/200-debeij-en.pdf> (13.04.2022)

7. Kasutatud allikad

Department of Health. (2013). *Healthy Ireland. A framework for improved health and wellbeing, 2013-2023*. Võrgulehel: <https://assets.gov.ie/7555/62842eef4b13413494b13340fff9077d.pdf> (11.04.2022)

Department of Rural and Community Development. (2018). *OUR PUBLIC LIBRARIES 2022: Inspiring, Connecting and Empowering Communities*. Võrgulehel: <https://assets.gov.ie/4278/111218115931-79413828933647aaa21ce9157ee170ba.pdf> (11.04.2022)

Durosinmi, G. (2019). *The Role of Finnish Public Libraries in Immigrants' Integration Process in Finland: Impacts and Effects of Library Usage*. Master thesis in the International Information and Knowledge Management. Åbo Akademi University.

Eesti 2035. Vabariigi Valitsuse tegevuskava (28. aprill 2022). Võrgulehel: <https://valitsus.ee/media/4771/download> (04.05.2022)

Eesti Konjunktuuriinstituut. (2022.) Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. *10. Kultuuripärand: raamatukogud*. Võrgulehel: <https://www.kul.ee/media/3808/download> (22.05.2022)

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. (2016). *21. sajandi raamatukogu*. Võrgulehel: <https://www.eru.lib.ee/images/stories/dokumendid/21-sajandi-raamatukogu.pdf> (03.05.2022)

Erich, A. (2020). Libraries Reaction of Romania to the Crisis Caused by COVID 19. *Postmodern Openings*, 11(3), 332-343. <https://doi.org/10.18662/po/11.3/218>

Fontes. (2021). *Riigi ameti- ja hallatavate asutuste, riigi asutatud sihtasutuste ning avalik-õiguslike asutuste palgauuring 2021*. Võrgulehel: https://www.rahandusministeerium.ee/system/files_force/document_files/riigi_ameti-ja_hallatavate_asutuste_riigi_asutatud_sihtasutuste_ning_avalik-oiiguslike_asutuste_palgauuring_2021.pdf?download=1 (25.04.2022)

Fried, S., Popova, D., Dąbrowska, M., Chiranov, M. (2014). A Tale of Public Libraries in Bulgaria, Poland, and Romania: The Case of Three Gates Foundation Grants. *Library Trends*, 63(2), 127-143. Võrgulehel: <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/89800/63.2.fried.pdf?sequence=2> (12.04.2022)

Government of Ireland. (2018). *Community Development*. Võrgulehel: <https://www.gov.ie/en/policy/d5adb8-community-supports/#business-training-and-education> (11.04.2022)

Government of Ireland. (2022). *Public Libraries*. Võrgulehel: <https://www.gov.ie/en/policy-information/7468fd-public-libraries/> (11.04.2022)

Hasso Plattner Institute of Design at Stanford. (s.d.) *An Introduction to Design Thinking. PROCESS GUIDE*. Võrgulehel: <https://web.stanford.edu/~mshanks/MichaelShanks/files/509554.pdf> (04.05.2022)

Kantar Emor. (2018). *Muuseumide ja raamatukogude külastajate ja mittekülastajate uuring. Uuringu lõpparuanne*. Võrgulehel: https://www.ester.ee/record=b5160325*est (03.05.2022)

KB, Stichting Samenwerkende POI's Nederland (SPN) & Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB). (2021). *Netwerkagenda. Openbare bibliotheekvoorzieningen 2021-2023*. Võrgulehel:

7. Kasutatud allikad

<https://www.bibliotheeknetwerk.nl/sites/default/files/2021-06/Netwerkagenda%202021-2023.pdf> (13.04.2022)

KB. Nationale bibliotheek. (s.d.) Bibliotheken: volop digitale boeken, leer- en hulpmogelijkheden voor Oekraïense vluchtelingen. Võrgulehel: <https://www.kb.nl/actueel/nieuws/bibliotheken-volop-digitale-boeken-leer-en-hulpmogelijkheden-voor-oekraïense>. (13.04.2022)

Kekki, K. (2012). *The Past and Present of the Finnish Library Strategy*. Võrgulehel: <https://now.libraries.fi/strategy.html> (14.04.2022)

Kultuuriministeerium. (2021). *Kultuuri arengukava 2021-2030*. Võrgulehel: <https://kul.ee/kultuur2030> (25.04.2022)

Kultuuriministeerium. (2022b). *Kultuurielarve 2022*. Võrgulehel: <https://www.kul.ee/kultuurielarve2022> (25.04.2022)

Kultuuriministeerium (2022c). *Raamatukogude arendamine*. Võrgulehel: <https://www.kul.ee/raamatukogude-arendamine> (25.04.2022)

LEGE Nr. 334 din 31 mai 2002. Legea bibliotecilor. Võrgulehel: https://www.bibnat.ro/dyn-doc/Legea%20bibliotecilor%20334_2002.pdf (12.04.2022)

Libraries Ireland. (2022a). *Work Matters*. Võrgulehel: <https://www.librariesireland.ie/services/work-matters> (11.04.2022)

Libraries Ireland. (2022b). *Healthy Ireland at Your Library*. Võrgulehel: <https://www.librariesireland.ie/services/healthy-ireland-at-your-library> (11.04.2022)

Library Map of the World. (2017a). *Public Libraries in Romania Facilitate Access to Agricultural Subsidies*. Võrgulehel: <https://librarymap.ifla.org/stories/Romania/PUBLIC-LIBRARIES-IN-ROMANIA-FACILITATE-ACCESS-TO-AGRICULTURAL-SUBSIDIES/21> (12.04.2022)

Library Map of the World. (2017b). *Coding for Kids in Libraries*. Võrgulehel: <https://librarymap.ifla.org/stories/Romania/CODING-FOR-KIDS-IN-LIBRARIES/20> (12.04.2022)

Library Map of the World. (s.d.) *Romania*. Võrgulehel: <https://librarymap.ifla.org/map/Metric/Number-of-libraries/LibraryType/National-Libraries,Academic-Libraries,Public-Libraries,Community-Libraries,School-Libraries,Other-Libraries/Country/Romania/Weight/Totals-by-Country> (12.04.2022)

Lindberg, P. (2013). Small libraries an asset for municipalities. *Scandinavian Public Library Quarterly*. 46(3), 13-15.

Lison, B., Huysmans, F., Mount, D. (2016). Research for CULT Committee: Public libraries – Their New Role. Võrgulehel: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/573455/IPOL_STU\(2017\)573455_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/573455/IPOL_STU(2017)573455_EN.pdf) (04.05.2022)

Local Government Act 2001. (Updated to 19 October 2016). Võrgulehel: https://www.lawreform.ie/fileupload/RevisedActs/WithAnnotations/HTML/EN_ACT_2001_0037.HTM#PARTIX-CHAPIII-SEC78 (11.04.2022)

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. (2021). *Eesti digiühiskond 2030*. Võrgulehel: <https://www.mkm.ee/digiriik-ja-uhenduvus/digiuhiiskonna-arengukava-2030> (25.04.2022)

7. Kasutatud allikad

- Melvin, J. (2019). *Light and enlightenment: libraries in Finnish cultural identity*. Võrgulehel: <https://www.architectural-review.com/places/finland/light-and-enlightenment-libraries-in-finnish-cultural-identity> (14.04.2022)
- Mets, U., Viia, A. (2019). *Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele – kultuur ja loometegevus: etenduskunstid, käsitöö, museoloogia, muusika, raamatukogundus, sport. Uuringuaruanne*. Tallinn: SA Kutsekoda. Võrgulehel: https://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2017/10/OSKA-Kultuur-ja-loometegevus_I-osa_uuringuaruanne_2019_06.04.20.pdf (25.04.2022)
- Michelson, A., Nuiamäe, M., Kendrali, E., Ester, J., Murasov, M., Haaristo, H.-S., Mägi, E., Siimsen, I. (2021). *Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 lõpphindamine*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Ministry of Education and Culture. (2022a). *Library Network*. Võrgulehel: <https://okm.fi/en/library-network> (14.04.2022)
- Ministry of Education and Culture. (2022b). *Acts and decrees concerning libraries*. Võrgulehel: <https://okm.fi/en/legislation-libraries> (14.04.2022)
- Ministry of Education and Culture. (2022c). *Policies concerning libraries*. Võrgulehel: <https://okm.fi/en/policies-libraries> (14.04.2022)
- Ministry of Education and Culture. (2022d). *Financing of libraries*. Võrgulehel: <https://okm.fi/en/financing-libraries> (14.04.2022)
- Palgainfo Agentuur (s.d). Statistikaameti (SA) ja Maksu- ja Tolliameti (EMTA) andmete kolm peamist erinevust meetodikate vahel. Võrgulehel: <https://www.palgainfo.ee/?id=11016> (26.04.2022)
- Public Libraries Act, 1492/2016. Võrgulehel: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2016/en20161492> (14.04.2022)
- Raamatukogusõnastik. (2018). <https://termin.nlib.ee>
- Creativity Lab / Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. (2021). *Raamatukogude kvaliteedihindamise tulemused 2020*. Võrgulehel: <https://eru.lib.ee/images/stories/dokumendid/Rahvaraamatukogude-kvaliteedihindamise-raport-2020.pdf> (25.04.2022)
- Rahandusministeerium. (2021). *Avaliku teenistuse 2020. aasta aruanne*. Võrgulehel: https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/atar_2020_final_.pdf (25.04.2022)
- Rahvaraamatukogu seadus. RT I 1998, 103, 1696.
- Rahvaraamatukogudele riigieelarvest finantseeritavate kulude jaotamise kord. (RT I, 13.01.2015, 30). Võrgulehel: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113012015030> (31.05.2022)
- Romania Insider. (2018). *Fewer Libraries in Romania in 2017*. Võrgulehel: <https://www.romania-insider.com/fewer-libraries-romania-2017> (12.04.2022).
- Sans, A. (2020). *Library Legislation and Policy in Europe: Results of a Questionnaire - Interim Report*. EBLIDA. Võrgulehel: http://www.eblida.org/News/2020/EBLIDA_Library-Legislation-and-Policy-in-Europe.pdf (12.04.2022)

7. Kasutatud allikad

- Statistikaamet. (2021). Eesti inimesed on interneti kasutuse poolest langenud Euroopa keskmike sekka. <https://www.stat.ee/et/uudised/eesti-inimesed-interneti-kasutuse-poleest-langenud-euroopa-keskmike-sekka> (26.04.2022)
- Statistikaamet. (2022a). Andmetabel KU01: Rahvaraamatukogud. Võrgulehel: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_kultuur_raamatukogud/KU01/table/tableViewLayout2 (04.05.2022)
- Statistikaamet. (2022b). Palgarakendus. Võrgulehel: <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/eksperimentaalstatistika/palgarakendus> (16.05.2022)
- Statistikaamet. (2022c). Andmetabel PA001: Keskmise brutopalk, tööjõukulu, töötatud tunnid ja töötajate arv tegevusalarühma järgi (kvartalid) Võrgulehel: https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_palk-ja-toojeukulu_palk_aastastatistika/PA001/table/tableViewLayout2 (25.04.2022)
- The Council for Public Libraries. (2016) *Library for Citizens. The Way Forward For Public Libraries 2016–2020*. Võrgulehel: <https://naple.eu/mdocs-posts/library-for-citizens-an-essential-part-of-the-finnish-know-how-the-way-forward-for-public-libraries-2016-2020/> (14.04.2022)
- The Council for Public Libraries. (2021) *Luckily, there is the library! The Way Forward For Public Libraries 2021–2025*. Võrgulehel: <https://naple.eu/mdocs-posts/lucikly-there-is-the-library-the-way-forward-for-public-libraries-2021-2025/> (14.04.2022)
- Toma, M. C. (2016). *Biblionet – Global Libraries Romania*. Võrgulehel: <https://epale.ec.europa.eu/is/node/19088> (12.04.2022)
- Tonca, R. A. (2016). The Library in the 21st Century: Transformation in Romania. *Athens Journal of Architecture*. 2(1), 65-78. Võrgulehel: https://www.researchgate.net/publication/329108428_The_Library_in_the_21st_Century_Transformation_in_Romania (12.04.2022)
- Văileanu, C., Râpeanu, A., Avram, M. (2011). *The Library Grows With Me! Summer School for Young Romanian Librarians*. Võrgulehel: <https://www.ifla.org/past-wlic/2011/97-vaileanu-en.pdf> (12.04.2022)
- van Kempen, S., van den Dool, A., Lindberg, P., Parviainen, L. (2020). Trends in the Dutch and Finnish library landscape. *Library Management*. Võrgulehel: https://www.academia.edu/43686975/Trends_in_the_Dutch_and_Finnish_library_landscape (13.04.2022)
- van Melik, R., Merry, M. S. (2021). Retooling the public library as social infrastructure: a Dutch illustration. *Social & Cultural Geography*. Võrgulehel: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14649365.2021.1965195> (13.04.2022)
- Visas, K. (2020). Õppereis viis Dublinisse. *Raamatukogu, 1/2020*, 27-32.

Lisa 1. Meetodid ja andmed

Intervjuud

Intervjuud Eesti ekspertidega

Intervjuude eesmärgiks oli koguda informatsiooni selle kohta, millised on olnud erinevate osapoolte senised kogemused rahvaraamatukogudes lisateenuste pakkumisel, kuidas on toimunud asutustevaheline koostöö siiani ja milline on rahvaraamatukogude ning valdkondade nägemus teenuste arendusvõimalustest ja koostöömudelitest.

Nii fookusrühma kui individuaalintervjuude ekspertide valimi koostamisel kasutasime sihiteadlikku valimit. Fookusrühmas osalejate välja valimise kriteeriumiks oli, et intervjueritav peab olema valdkonna poliitikakujundaja või rakendaja. Seejuures lähtusime ka tellija soovitudest. Mõnel juhul ei olnud valimisse kuuluval isikul endal võimalik fookusrühma intervjuus osaleda ja sel juhul aktsepteerisime pakutud asendusliikme osalemist.

Kõik intervjuud toimusid videokõne rakenduste abil. Ülevaade individuaal- ja fookusrühmaintervjuudes osalejatest on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. Intervjuude sihtrühmad ja osalejad

Individuaalintervjuud (kokku 6 osalejat)	Fookusrühma intervjuud (kokku 5 intervjuud ja 14 osalejat)
<ul style="list-style-type: none">○ rahvaraamatukogude juhid (2)○ KOV-ide raamatukogude valdkonna juhid (2)○ Eesti Rahvusraamatukogu esindaja (1)○ KuM-i raamatukogude valdkonna nõunik (1)	<ul style="list-style-type: none">○ elukestev õpe (HTM, Andras, RaM, MKM)○ tööturuteenused (SoM, Töötukassa)○ tervisedendus (SoM, TAI, Tervisekassa)○ lõimumine (KuM, INSA)○ riigiteenused ja rahastamine (RaM)

Intervjuude läbiviimiseks koostasime poolstruktureeritud intervjuukavad, mille küsimused olid kohandatud lähtuvalt intervjuu sihtrühma profiilist.

Fookusrühmades alguses andsime osalejatele ülevaate rahvaraamatukogude hetkeolukorrast (raamatukogude statistilised näitajad (kogu arv, kasutajad, külastajate ja mitte külastajate profiilid, mitte külastajate ootused) ning tutvustasime dokumendianalüüsisist järeldatu põhjal, milliseid tegevusi raamatukogud konkreetses valdkonnas on teinud. Kuna mitmed poliitikakujundajad ei olnud varem raamatukogudega koostööd teinud, siis aitas selline lähenemine neil kiiremini teemasse sisse elada ja raamatukogude potentsiaali hoomata.

Intervjuud välisekspertidega

Teiste riikide rahvaraamatukogude süsteemi ning teenuste korralduse kohta põhjalikuma info saamiseks viisime läbi kaks poolstruktureeritud ekspertintervjuud Iirimaa ja Soome raamatukoguvaldkonna asjatundjatega. Intervjuude eesmärk oli saada ekspertidelt lisateavet nüansside osas, mida dokumendianalüüsi ning kirjanduse ülevaate käigus läbi töötatud tekstilised allikad piisavalt ei avanud või mida neis ei käsitletud. Kasutades sihiteadlikku valimit (lähtudes nii tellija soovitustest kui vastava riigi rahvaraamatukogude valdkonna korraldusega tutvumisel saadud infost), intervjuueerisime eksperte järgmistest asutustest:

- Iirimaa raamatukogude arenduskeskus (Libraries Development)¹¹;
- Helsingi keskraamatukogu Oodi.

Iirimaa eksperdiga toimus intervjuu Zoomi vahendusel, Soome eksperdiga korraldasime intervjuu Helsingi kohapeal.

Lisaks kontakteerusime mõne detaili täpsustamiseks e-kirja teel ka Soome Haridus- ja kultuuriministeeriumi esindajaga, kes vastas meie küsimustele kirjalikult.

Intervjuude analüüs

Andmeanalüüsimetodina kasutasime nii Eesti kui välisriikide ekspertidega läbiviidud intervjuude puhul kvalitatiivset kontentanalüüsi, mis sobib mõõduka suurusega valimiga ning meie eesmärgiga uurida osapoolte kogemusi rahvaraamatukogudes valdkondadevaheliste teenuste pakkumisel ning nende nägemust selliste teenuste korraldusest, arendusvõimalustest ja koostöömudelitest. Intervjuude käigus kogutud materjalide süstematiseerimisel ja analüüsimisel rakendasime temaatilist kodeerimist (nt koostöö takistused, teenuste korraldus, rahastamine jms).

Registriandmete analüüs

Rahvaraamatukogutöötajate palkade analüüsis kasutasime erinevaid andmeallikaid, mida analüüsisime eraldiseisvalt. Andmed olid töötlemisel üldistatud kujul, puudus võimalus isikuid tuvastada. Järgnevas tabelis on esitatud uuringu raames kasutatud registriandmete allikad ja koosseis (Tabel 6).

¹¹ Iirimaa raamatukogude Arenduskeskus kuulub Iirimaa Omavalitsuste Liidu (Local Government Management Agency (LGMA)) koosseisu

Lisa 1. Meetodid ja andmed

Tabel 6. Palgaanalüüsis kasutatud andmeallikad

Andmeallikas	Andmete koosseis ja lisainfo
Eesti Maksu- ja Tolliamet ja Töötamise register	<p>Eesti Maksu- ja Tolliameti Töötamise registri andmed (TÖR), etteantud rahvaraamatukogude registrikoodide valimi põhjal koostas Statistikaamet andmete väljavõtu vastavalt palgaandmete päringule.</p> <p>Selle päringu põhjal on andmed järgmistes lõigetes: aastad 2019, 2020, 2021; töötajate arv; (aastakeskmine) keskmine brutokuutasu taandatud täistööajale, keskmine brutokuutasu, mediaan töötasu taandatud täistööajale, mediaan töötasu; maakond; amet klassifikaatori (ISCO) põhjal (nimetus, kood):</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ 1349 Kutseteenuste juhid, mujal liigitamata ○ 2622 Raamatukoguhoidjad jms teabe tippspetsialistid ○ 3433 Galeriide, muuseumide ja raamatukogude tehnilised töötajad ○ 4411 Raamatukogutöö assistendid <p>Andmete piirangud:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ TÖR andmetes ei ole võimalik eristada tööaega (osa- ja täistööaeg). ○ TÖR puhul on asukoha määrajaks töökoha aadress. ○ TÖR andmed on kassapõhised (augustis teenitud palk läheb arvestuses septembrisse, mil see välja makstakse)
Statistikaameti palgauuringu andmed	<p>Valikuuringuga kogutav info; andmete väljavõtte põhineb koondatuna ISCO koodidel (rahvaraamatukogude töötajad: suurusjärgus 1200 raamatukoguhoidjat) :</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ ISCO koodid 1 ja 2 (juhid ja tippspetsialistid, ISCO 13490005 ja 13490016, raamatukoguhoidjad ISCO 26220003) ○ kõik ülejäänud madalamad ISCO koodid, mida raamatukogude töötajate seas esineb (sh raamatukogu kataloogijad (ISCO 44110002)) <p>Selle päringu põhjal on andmed järgmistes lõigetes: aastad 2015, 2016, 2017, 2018, 2019; kvartal; maakond; asutuste arv; töötajate arv; täis- ja osaajaga töötajate arv; keskmine brutokuutasu taandatud täistööajale;</p> <p>Andmete piirangud:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Palgauuringu andmetes ei ole võimalik arvutada mediaantöötasu. ○ Eraldi ei ole võimalik analüüsida ameteid (ISCO) klassifikaatori järgi. ○ Palgauuringus on asukoht määratud ettevõtte aadressi või allüksuse aadressi järgi. ○ Statistikaameti andmed on tekkepõhised (augustis teenitud palk läheb augustikuu arvestusse)
Statistikaameti avalikud andmed	<p>Kasutasime Eesti keskmise palgatasemega võrdluseks järgmisi avalikke andmetabeleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ PA004: KESKMINE BRUTOPALK, TÖÖJÕUKULU JA TÖÖTATUD TUNNID (2018/2019-2021) ○ PA21: KESKMINE BRUTO- JA NETOKUUPALK (2015-2018) ○ A5321: keskmine bruto- ja netokuupalk (2015-2017)
Eesti Rahvusraamatukogu	<p>Päringuga edastatud andmed Eesti Rahvusraamatukogu kõrgharidusega kultuuritöötajate ja muude ametite palkade kohta.</p> <p>Selle päringu põhjal on andmed järgmistes lõigetes: aastad 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021; isikute aastakeskmine koguarv; keskmine brutokuutöötasu taandatud täiskohaga töötamisele, brutokuutöötasu mediaan taandatud täiskohaga töötamisele, keskmine brutotöötasu (tegelik), brutokuutöötasu mediaan (tegelik). Ning 2015-2021 keskmine brutokuutöötasu, mediaan brutokuutöötasu ametite klassifikaatori tasemetel: 2 – Tippspetsialistid; 3 - Tehnikud ja keskastme spetsialistid; 5 - Teenindus- ja müügitöötajad</p>

Lisa 1. Meetodid ja andmed

Koondasime ja töötlesime andmepäringuga saadud andmeid, et oleks võimalik erinevatest allikatest pärinevat infot võrrelda (nt kvartalipõhiste andmete ümber arvutamine aasta keskmiseks töötajate arvaks ja brutokuutasuks).

Analüüsis kasutasime sagedusjaotusi. Võrdlesime rahvaraamatukogude töötajate palgaandmeid maakondade lõikes, samuti rahvaraamatukogude töötajate palkasid Eesti keskmisega ning Eesti Rahvusraamatukogu spetsialistide keskmisega..

Palgaandmete analüüsi puhul tuleb silmas pidada asjaolu, et andmed pärinevad erinevatest allikatest. Andmete piirangute kirjeldamisel on lähtunud Statistikaametist pärinevast sisendist ja ka ühe teenusepakkuja (Palgainfo Agentuur) poolt kirjeldatud meetodikate erinevustest. Rahvaraamatukogude töötajate palga puhul perioodil 2015–2018 on ametid koondatud kokku, perioodil 2019–2021 on eristatavad ISCO ametid ning võrdluseks enamasti kasutatud raamatukoguhoidja (ISCO2622) palgaandmeid. Analüüsis on enamasti võrreldud täisajale taandatud keskmist brutokuutasu. Arvutuslikult erineb hilisem periood ca 5% suurema palgaga.

Tabel 7 on esitatud aasta keskmine raamatukogutöötajate arv palkade analüüsi andmestikes. Keskmiselt kajastub analüüsis 1200 rahvaraamatukogutöötaja palgainfo. Mõnel juhul on vaadeldud ametigruppe kitsamalt, näiteks aastatel 2019–2021 keskmine töötajate arv ametil ISCO 2622 - *Raamatukoguhoidjad jms teabe tippspetsialistid* on 686 inimest.

Tabel 7. Aasta keskmine rahvaraamatukogude töötajate arv analüüsitud andmestikes

aasta	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
aasta keskmine raamatukogutöötajate arv	1225	1198	1187	1199	1200	1193	1178

Küsitlused

Uuringu raames viisime läbi kaks veebiküsitlust, millest üheks sihtrühmaks olid KOV-ide töötajad ja teisel rahvaraamatukogude esindajad. Küsitlustega kogusime täiendavaid andmeid lisaks dokumendianalüüsi ja intervjuerimise kaudu saadud infole rahvaraamatukogude teenuste praeguse korralduse ning osapoolte ja sihtrühmade vajaduste kohta.

Kasutasime kõikset valimit ning saatsime kutse uuringus osalemiseks kõigile Eesti KOV-idele (15 linna ja 64 valda) ja rahvaraamatukogudele (Tabel 8).

Lisa 1. Meetodid ja andmed

Tabel 8. Küsitluste valim

Sihtrühm	Üldkogum	Vastanute arv	Vastamismäär	Analüüsis kasutatud vastuste arv
Rahvaraamatukogud	520	215	41,3%	215
KOV-id	79	50	63,3%	40

Allikas: küsitlusandmed

10 KOV-i delegeerisid küsitlusele vastamise rahvaraamatukogude juhtidele ning otsustasime need vastused analüüsist kõrvale jätta, kuna kõigil rahvaraamatukogudel oli ka endil võimalik küsitluses osaleda. Kasutasime analüüsis 40 KOV-i vastuseid.

Küsitlused viisime läbi küsitluskeskkonnas Alchemer. KOV-ide küsitlus toimus perioodil 23.03–07.04.2022 ja rahvaraamatukogude küsitlus perioodil 30.03–10.04.2022. Saatsime e-kirjaga automaatse kutse küsitluses osalemiseks koos unikaalse lingiga KOV-ide juhtidele ja rahvaraamatukogude peamisele e-posti aadressile. Üksikutele rahvaraamatukogudele saatsime personaalsed kutsed, kui esimene kutse ei jõudnud saajani. Vastamata jätnud isikutele saatsime kahel korral meeldetuletused. Suurema arvu vastuste saamiseks pikendasime küsitlusele vastamise tähtaega.

KOV-ide ja rahvaraamatukogude küsimustikud sisaldasid nii avatud vastustega kui ka valikvastustega küsimusi. Küsitlusandmete analüüsimiseks kasutasime kirjeldavat statistikat.

Rahvaraamatukogude küsitlusele vastanute profiil

Vastajate/vastuseid sisestanute seas oli 214 naist ja 1 mees. 98% vastajatest olid eestlased.

Vastajate keskmine vanus oli 56,5 aastat, noorim vastaja oli 19-aastane ja vanim 78-aastane. Alla 40-aastaseid vastajaid oli küsitluses osalejate seas 13. Iga viies vastaja (45 vastajat, 21% kõigist vastajatest) oli pensioniealine ehk 65-aastane või vanem.

Kõrghariduse on omandanud 112 vastajat (52% kõigist vastajatest).

Rahvaraamatukogude küsitlusele vastanute jaotus ametikohtade, raamatukogu töötajate arvu ja maakonna lõikes on esitatud tabelites 9-11.

Lisa 1. Meetodid ja andmed

Tabel 9. Rahvaraamatukogude küsitlusele vastanud ametikohtade järgi

Ametikoht	Arv	Osakaal
Raamatukoguhoidja - lugejate teenindaja	92	43%
Raamatukogu juht	78	36%
Raamatukogu osakonnajuhataja, harukogu juhataja	35	16%
Raamatukoguhoidja - infospetsialist, raamatukogupedagoog	20	9%
Muu	16	7%
Raamatukoguhoidja - andmespetsialist, bibliograaf, komplekteerija	15	7%

Allikas: küsitlusandmed

Muude ametikohtade seas olid: valla raamatukogude juht, juhtkonna liige, vanemraamatukoguhoidja, arendusspetsialist, laenutuspunkti töötaja, harukogu raamatukoguhoidja, külamaja juhataja, koristaja.

Tabel 10. Rahvaraamatukogude küsitluses osalenud raamatukogu töötajate arvu järgi.

Töötajate arv raamatukogus	Arv	Osakaal
1	139	65
2 – 5	55	26
6 – 10	8	4
11 – 25	9	4
26 või rohkem	4	2
kokku	215	100

Allikas: küsitlusandmed

Tabel 11. Küsitluses osalenud rahvaraamatukogude arv ja vastamismäär maakonniti.

Maakond	Küsitluses osalenud raamatukogude arv	Raamatukogude arv maakonnas kokku (2020. a andmed)	Vastamismäär
Harjumaa	20	76	26%
Hiiumaa	5	8	63%
Ida-Virumaa	16	34	47%
Järvamaa	9	27	33%
Jõgevamaa	6	25	24%
Lääne-Virumaa	24	40	60%

Lisa 1. Meetodid ja andmed

Läänemaa	4	16	25%
Pärnumaa	32	50	64%
Põlvamaa	6	29	21%
Raplamaa	18	29	62%
Saaremaa	11	30	37%
Tartumaa	23	55	42%
Valgamaa	9	23	39%
Viljandimaa	19	40	48%
Võrumaa	13	38	34%
kokku	215	520	41%

Allikas: küsitlusandmed, Statistikaamet.

Dokumendianalüüs ja kirjanduse ülevaade

Dokumendianalüüsi eesmärk oli avalikult kättesaadava info alusel kaardistada, missuguseid valdkondadevahelisi teenuseid Eesti rahvaraamatukogud pakuvad, ning vastava info olemasolul saada ülevaade ka sellest, milline on nende teenuste korraldus (nt teenuse tüüp, koostööpartnerid, ressursid jne).

Dokumendianalüüsi käigus kogusime valdkondadevaheliste teenuste kohta informatsiooni rahvaraamatukogude veebilehtedelt ja sotsiaalmeedia kanalitest (Facebooki leheküljed) ning tegevusaruannetest. Valimisse kuulusid 30 eri suurusega rahvaraamatukogu erinevatest Eesti piirkondadest. Nende täpne loetelu on esitatud aruande lisa (vt Lisa 2).

Rahvaraamatukogude teenuste ja tegevuste kaardistamise ajaraamiks oli 2019. a algus kuni dokumendianalüüsi läbiviimise hetk. Seega kogusime infot 2019. a ja 2020. a tegevusaruannetest ning veebilehtede ja Facebooki postituste puhul töötasime läbi infot alates 2019. a algusest (kui kodulehe arhiiv ja sotsiaalmeediapostitused seda võimaldasid). Valimisse kuulunud rahvaraamatukogude veebilehtedel ja Facebooki kontodel kajastuva informatsiooniga tutvusime vahemikus 15.01–09.02.2022, mistõttu ei hõlma dokumendianalüüs 2022. a veebruarist hilisemat aega ning ei kajasta seega tegevusi, mida raamatukogud on teinud näiteks seoses Ukraina kriisiga.

Lisaks raamatukogude veebilehtede ja sotsiaalmeediapostitustega tutvumisele töötasime dokumendianalüüsi käigus läbi ka varasemad uuringud, analüüsid, hindamised ja muud asjakohased allikad ning koondasime sealt uurimisküsimuste lahendamiseks

Lisa 1. Meetodid ja andmed

vajamineva informatsiooni. Kõikidele analüüsis kasutatavatele allikatele on tekstis viidatud ja allikate loetelu on esitatud käesoleva aruande lõpus.

Dokumendianalüüsiga kogutud andmete analüüsimiseks kasutasime kvalitatiivset kontentanalüüsi, kuivõrd tegemist oli mõõduka suurusega valimiga nii rahvaraamatukogude (n=30) infokanalite kui varasemate uuringute jt materjalide läbitöötamisel. Kvalitatiivne kontentanalüüs osutus valituks ka seetõttu, et meie eesmärk polnud loendada, mitu rahvaraamatukogu konkreetset teenust/tegevust pakub, vaid eelkõige saada ülevaade sellest, milliseid lisateenuseid raamatukogud üldse pakuvad ning missugustes valdkondades. Teabe süstematiseerimisel kasutasime leitud info temaatilist grupeerimist, koondades ühte nt rahvaraamatukogude tegevused elukestva õppe valdkonnas, lõimumise edendamisel jne.

Kasutasime dokumendianalüüsi käigus kogutud teavet kõikide uurimisküsimuste vastamiseks, sh järgnevate uurimisetappide kavandamisel:

- rahvaraamatukogude valdkondadevaheliste teenuste pakkumise hetkeolukorra, teenuste korralduse ja sihtrühmade kaardistamiseks ja analüüsimiseks;
- ekspert- ja fookusrühmaintervjuude kavade koostamiseks;
- küsitlusankeedi väljatöötamiseks;
- koosloome töötubade arutelude läbiviimiseks.

Dokumendianalüüsi ei ole me ühelegi uurimisküsimusele vastamiseks kasutatud ainsa info kogumise viisina, vaid oleme selle järeldusi trianguleerinud teiste andmete kogumise meetoditega.

Lisaks kasutasime dokumendianalüüsi välisriikide (Iirimaa, Rumeenia, Holland ja Soome) raamatukoguteenuse korraldamise ja valdkondadevahelise koostöö tegemise analüüsimisel. Kogusime informatsiooni raamatukoguvaldkonnaga seotud asutuste veebilehtedelt ja riikide seadusandlust koondavatest portaalidest.

Välisriikide rahvaraamatukogude süsteemist ja pakutavatest teenustest ülevaate saamiseks ning analüüsi teostamiseks kasutasime lisaks dokumendianalüüsile ka kirjanduse ülevaadet, eesmärgiga leida varasematest teaduspublikatsioonidest võimalikult fakti- ning teemapõhist ja rikkaliku infot. Publikatsioonide leidmiseks kasutasime eelretsenseeritavate teadusajakirjade andmebaase (EBSCOhost Web, SAGE Publications, Taylor & Francis) ning otsisime neist sobivaid allikaid, kasutades nt selliseid otsisõnade kombinatsioone „[riigi nimetus] + *public libraries*“; „[riigi nimetus] + *public library system*“; „[riigi nimetus] + *public library services*“. Lisaks kasutasime allikate usaldusväärsusel kriitiliselt hinnates kohati ka otsingumootori Google abi, leidmaks veelgi enam meile huvipakkuvaid publikatsioone ja neid (teadus)artikleid, millele oli viidatud varasemalt meie poolt läbi töötatud allikates.

Lisa 1. Meetodid ja andmed

Kõikide välisriikide praktikate uurimiseks kasutatud tekstiliste allikate analüüsimisel kasutasime kvalitatiivset kontentanalüüsi, pannes esmalt paika teemad (nt rahvaraamatukogude süsteemi korraldus, rahastamine, pakutavad lisateenused ja nende korraldus), mille kohta asusime nii raamatukoguvaldkonnaga seotud asutuste veebilehtedelt, riikide seadusandlust koondatavatest portaalidest kui teaduspublikatsioonidest teavet otsima. See võimaldas enne välisekspertidega intervjuude läbiviimist kaardistada, milliste teemade kohta tuleks neilt lisa küsida.

Osalusvaatlused

Osalusvaatluste eesmärgiks oli saada parem ülevaade sellest, milline on külastaja teekond rahvaraamatukogus, milliseid teenuseid on tal võimalik kohapeal kasutada ning millist infot ta sealt võib saada.

Osalusvaatluse läbiviimiseks kasutasime avaliku osalusvaatluse (ingl *overt participant observation*) meetodit, kus protsesse/tegevusi/olukordi jälgitakse nende loomulikus keskkonnas ning andmete koguja ise osaleb nendes protsessides/tegevustes/olukordades.

Vaatlused toimusid vahemikus 25.03–09.04.2022 kahes Põhja-Eesti ja ühes Lõuna-Eesti rahvaraamatukogus, mis kõik asuvad eri maakondades.

Võtsime vaatlusi planeerides vastavate rahvaraamatukogude direktoritega eelnevalt e-kirja teel ühendust, informeerides neid oma uuringu toimumisest ja ajavahemikust, mil plaanime konkreetset raamatukogu vaatluse läbiviimiseks külastada. Ühtlasi palusime neilt luba selleks, et saaksime vaatluste käigus tehtavaid fotosid aruandes kasutada.

Lisaks valmistasime vaatluste eel ette osalusvaatluse vormi, mida iga raamatukogu külastades kasutasime märkmete tegemisel. Vaatlust läbi viies pidasime silmas nii raamatukogu ruumide seisukorda kui funktsioone, tehnilist varustatust, aga ka seda, missugust informatsiooni ja mil moel raamatukogudes jagatakse. Samuti jälgisime, milliste tegevustega tegelevad raamatukogus nii töötajad kui külastajad ja milline on nende profiil. Raamatutöötajatega vaatluse käigus suheldes ei varjanud me uurijatena oma positsiooni, vaid selgitasime, et viime läbi vaatlust ning kogume andmeid uuringu tarbeks.

Koosloome töötoad

Koosloome töötubade eesmärgiks oli koos rahvaraamatukogude ja valdkondade esindajatega vastava valdkonna poliitika kujundamisega tegelevast ministeeriumist ja/või rakendusasutustest läbi arutada, milliseid valdkondadevahelisi teenuseid/tegevusi saaksid raamatukogud valdkonnas pakkuda. Ühised arutelud toetasid üksteiselt õppimist, kogemuste ning vaatenurkade vahetamist ja läbi arutamist. Töötubades

Lisa 1. Meetodid ja andmed

toimunud ühine arutelu võimaldas ühtlasi paremini mõista, milliseid tingimusi on vaja valdkondadevaheliste teenuste pakkumiseks ning millised on osapoolte võimalused nende tingimuste loomiseks.

Viisime perioodil 14.03–17.03.2022 läbi neli valdkonnapõhist koosloome töötuba. Iga töötoa tarbeks sõnastasime valdkonna uuringutele tuginedes üks või kaks lahendamist vajavat probleemi (vt Tabel 12), mille üle ühiselt arutada ning koosloomes kaardistada võimalusi, mida rahvaraamatukogud saaksid ette võtta probleemi leevendamiseks. Töötoad kestsid koos vahepausidega viis tundi.

Tabel 12. Koosloome töötubades käsitletud probleemid valdkondade kaupa

Elukestev õpe	Tööturg	Tervisedendus	Lõimumine
<ul style="list-style-type: none">○ Madala haridustasemega inimesed osalevad vähe elukestvas õppes○ Täiskasvanute finantskirjaoskuse tase on madal	<ul style="list-style-type: none">○ Karjääriteenused pakuvad inimestele huvi, ent neid ei kasutata	<ul style="list-style-type: none">○ Suur osa täiskasvanud elanikkonnast ei pööra piisavalt tähelepanu tervislikele eluviisidele○ Ukraina kriisi negatiivne mõju inimeste vaimsele tervisele	<ul style="list-style-type: none">○ Ligikaudu pooled sisserännanud kogevad esimese aasta jooksul infopuudust

Allikas: autorite loodud.

Koosloome töötubade osalejad:

- Elukestva õppe valdkonna töötoas 16 osalejat (neist 12 rahvaraamatukogude ja 4 valdkonna esindajat);
- Tööturuvaldkonna töötoas 9 osalejat (neist 6 rahvaraamatukogude ja 3 Töötukassa esindajat)
- Tervisedendusevaldkonnas 12 osalejat (neist 8 rahvaraamatukogude ja 4 valdkonna esindajat)
- Lõimumisevaldkonnas 8 osalejat (neist 7 rahvaraamatukogude ja 1 valdkonna esindaja)

Nendes töötubades, kus arutlusel oli kaks valdkonnaga seotud probleemi, jagasime osalejad kahte töörühma lähtudes kriteeriumist, et kummaski grupis peab lisaks rahvaraamatukogude esindajatele olema ka vähemalt üks valdkonna esindaja.

Töötoad toimusid Zoomi vahendusel ning mõtete vahetamisel ja lahenduste kaardistamisel oli abiks virtuaalse koostöökeskkonna Miro digitaalne töölaud.

Iga valdkonna probleemi üle arutlemiseks ja valdkondadevahelis(t)e teenus(t)e kontseptsiooni loomiseks suunasime töötubades osalejad ühiselt lahenduste üle

Lisa 1. Meetodid ja andmed

mõtlemata, kasutades diskussiooni struktureerimiseks disainmõtlemise etappe. Järkjärgult vastati sel moel rahvaraamatukogude ja valdkondade esindajate koostöös etteantud leevendamist vajavate valdkondlike probleemide kohta järgmistele küsimustele:

- Keda see probleem puudutab?
- Kuidas see probleem puudutab?
- Kes on probleemi lahendamiseks seotud osapooled?
- Mis motiveerib neid probleemi lahendama?
- Mida saab raamatukogu teha probleemi leevendamiseks/lahendamiseks?
- Millised on tegevustega seotud takistused?
- Milliseid ressursse on tegevuseks vaja?
- Kes saab ressurssidega aidata?

Koosloome töötubade käigus valmisid Miros lõuendid (vt Lisad 6 kuni 11 eraldi failides) erinevate raamatukogude ja teiste asutuste koostöös pakutavate teenuste kontseptsioonidega, mis saavad edaspidi olla aluseks valdkondadevaheliste teenuste väljatöötamisel. Lisaks pakkusid koosloome töötubades toimunud arutelud ning loodud lõuendid sisendit meie analüüsi tarbeks, sest raamatukogude ja valdkondade esindajate ühine mõttevahetus võimaldas lisaks potentsiaalsetele teenustele ja nende sisule kaardistada ka uute teenuste rakendamisel ette tulevaid takistusi ning koostöökohti, täiendades seega nii dokumendianalüüsi kui intervjuude käigus kogutud informatsiooni.

Lisa 2. Dokumendianalüüsi valim

Nr	Piirkond	Maakond	Tüüp	Raamatukogu nimi
1	Põhja-Eesti	Harjumaa	rahvusraamatukogu	Eesti Rahvusraamatukogu
2	Põhja-Eesti	Harjumaa	maakonnaraamatukogu	Harju Maakonnaraamatukogu
3	Põhja-Eesti	Harjumaa	suure linna keskraamatukogu	Tallinna Keskraamatukogu
4	Põhja-Eesti	Harjumaa	vallaraamatukogu	Viimsi Raamatukogu
5	Põhja-Eesti	Harjumaa	vallaraamatukogu	Jüri Raamatukogu
6	Põhja-Eesti	Järvamaa	maakonnaraamatukogu	Järvamaa Keskraamatukogu
7	Põhja-Eesti	Järvamaa	vallaraamatukogu	Türi Raamatukogu (koos harukogudega)
8	Põhja-Eesti	Raplamaa	maakonnaraamatukogu	Rapla Keskraamatukogu
9	Põhja-Eesti	Raplamaa	aleviku raamatukogu	Kohila Raamatukogu
10	Lõuna-Eesti	Tartumaa	maakonnaraamatukogu	Kõrveküla Raamatukogu
11	Lõuna-Eesti	Tartumaa	suure linna keskraamatukogu	Tartu Oskar Lutsu nimeline Linnaraamatukogu
12	Lõuna-Eesti	Valgamaa	maakonnaraamatukogu	Valga Keskraamatukogu
13	Lõuna-Eesti	Viljandimaa	vallasisesel linna raamatukogu	Karksi-Nuia Raamatukogu
14	Lõuna-Eesti	Võrumaa	maakonnaraamatukogu	Võrumaa Keskraamatukogu
15	Lõuna-Eesti	Võrumaa	vallaraamatukogu	Setomaa Vallaraamatukogu
16	Lõuna-Eesti	Põlvamaa	maakonnaraamatukogu	Põlva Keskraamatukogu
17	Lõuna-Eesti	Jõgevamaa	maakonnaraamatukogu	Põltsamaa Raamatukogu maakonnaraamatukogu ülesannetes
18	Lõuna-Eesti	Viljandimaa	maakonnaraamatukogu	Viljandi Linnaraamatukogu
19	Ida-Eesti	Ida-Virumaa	maakonnaraamatukogu	Jõhvi Keskraamatukogu
20	Ida-Eesti	Ida-Virumaa	suure linna keskraamatukogu	Narva Keskraamatukogu
21	Ida-Eesti	Ida-Virumaa	vallaraamatukogu	Toila Vallaraamatukogu (koos harukogudega)
22	Ida-Eesti	Lääne-Virumaa	maakonnaraamatukogu	Lääne-Virumaa Keskraamatukogu
23	Ida-Eesti	Lääne-Virumaa	vallaraamatukogu	Kadrina Valla Raamatukogu (koos harukogudega)
24	Ida-Eesti	Lääne-Virumaa	vallaraamatukogu	Viru-Nigula valla raamatukogu (koos harukogudega)

Lisa 2. Dokumendianalüüsi valim

25	Lääne-Eesti	Hiiumaa	maakonnaraamatukogu	Kärdla Linnaraamatukogu
26	Lääne-Eesti	Saaremaa	maakonnaraamatukogu	Saare Maakonna Keskraamatukogu
27	Lääne-Eesti	Saaremaa	külararaamatukogu	Liiva Raamatukogu
28	Lääne-Eesti	Pärnumaa	maakonnaraamatukogu	Pärnu Keskraamatukogu
29	Lääne-Eesti	Läänemaa	maakonnaraamatukogu	Lääne Maakonna Keskraamatukogu
30	Lääne-Eesti	Läänemaa	külararaamatukogu	Vormsi Raamatukogu

Lisa 3. Raamatukogutöötajate töötasu analüüsi tabelid

Tabel 13. Raamatukoguhoidja (ISCO 2622) ja Eesti keskmise brutokuupalga võrdlus maakonniti, taandatud täistööajale, 2019-2021, eurodes.

	2019		2020		2021		Erinevus 2021	
	ISCO 2622	Maakonna keskmine	ISCO 2622	Maakonna keskmine	ISCO 2622	Maakonna keskmine	Vahe	%
Harju maakond	1219	1531	1224	1588	1257	1694	437	25,8%
Hiiu maakond		993		1063		1194		
Ida-Viru maakond	804	1147	822	1161	866	1202	336	28,0%
Jõgeva maakond	1114	1066	1105	1145	1002	1241	239	19,3%
Järva maakond	999	1192	978	1282	934	1340	406	30,3%
Lääne maakond*	948	1274	943	1155	993	1308	315	24,1%
Lääne-Viru maakond	1045	1095	1089	1181	1079	1256	177	14,0%
Põlva maakond	842	1140	857	1229	1013	1207	194	16,1%
Pärnu maakond	944	1172	979	1147	1022	1280	258	20,2%
Rapla maakond	985	1200	1032	1199	1089	1277	188	14,7%
Saare maakond*	1024	1082	1005	1148	1017	1247	230	18,4%
Tartu maakond	993	1426	1180	1447	1160	1550	390	25,2%
Valga maakond	1025	1058	1055	1106	1044	1205	161	13,4%
Viljandi maakond	934	1201	939	1188	932	1285	353	27,5%
Võru maakond	980	1113	1024	1169	1015	1192	177	14,8%

Märkus: Lääne- ja Saaremaal juhid ja tippspetsialistid kokku

Lisa 3. Raamatukogutöötajate töötasu analüüsi tabelid

Tabel 14. Raamatukogutöötajate ja Eesti keskmise brutokuupalga võrdlus maakonniti, taandatud täistööajale, 2015-2018, eurodes.

	2015		2016		2017		2018	
	Raamatukogu töötajad	Maakonna keskmine	Raamatu kogu töötajad	Maakonna keskmine	Raamatu kogu töötajad	Maakonna keskmine	Raamatu kogu töötajad	Maakonna keskmine
Harju maakond	733	1180	798	1263	892	1349	1046	1455
Hiiu maakond	604	864	677	895	721	876	789	945
Ida-Viru maakond	542	855	581	894	612	990	695	1054
Jõgeva maakond	654	831	695	884	705	915	876	1014
Järva maakond	612	882	722	944	776	991	845	1091
Lääne maakond	642	898	732	967	779	1016	893	1098
Lääne-Viru maakond	738	894	803	938	857	973	908	1023
Põlva maakond	560	796	624	859	665	900	719	1001
Pärnu maakond	631	857	703	921	751	1001	892	1063
Rapla maakond	649	878	709	925	765	1031	875	1146
Saare maakond	717	834	772	875	815	870	1004	988
Tartu maakond	688	1040	736	1145	778	1211	878	1294
Valga maakond	603	822	736	886	799	939	806	993
Viljandi maakond	636	922	721	990	786	1052	844	1101
Võru maakond	656	872	730	904	770	1001	807	1029

Lisa 3. Raamatukogutöötajate töötasu analüüsi tabelid

Tabel 15. Rahvaraamatukogude töötajate palkade juurdekasv võrreldes eelneva aastaga perioodil 2016-2021 maakondade lõikes

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Harju maakond	9%	12%	17%	7%	2%	3%
Hiiu maakond	12%	6%	10%	4%		
Ida-Viru maakond	7%	5%	14%	11%	3%	7%
Jõgeva maakond	6%	1%	24%	3%	0%	-4%
Järva maakond	18%	7%	9%	11%	-1%	1%
Lääne maakond	14%	6%	15%	-1%	-1%	5%
Lääne-Viru maakond	9%	7%	6%	9%	7%	2%
Põlva maakond	11%	7%	8%	7%	3%	9%
Pärnu maakond	11%	7%	19%	2%	4%	5%
Rapla maakond	9%	8%	14%	8%	10%	4%
Saare maakond	8%	6%	23%	-2%	-2%	1%
Tartu maakond	7%	6%	13%	7%	13%	0%
Valga maakond	22%	9%	1%	13%	3%	-2%
Viljandi maakond	13%	9%	7%	9%	0%	1%
Võru maakond	11%	6%	5%	8%	5%	1%

Lisa 3. Raamatukogutöötajate töötasu analüüsi tabelid

Tabel 16. Rahvaraamatukogude aastakeskmise osaajaga töötajate osakaal maakonniti, 2015-2019.

	2015	2016	2017	2018	2019	keskmise osaajaga töötajate osakaal, 2015-2019	keskmise töötajate arv
Harju maakond	20%	25%	26%	29%	30%	26%	311
Hiiu maakond	41%	29%	31%	29%	29%	32%	17
Ida-Viru maakond	26%	25%	25%	24%	24%	25%	182
Jõgeva maakond	18%	18%	16%	25%	23%	20%	49
Järva maakond	24%	28%	34%	33%	32%	30%	29
Lääne maakond	7%	10%	7%	9%	11%	9%	30
Lääne-Viru maakond	14%	12%	16%	15%	13%	14%	82
Põlva maakond	24%	25%	25%	24%	24%	24%	49
Pärnu maakond	22%	22%	21%	24%	28%	24%	64
Rapla maakond	38%	38%	39%	40%	39%	39%	50
Saare maakond	31%	17%	22%	22%	32%	25%	29
Tartu maakond	27%	28%	27%	28%	29%	28%	162
Valga maakond	21%	16%	18%	11%	20%	17%	42
Viljandi maakond	25%	22%	21%	20%	20%	22%	57
Võru maakond	26%	29%	26%	27%	30%	27%	65